

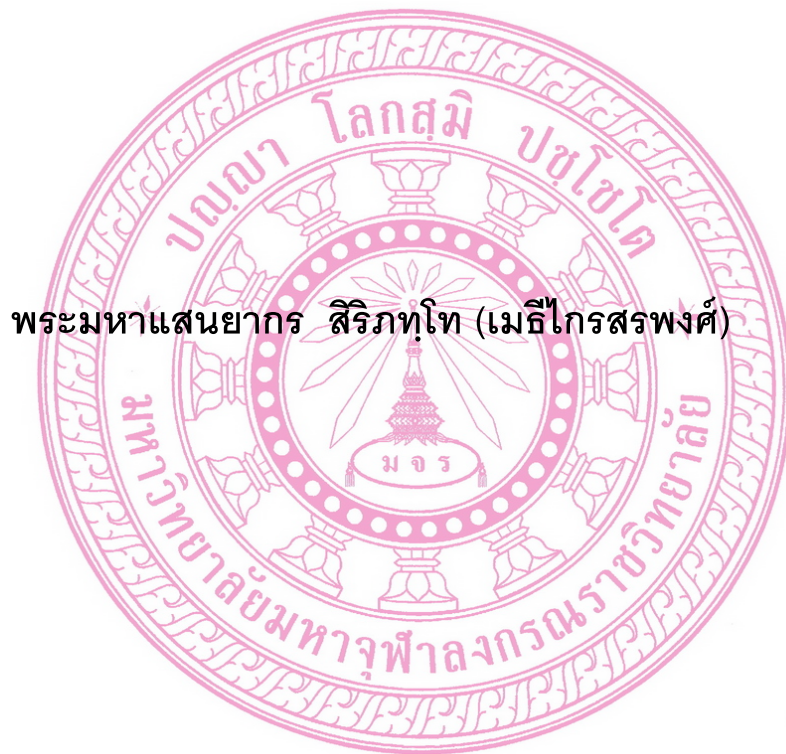
การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล่านกแห่งสมณะ
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
A STUDY OF THE BUDDHIST NOVICES
IN THERAVĀDA BUDDHISM

พระมหาแสนยากกร สลรภทโท (เมธลไกรสรพงศ)

วิททยานลพณ์นลเป็นส่วนหนลนงของการศลลกา
ตามหลกสูลตรปรรลญญาพุทธศาสตรมหาบณทลต
สาขาลวลาพระพุทธศาสนา
บณทลตวิททยาลอ
มหาวิททยาลอยมหาจุฬาลงกรณราชวิททยาลอ
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะ
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระมหาแสนยากกร สิริภทโท (เมธีไกรสรพงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิททยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิททยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิททยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิททยาลัย)

A STUDY OF THE BUDDHIST NOVICES
IN THERAVĀDA BUDDHISM

Phramahā Saenyakorn Siribhaddo (Methikaisoraphong)

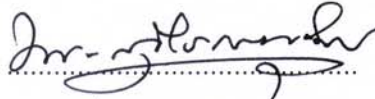

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมมานูวัต, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

(พระครูสังวราริรักษ์, ดร.)

(พระหัตถ์ กิตตินนุโท, ดร.)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศิชา เดชสุภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูสังวราริรักษ์, ดร.

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธรศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระมหาแสนยากร สิริภทฺโท (เมธีไกรสรพงศ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสังฆวาภิรักษ์, ดร. พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., ป.ร.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (๑) ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธรศาสนาเถรวาท (๒) สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทย และ(๓) แนวทางการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธรศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

๑. สามเณรคือเหล้ากอแห่งสมณะ เป็นบรรพชิตในพระพุทธรศาสนา บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถีอศึกษาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่าง มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตบวชราหุลเป็นสามเณรรูปแรก ทรงชี้แนะวัตถุประสงค์ กำหนดคุณสมบัติ วางระเบียบวิธีการบรรพชา และบัญญัติศึกษาบทสำหรับสามเณร การปกครองเป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย มีสามเณรอนุพุทธะตรีฐิตตามพระสัมมาสัมพุทเธเจ้าปรากฏในพระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธรศาสนาอื่นๆ อยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งนับเป็นศาสนทายาทที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

๒. จากสภาพปัจจุบันยังมีชาวพุทธรในเขตชนบทที่ยังคงส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรแม้ไม่มากดังเช่นในอดีต เนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยจะดี ไม่สามารถที่จะส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาของรัฐได้ จำเป็นต้องหันมาอาศัยบวชเรียนที่จะให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาและเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคม ด้วยทางคณะสงฆ์ไทยได้มองเห็นถึงความสำคัญทางด้านการศึกษาจึงได้จัดระบบการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยมีสำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ และจากสภาพปัญหาหลายๆ ด้าน ทำให้ต้องหันมาหาทางป้องกันและแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาที่ทำให้จำนวนสามเณรลดจำนวนลง เช่น การจัดการศึกษาของรัฐ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นต้น แม้ว่าโดยสรุปแล้วการหาผู้ที่มาบวชนั้นยากขึ้นทุกทีก็ตาม เนื่องจากสามเณรมีความสำคัญในการสืบต่อ

อายุพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแล้ว ทุกภาคส่วนต้องหันมาร่วมมือกัน เพื่อที่จะรับมือกับปัญหาที่อาจกระทบไปถึงจำนวนพระภิกษุในอนาคตอีกด้วย

๓. แนวทางการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน ๑) ด้านครอบครัว ควรให้ข้อมูลผลดี-ผลเสียในการบวชเรียนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ ใช้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนสามเณรต้องดูแลให้ความอบอุ่น และส่งเสริมเรื่องการศึกษา ๒) ด้านเศรษฐกิจ ควรนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องของการดำรงชีวิตมาปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัย สามเณรควรมีหลักมัตตัญญูตาสำหรับการปฏิบัติตาม เพื่อการดำรงอยู่อย่างสมณะ ๓) ด้านสังคม ควรนำพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาสังคม แม้แต่ตัวสามเณรยังต้องปรับปรุงความประพฤติให้อยู่ในสมณสาธูปที่งดงาม ๔) ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ รัฐควรคำนึงถึงความเสมอภาค การเรียนการสอนศีลธรรม และการปฏิรูปคน ควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของสามเณรด้วย ๕) ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นเรื่องที่ต้องปรับทั้งองค์กร บุคลากร ผู้สอน หลักสูตรที่ทันสมัย และการวัดผลที่เป็นสากล ต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะสามเณร ๖) ด้านพระธรรมวินัย สามเณรควรให้ความสำคัญ กับการประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ได้ศึกษามา เมื่อทำผิดต้องยอมรับบทลงโทษเพื่อความดีงามและความผาสุกของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

Thesis title : A Study of the Buddhist Novices in Theravāda Buddhism

Researcher : Phramahā Saenyakorn Siribhaddo (Methikaisoraphong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhrusangvaraphirak B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof. Dr.Surapong Kongsat Pali iv, B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : May 4, 2012

Abstract

This research aims to study (1) background of Buddhist novices in Theravāda , (2) the present state and problems of Buddhist novices in Thai society, and (3) guidelines to solve the Buddhism inheritance of Buddhist novices in Thai society. The results are found as follows:

1. Buddhist novice is a clergy man in Buddhism who is ordained through the process of threefold guides in order to keep ten Dhamma lessons. The Buddhist novice age is lower twenty years old.. Ruhula is the first Buddhist novice who became the Buddhist. purposes, qualifications, rules of becoming ordained, Dhamma lessons for ordination, decrees. Government is a burden of receptors and monks. Anubuddha novices were enlightened as Buddha did. Appearing in Tripitaka and other scriptures.

2. According to the present state, a number of Buddhists in the country allow their children to become novices and study as in the past. Because of poverty, parents can not afford their descendants' education in the government educational institutes. Thus, allowing their descendants to become novices and study is a path for them to become educated and upgrade their social status. Because of groups of Thai monks' far-sightedness about teenagers' good education, an educational system for novices to study Dhamma principles, Pali, and general education is set up under the control of temple schools. Many problems of schools especially numbers of novices decrease urge those who are concerned to the state education and monks education to pat a close attention to the above mentioned problems. Because of the fact that novices

have a very vital role in inheriting Buddhism, so every part of the society participate in dealing with this problem which many impact on the numbers of monks in the future as well.

3. Guidelines for inheriting Buddhism of novices are found that the family should have more concrete ideas for being novices studying Dhamma principles, Pali, and general education. Public relation should be also used. Novices should be also given a good care and a support of education. About economics, Dhamma principles related to livelihood should be applied to the present society. Novices also should apply moderateness (Muttunyuta) to live appropriately in the society. Bringing Buddhism to solve social problems is a must to do. Novices should also improve themselves to be good novices. About education, the government should consider equality, moral instruction, man improvement, and novices' education. About Shanghai's education, educational organizations such as teachers, update curriculum, international evaluation, and motivation to learners especially novices should be completely improved. After learning Dhamma and disciples, practice should be much focused. So, Buddhism inheritance will be clearer if novices follow what they have already learnt. They should give precedence to and admit the punishment for the sake of goodness, and happiness of Buddhism monks.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ขอกราบขอบพระคุณพระครูสังวรวิกริช, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และมีส่วนสำคัญในความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาสมวงษ์ สีลภูสิต พระอุปัชฌาย์ ที่ได้ให้โอกาสเข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา และพระครูปฐมธรรมวิมล (จอย สุตมโม) เจ้าอาวาสวัดหนองบัวรอง ที่ให้ที่พักพิงขณะศึกษา และความอนุเคราะห์ด้านต่างๆ ตลอดจนต้องขออนุโมทนาขอบคุณญาติโยมอุปัชฌาย์จากทั้งหลายที่ให้การอุปการะเรื่องปัจจัยค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษา

ขออนุโมทนาขอบคุณ ดร.เสวี ศรีงาม ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำในเบื้องต้น และขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย และรวมไปถึงเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประจำมหาวิทยาลัย ขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาขอบคุณเพื่อนนิสิตร่วมคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๕/๒๕๕๓ ที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการศึกษาระดับมหาบัณฑิตทุกท่าน

และขอผลบุญกุศลอันเกิดจากการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จงบังเกิดแก่บิดามารดา ครูอาจารย์ และญาติทั้งหลาย ที่มีส่วนในความสำเร็จครั้งนี้ ขอคาราวะความดีด้วยศรัทธา

พระมหาแสนยากร สิริภทฺโท (เมธีไกรสรพงศ์)

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๕
๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของสามเณร	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของคำว่า “สามเณร”	๑๕
๒.๑.๒ ความเป็นมาของสามเณร	๑๗
๒.๑.๒.๑ ความเป็นมาของสามเณรในสมัยพุทธกาล	๑๗
๒.๑.๒.๒ ความเป็นมาของสามเณรในประเทศไทย	๑๗
๒.๒ การบรรพชาของสามเณร	๒๐
๒.๒.๑ ความหมายของการบรรพชา	๒๐

๒.๒.๒	คุณสมบัติของผู้บรรพชา	๒๓
๒.๒.๓	วัตถุประสงค์ของการบรรพชา	๒๖
๒.๒.๔	วิธีการและขั้นตอนของการบรรพชา	๒๙
๒.๒.๕	คุณประโยชน์ของการบรรพชา	๓๕
๒.๓	สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของสามเณร	๓๕
๒.๓.๑	สถานภาพของสามเณร	๓๕
๒.๓.๑.๑	การได้มาซึ่งสถานภาพ	๓๖
๒.๓.๑.๒	การรักษาสถานภาพ	๓๗
๒.๓.๑.๓	การสูญเสียสถานภาพ	๓๘
๒.๓.๑.๔	การเลื่อนสถานภาพ	๓๙
๒.๓.๒	บทบาทหน้าที่ของสามเณร	๓๙
๒.๔	สามเณรผู้เป็นอนุพุทธะในสมัยพุทธกาล	๔๔
๒.๕	สรุป	๕๐

บทที่ ๓ สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย

๓.๑	สภาพปัจจุบันของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย	๕๑
๓.๑.๑	ด้านครอบครัว	๕๑
๓.๑.๒	ด้านเศรษฐกิจ	๕๔
๓.๑.๓	ด้านสังคม	๕๗
๓.๑.๔	ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ	๖๒
๓.๑.๕	ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์	๖๖
๓.๑.๖	ด้านพระธรรมวินัย	๗๐
๓.๒	ปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย	๗๖
๓.๒.๑	ด้านครอบครัว	๗๖
๓.๒.๒	ด้านเศรษฐกิจ	๘๒
๓.๒.๓	ด้านสังคม	๘๖
๓.๒.๔	ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ	๙๑
๓.๒.๕	ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์	๙๓

๓.๒.๖ ด้านพระธรรมวินัย	๙๕
๓.๓ สรุป	๙๗

**บทที่ ๔ แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณร
ผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน** ๙๙

๔.๑ แนวทางแก้ไขด้านครอบครัว	๙๙
๔.๒ แนวทางแก้ไขด้านเศรษฐกิจ	๑๐๔
๔.๓ แนวทางแก้ไขด้านสังคม	๑๐๙
๔.๔ แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ	๑๑๑
๔.๕ แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์	๑๑๕
๔.๖ แนวทางแก้ไขด้านพระธรรมวินัย	๑๑๙
๔.๗ สรุป	๑๒๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ๑๒๔

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๔
๕.๑.๑ ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒๔
๕.๑.๒ สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอก แห่งสมณะในสังคมไทย	๑๒๕
๕.๑.๓ แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน	๑๒๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๗
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๒๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๗

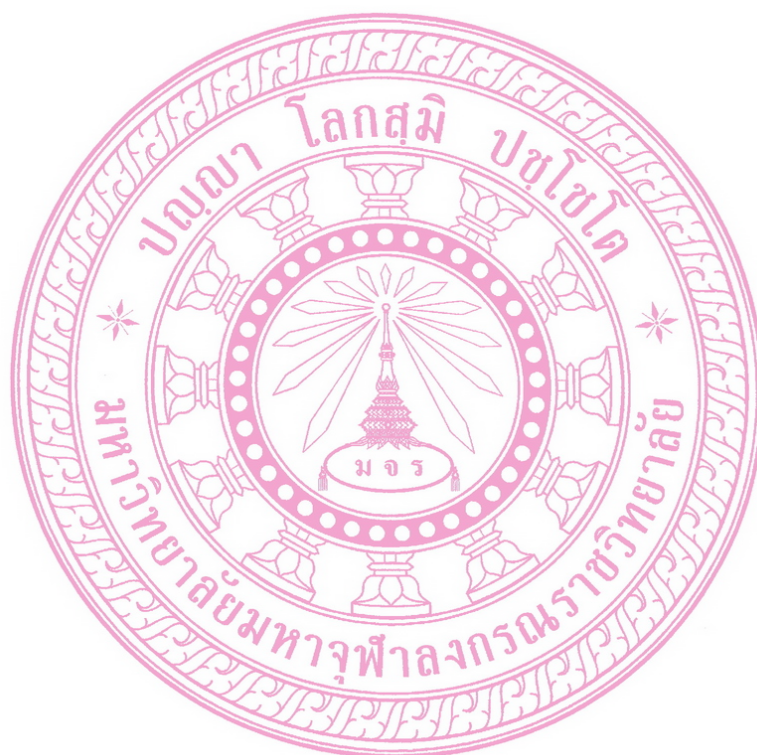
บรรณานุกรม ๑๒๘

ภาคผนวก ๑๓๙

ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ๑๔๐

ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์
ประวัติผู้วิจัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก พ.ศ.๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก พ.ศ. ๒๕๐๐ และ วินัยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สำหรับอรรถกถา อ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง วิ.ป.อ.(ไทย) ๔/๑/๒๔๕-๒๔๘ หมายถึง วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปริวารวรรคอรรถกถา เล่ม ๔ ข้อ ๑ หน้า ๒๔๕-๒๔๘ ชุ.อป.อ (ไทย) ๘/๑/๑๐๓-๑๓๓ หมายถึง ชุททกนิกาย วิสุทธชนวีลาสินี อปทานอรรถกถา เล่ม ๘ ข้อ ๑ หน้า ๑๐๓-๑๓๓ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี (ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาต	ชาดก (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ป.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	ปริวารวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------------	---	-----------	---------------	-------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.อป.อ (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	วิสุทธชาโนวลาสิณี	อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------------	---	------------	-------------------	--------------	-----------

คำย่อภาษาอังกฤษ

www	=	World Wide Web
http	=	Hyper Text Transfer Protocol

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว^๑ ทรงใช้เวลาไปกับการเผยแผ่พระศาสนา การจัดระเบียบปฏิบัติเพื่อความผาสุกแห่งหมู่สงฆ์ และอุบาสก อุบาสิกา ย่างถึงพรรษาที่ ๕ เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ประทับอยู่ ณ นิโครธาราม อารามของเจ้าศากยะชื่อ นิโครธ ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อขจัดมานะความถือตัวว่าเลิศกว่า ด้วยอายุ และวรรณะ เป็นต้น ของพวกเจ้าศากยะทั้งหลาย จากนั้นทรงแสดงเวสสันดรชาดก ว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมี ในอดีตของพระองค์ สมัยเป็นพระเวสสันดร ต่อมาก็ทรงแสดงธรรม กระทำให้พระเจ้าสุทโธทนะบรรลุนิพพานแล้วเสด็จพบอดีตพระชายาโยสธรา และวันที่ ๓ ก็เสด็จไปในงานวิวาห์ของเจ้าชายนนทะ ทรงให้นำนทะถือบาตรตามเสด็จกลับไปยังพระวิหารและให้บวช เป็นภิกษุและในวันที่ ๗ พระนางโยสธรา (พิมพา) ทรงแต่งองค์ให้ราหุลราชกุมารแล้วพำสอน เพื่อกราบทูลขอราชสมบัติจากพระพุทธเจ้าด้วยถ้อยคำที่ว่า “เจ้าจงดูพระสมณะ ผู้มีรูปร่างงดงาม พรหม มีผิวพรรณดั่งทองคำ มีหมู่สมณะห้อมล้อมสองหมื่นรูป พระสมณะนี้เป็นบิดาของเจ้า เขามีทรัพย์ใหญ่ เมื่อเขาออกบวช แม่ไม่เห็นขุมทรัพย์เหล่านั้นเลย เจ้าจงไปขอมรดกกับพระสมณะ นั้นว่า ข้าแต่พระบิดา ข้าพระองค์เป็นพระโอรส เมื่อได้รับอภิเษกแล้วจักได้เป็นจักรพรรดิ ข้าพระองค์ต้องการทรัพย์ ขอพระองค์จงประทานทรัพย์แก่ข้าพระองค์ เพราะบุตรยอมเป็นเจ้าของทรัพย์มรดกของบิดา”^๒

ราหุลราชกุมารรับคำพระมารดาแล้วตรงเข้าไปเฝ้า พอได้เห็นได้เข้าใกล้พระพุทธเจ้า ก็เกิดความรัก ความร่าเริงใจ ทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ การอยู่ใกล้พระองค์ทำให้เป็นสุข” ขณะนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จภัตกิจและตรัสสอนโมทนาแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะดำเนินไป ฝ่าย

^๑ พระครูโกศลธรรมสาคร (กุน เมตติโก) และคณะ, **สามเณรที่สมบูรณ์**, (นครปฐม : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๕, วิ.ป.อ. (ไทย) ๔/๑/๒๔๕-๒๔๘, ชุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๑๐๓-๑๓๓.

ราหูลราชกุมาร ก็ติดตามทูลขอราชสมบัติ ไม่ยอมห่างจนถึงพระอาราม และลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า “กุมารนี้ปรารถนาทรัพย์ของบิดา ซึ่งเป็นสมบัติที่เป็นไปเพื่อความเวียนเกิดเวียนตาย มีแต่ความคับแค้น เขาเถอะ เราจะให้อริยทรัพย์ ๗ ประการ เราจะทำกุมารนี้ให้เป็นเจ้าของทรัพย์มรดกอันเป็นโลกุตระ” จึงตรัสเรียกพระสารีบุตรเถระมา แล้วตรัสว่า “สารีบุตร เธอจงให้ราหูลราชกุมารบรรพชาเถิด”^๓

พระเถระกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จะให้ราหูลราชกุมารอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าทรงปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ จากนั้นรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณร ด้วยไตรสรณคมน์”^๔ (การบวชด้วยวิธีนี้ เดิมที่ทรงอนุญาตให้ใช้กับการบวชของภิกษุ แต่เมื่อมีผู้บวชเข้ามามากมาย ก็ทรงเปลี่ยนวิธีโดยให้บวชภิกษุด้วยญัตติ จตุตถกรรม ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะอนุญาตให้บวชสามเณรด้วยไตรสรณคมน์ พระสารีบุตรรู้พุทธอัธยาศัยแล้ว จึงกราบทูลถาม เหตุนี้จึงจัดราหูลราชกุมารเป็นสามเณรรูปแรก)^๕ ดังนั้นสามเณร ก็คือบรรพชิตรุ่นเยาว์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเตรียมจะอุปสมบทเป็นภิกษุต่อไป

การถือกำเนิดขึ้นของสามเณรเป็นพระพุทธประสงค์ นับแต่ราหูลราชกุมารได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรกแล้ว การบรรพชาเป็นสามเณรก็ได้รับการสืบต่อเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ สมัยพุทธกาล สามเณรได้รับการยกย่องและห่วงใยจากพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เห็นได้จากบทพุทธบัญญัติต่างๆ ที่ทรงบัญญัติแก่สามเณร ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของสามเณร เมื่อถูกข่มเหงหรือถูกรังแกจากภิกษุที่ขาดศีลาจารวัตร ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อปกป้องสามเณร^๖ พร้อมกับทรงยกย่องเชิดชูเกียรติสามเณรที่บรรลุดุณธรรมสูงสุดให้ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุตั้งแต่อายุยังน้อยอีกด้วย^๗ นอกจากนี้ในสมัยหลังพุทธกาล เหล่าหมู่พระอริยสงฆ์สาวกต่างเห็นความสำคัญของสามเณรมากขึ้น เห็นได้จากการพยายามจัดเตรียมสามเณรไว้สำหรับเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในอนาคต ดังนั้น บทบาทของสามเณรที่พบเป็นหลักฐานส่วนใหญ่ จึงมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เช่น การบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกของสามเณรโมคคัลลีนุตร

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕.

^๕ วิ.อ. (ไทย) ๓/๑๐๕/๗๔.

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.ม (ไทย) ๔/๑๐๑-๑๐๕/๑๕๖-๑๖๘.

^๗ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

ติสสะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓^{๘๖} การแสดงธรรมโปรดพระเจ้าอโศกมหาราชให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของสามเณรนิโครธ เป็นปฐมเหตุให้พระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ไปไกลจากชมพูทวีปในเวลาต่อมา^{๘๗} ในประวัติศาสตร์ไทยประชาชนนิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรจนเกิดเป็นประเพณีการบวชเรียน ขณะเดียวกันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงผนวชในพระพุทธศาสนาจนถึงกับเป็นขัตติยราชประเพณี พร้อมกับทรงอุปถัมภ์และยกย่องผู้ที่บวชเรียน เช่น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ที่บวชเป็นภิกษุสามเณรพ้นจากการเป็นทาสและการถูกเกณฑ์เป็นทหาร สามเณรสามารถสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค จะได้รับพระราชทานให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง ซึ่งได้ยึดเป็นขัตติยราชประเพณีสืบมาจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันสถานภาพของสามเณรในสังคมไทยยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพึงพอใจมากนัก แต่สามเณรก็ยังมีบทบาทที่โดดเด่นมาโดยตลอด โดยเฉพาะบทบาทด้านการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นบทบาทโดยตรง ส่วนบทบาทโดยอ้อมซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการบวชเรียนเป็นสามเณรของเยาวชน ได้แก่ การช่วยลดปัญหาของสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความด้อยโอกาสทางการศึกษา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาช่องว่างทางสังคม เป็นต้น^{๘๘}

พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา^{๘๙} สามเณรเป็นส่วนหนึ่งในพุทธบริษัท เป็นบรรพชิตรุ่นเยาว์ซึ่งเตรียมจะอุปสมบทเป็นภิกษุในเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ มีบทบาทในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคียงข้างกับพุทธบริษัทอื่นๆ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สามเณรเป็นพุทธบริษัทที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพุทธบริษัทอื่นๆ ในด้านของความหมายสามเณรคือเหล่ากอแห่งสมณะ หากกล่าวถึงปฐมกำเนิด ก็ยังให้เห็นความสำคัญของสามเณร เพราะพระเจ้าพุทธองค์ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดสามเณรโดยมีพระโอรสของพระองค์เองได้ รับบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรก นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงชี้แนะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชา

^{๘๖} จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติสามเณร**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพ่อหลวง-แม่พัว ทรงฤกษ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓๘-๓๗๕.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗-๓๗๕.

^{๘๘} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษารณการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), , หน้า ๒๒๗.

^{๘๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๙/๑๒๗.

ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้บรรพชาและทรงวางระเบียบวิธีการบรรพชา ตลอดจนทรงได้บัญญัติสิกขาบทสำหรับสามเณร อีกทั้งในด้านของการบริหารและการปกครองสามเณร ทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย เป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแล ในขณะที่บทพุทธบัญญัติต่างๆ ที่ทรงอนุญาตให้บังคับใช้กับสามเณรก็ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ซึ่งแสดงให้เห็นพุทธมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อสามเณรทั้งหลาย แต่ปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะวัดทั่วไปโดยเฉพาะในเขตชนบทเริ่มขาดแคลนสามเณรที่จะมาบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระภิกษุที่มีความรู้ขาดโอกาสถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษยานุศิษย์ที่บวชเรียนในระยะยาวอย่างเช่นในอดีต ส่วนผู้ที่บวชเป็นภิกษุก็มักจะมาบวชในช่วงเวลาสั้นๆ เท่านั้น ซึ่งไม่เอื้อประโยชน์สำหรับการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อสืบต่อพระศาสนาเท่าที่ควร ในที่สุดวัดส่วนใหญ่จึงเริ่มเสื่อมโทรมลงโดยลำดับ ในบางวัดไม่มีการเรียนการสอน พระธรรมวินัยติดต่อกันมานานหลายปีแล้ว เพราะขาดแคลนสามเณรซึ่งอยู่ในวัยที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเล่าเรียน ทำให้คาดการณ์ว่า ปัญหาดังกล่าวนี้จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนถึงขั้นวิกฤตก็ได้หากคณะสงฆ์ไทย ไม่ได้ส่งเสริมการบวชเรียนเป็นสามเณรของเยาวชนอย่างจริงจัง เนื่องจากสามเณรในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวพุทธในเขตชนบท^๒

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ก็ได้มีกระบวนการแก้ไขด้วยวิธีต่างๆ จากกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์เอง และที่เป็นฆราวาส ได้ร่วมมือกันในหลายรูปแบบ เพื่อที่จะไม่ให้ปัญหานั้นเกิดเป็นผลกระทบต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้นก็ดี แนวโน้มการบรรพชาสามเณรก็ดูจะลดลงเรื่อยๆ เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการเหลียวแลและสนใจจากทุกส่วนทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ถ้าไม่อย่างนั้นเราอาจได้เห็นวัดที่ร้างสามเณรเพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะในช่วงไม่กี่ปีมานี้จำนวนสามเณรเริ่มมีที่ท่าว่าจะไม่กระเตื้องขึ้น แม้จะได้รับการกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาอย่างเป็นระบบหลายด้านแล้วก็ตามที่ อย่างเช่น โครงการรากแก้วพุทธทายาท โรงเรียนเตรียมสามเณร เป็นต้น ทำให้พุทธบริษัทต้องหันมาตระหนักถึงความจริงข้อนี้ว่าปัญหาได้รับการแก้ไขไปถึงไหนแล้ว แนวทางที่ดำเนินมาถูกต้องและได้ผลหรือไม่ ต้องมีกระบวนการเสริมเติมเข้ามา เพื่อให้เกิดแรงผลักดันจากภาคส่วนไหนบ้าง ซึ่งงานวิจัยนี้จะได้นำเสนอสิ่งที่เกิดขึ้นให้ทราบต่อไป

^๒ สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ ได้แก่ (๑) ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทย และ (๓) แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารดังนี้

๑.๓.๒.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา บทสัมภาษณ์ รวมถึงเอกสารหรือตำราทางวิชาการอื่นๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะไว้อย่างไร

๑.๔.๒ สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะ หมายถึง บรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมีได้ อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ซึ่งในพระพุทธศาสนาพระราหุลเป็นสามเณรรูปแรก

พระพุทธศาสนาเถรวาท (Theravāda Buddhism) หมายถึง พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวก ได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้ เมื่อครั้งประชุมสังคายนา ได้แก่ พระพุทธศาสนาอย่างที่นับถือแพร่หลาย ในประเทศไทย พม่า ลังกาลาว และกัมพูชา

สภาพปัจจุบันและปัญหา หมายถึง สภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ข้อขัดแย้งที่ส่งผลกระทบต่อสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทย ในด้านต่างๆ เช่น ด้านครอบครัว ด้านสังคม เป็นต้น

แนวทางแก้ไข หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้นเหมือนเดิม กำหนดกรอบเฉพาะการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาของสามเณร

การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หมายถึง หน้าที่หลักของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วปฏิบัติตาม พร้อมทั้งนำหลักคำสอนมาเผยแผ่แก่ประชาชน ในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะสามเณร

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ครั้งนี้มีเอกสารและม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวเรื่องสามเณรไว้ในหนังสือ “บวชทำไม” ความเป็นปัญหาลำบากยุ่งยากใจของเราที่นี้ก็คือเรื่องพระเณร ที่จะบรรยายภาพในโรงหนังซึ่งผู้หญิงมาก บางทีก็หน้าตาสวยๆ ย้วยวนเสียด้วย พระเณรนี้เดือดร้อนยอมแพ้ไปก็มี หรือถึงกับว่าล้มเหลวในทางจิตใจไปก็มี นี่คิดดูเถิดว่ามันเป็นสิ่งที่ตนหนีไม่พ้น จึงถือเอาเป็นบทเรียน เป็นสนามสำหรับคนจริง คนกล้า คนที่เป็นลูกตถาคตจริง มันจะได้ฝึกฝนในการที่จะต่อสู้เพื่อการบังคับตน หรือบังคับอินทรีย์อย่างที่ว่ามานี้เราเรียกการบวช คือการถือระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าศีลในการบังคับตน บังคับอินทรีย์ พรากจิตเสียให้ห่างจากของรัก ของชอบใจ ตามวิสัยของคนที่อยู่ในโลก กามาวจร ที่นี้ถ้าว่าเป็นพระเณรที่บวชชั่วครว มั่นก็เท่ากะว่าลองฝึกดูว่ามันจะได้หรือไม่ ถ้าได้

แล้วมันจะมีประโยชน์สักก็มาน้อย พวกที่บวชจริง บวชตลอดไป ก็ไม่ใช่เรื่องลองฝึกดูแต่เป็นเรื่องทำจริงตลอดไป พวกบวชชั่วคราวก็เป็นเรื่องลองฝึกดูว่ามันจะได้หรือไม่”^{๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเรื่องสามเณรไว้ในหนังสือ **“สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา”** ว่า “ปัญหาที่แท้จริงก็คือ ไม่มีเด็กจะมาบวชเณร เพราะรัฐขยายการศึกษาตั้งโรงเรียนออกไปในถิ่นไกลๆ ได้มากขึ้น วัดไม่ต้องเป็นช่องทางช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษาของรัฐ (โดยไม่ตั้งใจ) มากเหมือนในช่วง ๒๐-๓๐ ปีก่อน และการศึกษาของวัดในสภาพปัจจุบันก็ไม่จูงใจเด็กให้เข้ามาเรียนหรือจูงใจพ่อแม่ให้ส่งลูกเข้ามาเรียน เด็กก็ไปเข้าเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐ ยิ่งกว่านั้น เวลานี้เด็กออกโรงเรียนโตขึ้นกว่าเก่า ก็ไปเข้าตลาดแรงงานเด็กเสียมาก ในส่วนเมืองและในถิ่นใดที่ยังมีความเจริญมากขึ้น ก็ยิ่งหาเด็กมาบวชเณรได้ยากขึ้น เพราะฉะนั้น ก็จะไม่มีผู้ที่จะดำรงซึ่งพระศาสนา ที่เราเรียกว่าเป็นศาสนทายาทต่อไป อันนี้เป็นปัญหาที่น่าห่วงในระยะยาว”^{๑๔}

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึงเรื่องสามเณรไว้ในหนังสือ **“ศาสนาประจำใจ”** พอสรุปความได้ว่า “การที่มีพระลดลงนั้นมีหลายสาเหตุ อาทิ

๑. จำนวนสามเณรลดลง
๒. การขาดแรงงานในหมู่บ้าน
๓. “ความรู้” ที่ได้จากการบวชไม่สอดคล้องกับชีวิตของคนในปัจจุบัน
๔. วัดขาดผู้ให้การศึกษาหรือแนะนำสั่งสอน
๕. พระเป็นที่นับถือของชาวบ้านน้อยลง
๖. นโยบายการศึกษาคณะสงฆ์
๗. ระบบการปกครองคณะสงฆ์”^{๑๕}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ศึกษาและรวบรวมประวัติของสามเณรในสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาลไว้ในหนังสือ **“สามเณร : เหล่ากอแห่งสมณะ”** พบว่า “การบวชเณร ปราภฏครั้งแรกเมื่อราหุลราชกุมาร ติดตามทูลขอทรัพย์สมบัติตามคำสั่งของพระมารดา พระพุทธเจ้าทรง

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **บวชทำไม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^{๑๕} พระไพศาล วิสาโล, **ศาสนาประจำใจ**, (กรุงเทพมหานคร : โฟสต์บุ๊กส์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒-๓๖.

ดำริว่า การให้ “อริยทรัพย์” ดีกว่าให้ทรัพย์ธรรมดา จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรบวชให้ราหูลราชกุมาร”^{๑๖}

จำเนียร ทรงฤกษ์ ได้รวบรวมเรื่องสามเณรไว้ในหนังสือ **“ชีวประวัติสามเณร”** กล่าวเอาไว้ดังนี้ว่า “วิธีการบวชกุลบุตรผู้มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี ยังไม่สามารถที่จะอุปสมบทได้ ก็ให้บรรพชาเป็นสามเณรโดยวิธีให้รับไตรสรณคมน์ และให้สมาทานศีล ๑๐ ประการ วิธีการนี้เรียกว่า “ติสรณคณุปสัมปทา” คือ การบวชด้วยการถึงสรณะ ๓ ได้แก่ เปล่งวาจาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และพระราหูลกุมารทรงบรรพชาเป็นสามรูปแรกในพระพุทธศาสนา ที่ทรงใช้วิธีติสรณคณุปสัมปทานี้”^{๑๗}

พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร ได้วิจัยเรื่อง **“วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”** สรุปความไว้ว่า “สามเณรเป็นนักบวชที่ได้ผ่านกระบวนการของการบรรพชาเข้ามาเพื่อทำหน้าที่ที่สำคัญคือ สืบต่อและดำรงพระพุทธศาสนา เพราะสามเณรมีสถานะเป็นผู้รับการบ่มเพาะคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ สามเณรจึงเป็นเหล่ากอของสมณะ ซึ่งหมายถึงเหล่ากอของบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยองค์ความรู้ที่ค่อนข้างจะประสานสอดคล้องกับพฤติกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด หรือการกระทำ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการทำหน้าที่ในการสืบเชื้อสาย และเป็นศาสนทายาทที่มีบทบาทสำคัญต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนานสืบต่อไป”^{๑๘}

พระมหาทักษัญ พิมพา ได้วิจัยเรื่อง **“ความคิดเห็นต่อสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนการศึกษาออกโรงเรียน ประเภทการจัดการศึกษาทางไกล สำหรับพระภิกษุสามเณรในเขตกรุงเทพมหานคร”** ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักศึกษา ต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนการศึกษาออกโรงเรียนประเภทการจัดการศึกษาทางไกลสำหรับพระภิกษุสามเณรในเขต

^{๑๖} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๗} จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติสามเณร**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพ่อหลวง-แม่ฟ้า ทรงฤกษ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๑๘} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๖.

กรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นว่ สภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านวิชาการ ด้านธุรการ และการเงิน ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ พอใช้ได้

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักศึกษา ต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน มีความคิดเห็นว่ ด้านวิชาการ ด้านธุรการและการเงิน ด้านบุคลากร และด้านอาคารสถานที่ไม่แตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครูผู้สอน และนักศึกษา มีความเห็นว่ แตกต่างกันด้านวิชาการ ในส่วนของกระบวนการเรียนการสอน และการวัดและการประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักศึกษา มีความเห็นว่ การจัดการเรียนการสอน ด้านวิชาการ เนื้อหาวิชาหลักสูตรมากเกินไป ขาดสื่อวัสดุ อุปกรณ์ หนังสือเรียนมีหลายสำนักพิมพ์ รูปแบบกิจกรรมพบกลุ่ม ไม่เอื้ออำนวยต่อนักศึกษา ออกข้อสอบไม่ตรงตามครูสอน การเบิกจ่ายค่าตอบแทนล่าช้า ขาดงบประมาณสนับสนุน และไม่ มีห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้า^{๑๑}

พระมหาธีระพงษ์ มีไธสง ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาเป็น สามเณรในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบ แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาของ สามเณรในจังหวัดนครศรีธรรมราชกับจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า “ลักษณะส่วนบุคคลมีตัวแปรที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .05$) คือ การศึกษาฐานะของ ครอบครัว อาชีพมารดา อาชีพบิดา สถานภาพสมรสของมารดาบิดา การมีชีวิตอยู่ของมารดา บิดา การมีพุทธศาสนสถานประจำหมู่บ้าน ระยะห่างระหว่างพุทธศาสนสถานกับหมู่บ้าน การผ่านหน้าบ้านของพระภิกษุสามเณรที่ออกบิณฑบาต ลักษณะการไปทำบุญ และความรู้สึกต่อพระภิกษุสามเณรขณะไปทำบุญ และมีตัวแปรที่ไม่มีมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p > .05$) คือ อายุบุคคลที่อาศัยอยู่ด้วยก่อนบวช เขตที่อยู่อาศัย การมีพระภิกษุสามเณรประจำพุทธศาสนสถาน การตัดขาดรกับพระภิกษุสามเณร การไปทำบุญที่พุทธศาสนสถาน การพูดคุยกับพระภิกษุสามเณรขณะไปทำบุญที่พุทธศาสนสถาน และการเคยเป็นศิษย์วัด ส่วนที่เป็นแรงจูงใจพบว่า แรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายในไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p > .05$) แรงจูงใจอันเกิดจากปัจจัยภายนอก พบว่ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .05$) และ

^{๑๑} พระมหาทัศนัย พิมพา, “ความคิดเห็นต่อสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนการศึกษา นอกโรงเรียน ประเภทการจัดการศึกษาทางไกล สำหรับพระภิกษุสามเณรในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

เมื่อพิจารณาความแรงของใจทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .05$) แสดงให้เห็นว่า สามเณรในจังหวัดทั้งสอง มีแรงจูงใจที่แตกต่างกัน^{๒๐}

พระมหานราธิป แก้วประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุของสามเณร ในเขตภาคกลาง” จากผลการวิจัยพบว่า

๑. สามเณรที่มีอายุ ระยะเวลาบรรพชา ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษา แผนกบาลี และระดับการศึกษาฝ่ายสามัญแตกต่างกันมีความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๒. สามเณรที่มีสถานภาพครอบครัวแตกต่างกัน มีความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุไม่แตกต่างกัน

๓. แรงสนับสนุนทางสังคมจากพระสงฆ์ ความศรัทธาในพระรัตนตรัย แรงสนับสนุน ทางสังคมจากครอบครัว การปฏิบัติตนขณะเป็นสามเณร และแรงสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนสามเณร เป็นปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่สามารถทำนายความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุของสามเณรได้ร้อยละ ๕๒.๑๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑^{๒๑}

พระสมเด็จ สุขสมบูรณ์ ได้วิจัยเรื่อง “ผลการให้คำปรึกษาทฤษฎีโปรแกรมภาษาประสาธน์สัมผัสต่อความเครียดของสามเณรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า “มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สามเณรนักศึกษาในกลุ่มทดลอง มีค่าความเครียดลดต่ำกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และภายในกลุ่มทดลองมีค่าคะแนนความเครียดระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผลต่ำกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนค่าคะแนนเฉลี่ยความเครียดใน

^{๒๐} พระมหาธีระพงษ์ มีไธสง, “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาของสามเณรในจังหวัดนครศรีธรรมราชกับจังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พระมหานราธิป แก้วประสิทธิ์, “ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุของสามเณรในเขตภาคกลาง”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผลไม่แตกต่างกัน”^{๒๒}

ไพรัช ลาวัญยากุล ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการศึกษาเพื่อบรรลุธรรมของพระราहुลเถระ” กล่าวเอาไว้ในบทนำดังนี้ว่า “พระราहुลเป็นพระเถระในจำนวนพระอสีติมหาสาวก (พระมหาสาวก ๘๐ รูป) เป็นโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ คราวพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ราहुลกุมารมีพระชนมายุ ๗ พรรษา ได้เข้าเฝ้าทูลขอสมบัติตามคำแนะนำของพระนางยโสธราพิมพาผู้เป็นมารดา พระองค์ได้ประทานอริยทรัพย์ให้ โดยพระสารีบุตรบวชราहुลกุมารเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา”^{๒๓}

วชิรพันธ์ ชัยนนธ์ ได้วิจัยเรื่อง “คุณค่าทางโภชนาการของอาหารบริโภคและภาวะโภชนาการของสามเณร : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า “สามเณรส่วนใหญ่บริโภคอาหารมื้อเช้าเป็นบางวัน มื้อกลางวันเป็นประจำ และไม่บริโภคอาหารว่าง พลังงานและสารอาหารที่สามเณรได้รับ ส่วนใหญ่มาจากอาหารมื้อกลางวัน และได้รับพลังงานและสารอาหารส่วนใหญ่ในปริมาณที่มากกว่าร้อยละ ๖๗ ของปริมาณที่ควรได้รับยกเว้น แคลเซียม ฟอสฟอรัสและไรโบฟลาวิน การประเมินภาวะโภชนาการพบว่า มีน้ำหนักตามส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ในระยะแรก ร้อยละ ๑๔.๕ ต่ำกว่าเกณฑ์ในระยะรุนแรงปานกลาง ร้อยละ ๐.๖ และภาวะโภชนาการเกินร้อยละ ๙.๘ นอกจากนี้ยังพบว่าสามเณรที่มีจำนวนปีบรรพชามากกว่า ๓ ปี มีส่วนสูงตามอายุดีกว่าสามเณรที่มีจำนวนปีบรรพาน้อยกว่า ๑ ปี ($P = .0๓๔๔$) การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า สามเณรเป็นกลุ่มที่ประสบปัญหาทุพโภชนาการทั้งขาดและเกิน การดัดแปลงรายการอาหารที่จัดบริการในมื้อหลัก และการส่งเสริมการดื่มนมเป็นอาหารว่าง จะช่วยส่งเสริมให้สามเณรได้รับคุณค่าสารอาหารครบถ้วนตามเกณฑ์ที่ควรได้รับ และควรจัดกิจกรรมที่ให้สามเณรที่มีน้ำหนักเกินได้มีโอกาสใช้พลังงานเพิ่มขึ้นด้วย”^{๒๔}

^{๒๒} พระสมเด็จ สุขสมบุญ. “ผลการให้คำปรึกษาทฤษฎีโปรแกรมภาษาประสาธน์สัมผัสต่อความเครียดของสามเณรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๒๓} ไพรัช ลาวัญยากุล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการศึกษาเพื่อบรรลุธรรมของพระราहुลเถระ” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๒๔} วชิรพันธ์ ชัยนนธ์. “คุณค่าทางโภชนาการของอาหารบริโภคและภาวะโภชนาการของสามเณร : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีอยุธยา”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

สุนทร บุญสถิต ได้วิจัยเรื่อง “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย” ผลการวิจัยภาคเอกสารพบว่า “สามเณรมีสถานภาพที่ด้อยกว่าภิกษุ เนื่องจากในที่สุดสามเณรต้องอุปสมบทเป็นภิกษุในเวลาต่อมา ในสมัยพุทธกาล ปัญหาข้อขัดข้องทางสถานภาพของสามเณร ได้รับการแก้ไขโดยบทพุทธบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำของเหล่าพุทธบริษัทในการยกย่องเชิดชูเกียรติสามเณร ทรงประทานการอุปสมบทแก่สามเณรที่อายุยังน้อย แต่สามารถบรรลุคุณธรรมพิเศษ นับแต่สมัยหลังพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงกระทั่งพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยในปัจจุบันด้วย สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เข้ามามีส่วนในการยกย่องสถานภาพและบทบาทของสามเณรเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสผนวชเป็นสามเณร ทรงถวายการอุปถัมภ์แก่สามเณรที่มีความรู้ในปริยัติธรรมเป็นพิเศษ ประชาชนชาวไทยนิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรในวัด จนกลายเป็นประเพณีการบวชเรียนในที่สุด ผลของการบวชเรียนตั้งแต่เป็นสามเณรนี้เอง ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการวิจัยภาคสนามพบว่า ส่วนใหญ่ของสามเณรและชาวพุทธกลุ่มตัวอย่าง มีทัศนคติที่ดีต่อการบวชเรียน ปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุจากการไม่นิยม ส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรของกลุ่มชาวพุทธที่มีความพร้อมด้านฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคม สำหรับกลุ่มชาวพุทธที่มีแนวโน้มส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณร มากที่สุดคือ กลุ่มชาวพุทธที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคม ในครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีสถานภาพเป็นหม้าย หย่าร้าง หรือเป็นผู้ปกครองของเด็กชายที่บิดามารดาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง”^{๒๕}

สุภัทร บริบูรณ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรในพระพุทธศาสนา” ซึ่งเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสามเณร ตั้งแต่แรกอุบัติจนถึงปัจจุบัน พบว่า “ราหุลกุมารเข้าไปทูลขอพระราชทรัพย์จากพระพุทธเจ้า มีผลให้พระพุทธองค์ทรงมีพระทานุญาตให้พระสารีบุตรบรรพชาราหุลกุมารเป็นสามเณร นับเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา”^{๒๖}

^{๒๕} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๒๖} สุภัทร บริบูรณ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ก.

สำรวจ วรเตชะคงคา ได้วิจัยเรื่อง “ผลของการฝึกอบรมทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของนักเรียน ที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ที่วัดม่วง เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร” พบว่า “กลุ่มที่เข้ารับการฝึกอบรมทางศาสนามีการเปลี่ยนแปลงวินัยในตนเอง ทศนคติต่อพุทธศาสนา และกรับรู้ต่อการละเมิดศีลห้าสูงขึ้นมากกว่า กลุ่มที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรม ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่มีความสามารถในการปรับตัวต่ำมีการเปลี่ยนแปลงทศนคติต่อพุทธศาสนาโดยรวม และด้านบทบาทของวัดและพระสงฆ์สูงกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรม ที่มีความสามารถในการปรับตัวต่ำ ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมากมีการเปลี่ยนแปลงทศนคติต่อพุทธศาสนาสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก โดยเฉพาะกลุ่มที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรม ที่บิดามีระดับการศึกษาสูงมีการเปลี่ยนแปลงทศนคติต่อพุทธศาสนา ด้านหลักธรรมทางศาสนาสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรมที่บิดามีการศึกษาต่ำ พบเฉพาะกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมซึ่งได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมากมีการเปลี่ยนแปลงทศนคติเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมและได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก เฉพาะกลุ่มที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก มีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ต่อการละเมิดศีลห้าสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวน้อย โดยเฉพาะกลุ่มที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมากมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ต่อการละเมิดศีลห้าสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรมที่รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก เฉพาะกลุ่มที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมทางศาสนาที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ต่อการละเมิดศีลห้ามากกว่าผู้ที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรมที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เฉพาะผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวมาก”^{๒๗}

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะ

^{๒๗} สำรวย วรเตชะคงคา, “ผลของการฝึกอบรมทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของนักเรียนที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนที่วัดม่วง เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๔), บทคัดย่อ.

ในสังคมไทย และแนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้มีความชัดเจนและเกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจะศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสาร และการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ๑.๗.๑ เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗.๒ เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมถึงเอกสารหรือตำราทางวิชาการอื่นๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗.๓ สัมภาษณ์ (In-depth Interview) ประชากร ๓ กลุ่ม จำนวน ๒๕ รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ ๑๐ รูป, สามเณร ๑๐ รูป และประชาชนทั่วไป ๕ คน
- ๑.๗.๔ จัดกระทำข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อตอบสิ่งที่ต้องการทราบ
- ๑.๗.๕ รวบรวมเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์
- ๑.๗.๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ
- ๑.๗.๗ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบและเข้าใจถึงความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบและเข้าใจถึงสภาพปัจจุบันและและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบและเข้าใจถึงแนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ ๒
ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะ
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ มุ่งศึกษาเนื้อหาสาระความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๕ ประการ คือ (๑) ความหมายและความ เป็นมาของสามเณร (๒) การบรรพชาของสามเณร (๓) สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของสามเณร (๔) ความเป็นอนุพุทธะของสามเณร และ (๕) สรุป มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของสามเณร

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่า “สามเณร”

คำว่า “สามเณร” เป็นคำไทยที่มาจากภาษาบาลี ตามหลักบาลีไวยากรณ์ ลง เณร ปัจจัยในโคตตัตถิต มีรูปวิเคราะห์ว่า “สมณฺสฺส อปฺจฺจํ สามเณโร” แปลว่า “เหล้ากอกแห่งสมณะ ชื่อว่าสามเณร”^๑ หากถือเอาตามนัยนี้ สามเณรก็คือเหล้ากอกของสมณะ ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายของ พระภิกษุ ในกรณีพระภิกษุนั้นลาสิกขา หรือมรณภาพไป สามเณรก็จะทำหน้าที่เป็นหลักสำคัญ ในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไป ในภาษาบาลี มีคำที่ใช้เรียกสามเณรปรากฏอยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “สามเณร” และคำว่า “สมณฺหเทส”^๒ แต่ปรากฏในคัมภีร์เล่มอื่นๆ เป็นส่วนน้อย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^๓ ให้ความหมายของสามเณร ว่า “คือ บรรพชิตในพุทธศาสนา ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่าง”

^๑ ชิน. ๔๔๐/๑๓๔.

^๒ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ ๒ สมาส และตัทธิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

^๓ กรมหลวงชินวราลงกรณ์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, สามเณรศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๓.

^๔ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒.

สมเด็จพระญาณสังวร^๕ ได้ให้ความหมายว่า สามเณร แปลว่า เหล่าของสมณะ หมายถึงนักบวชชายในพระพุทธศาสนาที่มีอายุยังน้อย ยังไม่ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แต่ถ้าเป็นทางโลกก็คือเยาวชนซึ่งมีอายุยังน้อยอยู่เปรียบเสมือนฤดูใบไม้ผลิของมนุษยชาติ ชีวิตของมนุษย์เรานั้นระยะความเป็นเยาวชนเป็นชีวิตที่ล้ำค่ายิ่ง แต่ทว่าความเป็นเยาวชนก็ร่วงโรยง่ายที่สุดหากไม่ได้รับการอบรมบ่มเพาะที่ดี เยาวชนที่มีคุณภาพสูงส่งมีสติปัญญาเป็นเลิศ ย่อมจะเป็นผู้กำหนดอนาคตของชาติและความเจริญของเผ่าพันธุ์

พระพรหมคุณาภรณ์^๖ ได้ให้ความหมายของสามเณรว่า “คือเหล่าของสมณะเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมิได้อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือบิณฑบาต ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์”

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^๗ ให้ความหมายไว้ว่า สามเณร และสามเณรี แปลว่า เหล่าของสมณะ หน่อเนื้อของสมณะ หมายถึงนักบวชชายในพระพุทธศาสนาที่มีอายุยังน้อย ยังมีได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ถ้าเป็นนักบวชหญิงอายุน้อยเรียกว่าสามเณรี คำว่า สามเณร สามเณรี เป็นศัพท์เฉพาะในพระพุทธศาสนา เป็นศัพท์บัญญัติที่ใช้เรียกนักบวชในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะไม่สาธุการณะทั่วไป สำหรับผู้ที่จะมาบวชเป็นสามเณรสามเณรีได้นั้น ทางพระวินัยกำหนด อายุอย่างต่ำไว้ประมาณ ๗ ขวบซึ่งพอช่วยเหลือตัวเองได้ พระวินัยระบุว่าพอจะไล่กาไล่ไก่ได้ ส่วนสูงไม่มีกำหนดไว้ ผู้มีอายุไม่เกิน ๒๐ ปีจะบวชเป็นสามเณรตลอดไป ไม่บวชเป็นภิกษุก็ได้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๘ ให้ความหมายว่า สามเณร ผู้ดำรงเพศอย่างภิกษุ แต่สมาทานศีล ๑๐ เรียกสั้นๆ ว่า เณร

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), รายงานผลการดำเนินงาน กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. ปรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๔-๔๓๕.

^๗ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิตพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๑๑.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗๗.

ดังนั้น จึงสรุปความหมายของสามเณรไว้ว่า คือวัยรุ่นชายที่เข้ามาบรรพชาในพระพุทธศาสนามีอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี ซึ่งจะต้องศึกษาเล่าเรียนตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งต้องรักษาศิลกขาบท(ศีล) ๑๐ ผูกมัดขัดเกลาข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ เพื่อยังกิเลสอาสวะทั้งปวงให้เบาบางลง ดำเนินชีวิตไปสู่ความบริสุทธิ์ผ่องใส เป็นอิสระ สงบ สุขทั้งภายในและภายนอกอย่างแท้จริง และย่อมเห็นได้อย่างชัดเจนถึงสถานภาพที่แตกต่างกันระหว่างสามเณรและเด็กโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม โดยวัยแล้วสามเณรก็คือวัยรุ่นเช่นเดียวกับเด็กทั่วไปนั่นเอง เพราะมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า การปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานสำหรับสามเณรจะเป็นไปไม่ได้ หากประพฤติปฏิบัติเยี่ยงพระอรหันต์หรืออนุพุทธะทั้งหลาย

๒.๑.๒ ความเป็นมาของสามเณร

๒.๑.๒.๑ ความเป็นมาของสามเณรในสมัยพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และได้ออกเสด็จจาริกแสดงธรรมโปรดบุคคลต่างๆ ได้สาวกเป็นผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก พระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาของพระองค์ เมื่อทรงทราบข่าวว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และเสด็จมาประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ต่อจากนั้น จึงทรงจัดส่งคณะทูตไปกราบทูลเชิญให้เสด็จกลับมาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงพยายามอยู่ ๙ ครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ในครั้งที่ ๑๐ ทรงส่งกาฬทายีอำมาตย์ไปพร้อมบริวาร ซึ่งทั้งหมดได้ออกบวชเป็นพระภิกษุเหมือนกับคณะทูตอื่นที่แล้วมา แต่ในที่สุดก็กราบทูลเชิญเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ได้สำเร็จ และในขณะที่ประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จรับบิณฑบาตที่พระราชานิเวศน์ พระนางยโสธรา ได้มีพระราชเสาวนีย์แก่ราหุลราชกุมารว่า “พระสมณะนั้นเป็นพระราชบิดาของเจ้า เจ้าจงไปทูลขอทรัพย์มรดกจากพระองค์” พระราชกุมารจึงเข้าไปหาพระพุทธองค์แล้วกราบทูลด้วยความรักในพระบิดาว่า “ข้าแต่พระสมณะ พระฉายาของพระองค์เป็นสุข” แต่ยังมีทันทันได้กราบทูลขอพระราชทรัพย์ พระพุทธองค์ก็เสด็จกลับเสียก่อน พระราชกุมารจึงตามเสด็จไปเบื้องหลัง พลองกราบทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดพระราชทานพระราชทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉันด้วยเถิด” พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าโลกิยทรัพย์เป็นไปเพื่อทุกข์ในวัฏฏะ คือการเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส กรรมและวิบาก แต่อริยทรัพย์ประเสริฐกว่ามาก เมื่อพระองค์เสด็จถึงที่ประทับ คือ นิโครธาราม จึงมีรับสั่งให้พระสารีบุตรเถระพระอัครสาวกเบื้องซ้าย บวชราหุลราชกุมารเป็นสามเณร โดยมีพระบรมพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการบวชกุลบุตรเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมนี”^๙

^๙ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๕.

การบรรพชาเป็นสามเณรของราหุลราชกุมาร เป็นสาเหตุให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงเสียพระทัยเป็นอย่างมาก เพราะความหวังสุดท้ายที่จะมีผู้สืบราชสันตติวงศ์ได้สิ้นสุดลงแล้ว เนื่องจากนั้นทราซกุมาร ซึ่งเคยเป็นความหวังในการสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์ก็ได้ออกบวชไปก่อนหน้านี้อันแล้ว ๔ วัน ดังนั้น ในวันหนึ่ง จึงได้ทูลขอพรจากพระพุทธเจ้าว่า “หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย ไม่พึงบวชบุตรที่มารดาบิดายังไม่อนุญาต พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานพรนั้น และทรงรับสั่งให้ปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิด รุ่งขึ้นได้เสด็จไปเสวยพระกระยาหารที่พระราชนิเวศน์ ทรงแสดงมหาธรรมपालชาดก โปรดพระบิดาให้บรรลุนาคามีผล จากนั้นจึงเสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ^{๑๐} ซึ่งผลจากการบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาของราหุลราชกุมาร เป็นเหตุก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ประการหนึ่งในการรับกุลบุตรเข้าบวชในพระพุทธศาสนา คือ กุลบุตรนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาเสียก่อน หรือหากบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว ต้องได้รับอนุญาตจากญาติพี่น้องเสียก่อน โดยมีพุทธบัญญัติให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาจนถึงทุกวันนี้^{๑๑}

สามเณรเป็นพุทธบริษัทที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพุทธบริษัทอื่นๆ ในด้านของความหมาย สามเณรคือเหล่ากอแห่งสมณะ หากกล่าวถึงปฐมกำเนิด ก็ยังให้เห็นความสำคัญของสามเณร เพราะว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดสามเณร โดยมีพระโอรสของพระองค์เอง ได้รับบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรก นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงชี้แนะวิถีการบรรพชาที่แท้จริงของการบรรพชา ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้บรรพชาและทรงวางระเบียบวิธีการบรรพชา ตลอดจนทรงได้บัญญัติสิกขาบทสำหรับสามเณร อีกทั้งในด้านของการบริหารและการปกครองสามเณร ทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย เป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแล ในขณะที่บทพุทธบัญญัติต่างๆ ที่ทรงอนุญาตให้บังคับใช้กับสามเณรก็ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ซึ่งแสดงให้เห็นพุทธมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อสามเณรทั้งหลาย

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๖-๑๖๘.

^{๑๑} พระสวัสดิ์ เฉิดฉิม, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑.

๒.๑.๒.๒ ความเป็นมาของสามเณรในประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้ามายังประเทศไทยเมื่อครั้งรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยส่งสมณทูต คือพระโสณะและพระอุตตระเถระพร้อมคณะ ซึ่งจากหลักฐานและการศึกษาเชื่อว่าได้นำคณะสามเณรร่วมเดินทางมายังดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย) ด้วยการวิเคราะห์ถึงเหตุผลที่จะมีสามเณรมาพร้อมกับคณะสมณทูตด้วยมีความเป็นไปได้สูงดังเหตุผลต่อไปนี้ ๑) ในพระวินัยได้มีพระบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุผู้มีความสามารถรูปเดียว สามารถรับสามเณรไว้คอยอุปัฏฐากได้ ๒ รูป หรือถ้าหากภิกษุใดมีความสามารถอบรมสั่งสอนได้จำนวนเท่าใด ก็ทรงอนุญาตให้รับสามเณรไว้เป็นอุปัฏฐากได้ตามความสามารถ เพราะสามเณร ถือว่าเป็นอนุปสัมบัน เมื่อมีการประเคนเครื่องอุปโภคบริโภคและสิ่งของเครื่องใช้ จึงจำเป็นต้องอาศัยสามเณรเป็นผู้คอยประเคนให้ ภิกษุจึงจะสามารถใช้เครื่องอุปโภคบริโภคนั้นได้ถูกต้องตามพระวินัย เพราะฉะนั้น การเดินทางมายังสุวรรณภูมิของพระเถระทั้งสอง จึงจำเป็นต้องมีสามเณรร่วมเดินทางมาด้วย เพื่อทำหน้าที่อุปัฏฐากแก่ภิกษุ ๒) หลังการบรรพชาสามเณรรูปแรก สามเณรมีบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่าพระภิกษุ ๓) ในการส่งสมณทูตไปยังดินแดนอื่นๆ เช่น คณะของมหินทเถระที่เดินทางไปประกาศศาสนาที่ลังกาทวีป (ประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน) ก็มีคณะติดตามด้วย กล่าวคือ พระภิกษุ ๕ รูป สามเณร ๑ รูป และอุบาสก ๑ คน^{๑๒} เพราะฉะนั้นในการส่งภิกษุไปประกาศศาสนาในสายอื่น จึงน่าจะส่งสามเณรและอุบาสกติดตามไปด้วยเช่นกัน เพราะเหตุผลตามพระวินัยดังกล่าว ๔) การประดิษฐาน คือการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้ก็ตาม ความสมบูรณ์แห่งบุคลากรทางด้านศาสนาเป็นหลักประกันความมั่นคง และความตั้งมั่นของพุทธศาสนาการบรรพชาสามเณรและอุปสมบทเป็นภิกษุ จึงเป็นการสร้างบุคลากรทางด้านศาสนาที่สำคัญ และเป็นเป้าหมายสำคัญในการประกาศศาสนาอีกด้วย เพราะเมื่อมีบุคลากรทางศาสนาที่เพียงพอก็สามารถประกาศศาสนาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ๕) ความเจริญของพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยและลพบุรี ถึงกับมีพระสงฆ์สามารถแต่งบาลีปกรณ์ หรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีได้อย่างยอดเยี่ยม ซึ่งความงามของภาษาก็ดี ความละเอียดลึกซึ้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่นำมาอ้างก็ดี ตลอดจนอักษรสมัยไทยลพบุรีและขอมที่ใช้จารึกวรรณกรรมต่างๆ ลงในใบลานก็ดี ล้วนน่าจะมาจากการศึกษาของท่านเหล่านั้นที่ได้รับการศึกษามาตั้งแต่เป็นสามเณรมา

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒๑.

ก่อน^{๑๓} ๖) มีบันทึกตามประวัติศาสตร์ว่าการประดิษฐ์ฐานหรือฟื้นฟูศาสนาในประเทศใดๆ มักจะมี กุลบุตรวัยต่างๆ ของประเทศนั้น เข้ามาขอบรรพชาอุปสมบทด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น เมื่อคราว ที่พระอุบาลีเถระและคณะได้เดินทางไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา ซึ่งอยู่ในราวปี พ.ศ.๒๒๙๕ เพียงเวลา ๓ ปี ได้ให้อุปสมบทภิกษุถึง ๗๐๐ รูป สามเณร ๓,๐๐๐ รูป และในคราว ที่พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระพร้อมทั้งคณะ ได้ร่วมเดินทางมาประกาศพระศาสนาใน แคว้นสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทย บรรดาหนุ่มหาชนได้มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง ประชาชนได้บรรพชาธรรมเป็นจำนวน ๖๐,๐๐๐ คน มีกุลบุตรขอบวชเป็นภิกษุสามเณร ๓,๕๐๐ รูป และกุลธิดาประมาณ ๑,๕๐๐ คนได้ขอบวชเป็นชี จึ่งถือได้ว่าพระเถระทั้งสองได้ประดิษฐ์ฐาน พระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นอยู่ในแคว้นสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย)^{๑๔} และภิกษุสามเณร ๓,๕๐๐ รูป นับเป็นภิกษุสามเณรรุ่นแรกของไทยด้วย^{๑๕}

จากหลักฐานและการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของ สามเณรในประเทศไทยว่ามีร่องรอยตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาล โดยเข้ามาพร้อมกับคณะพระโสณะ และพระอุตตระในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ถือกำเนิดและพัฒนาสืบเนื่องมาเป็นลำดับไปตาม การวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นจนถึงปัจจุบันด้วยเหตุผลที่ยกมาวิเคราะห์ดังกล่าว นั้นเอง

๒.๒ การบรรพชาของสามเณร

๒.๒.๑ ความหมายของการบรรพชา

“บรรพชา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี กล่าวคือ มาจาก ป บทหน้า วช ธาตุ ญย ปัจจัย วิเคราะห์ตามรูปศัพท์ได้ว่า ปฐมเมว วชิตัพพนติ ปพพชชา แปลว่า อันชนพึงเว้นก่อนนั้น

^{๑๓} สุภัทร บริบูรณ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘๗.

^{๑๔} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร), **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๔.

^{๑๕} พระสวัสดิ์ เจริญ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๒.

เที่ยว ชื่อว่า ปพพชชา^{๖๖} หรือ การเว้นทั่ว หมายถึง การเว้นจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรืออกุศลกรรม ในด้านต่างๆ ที่ตนเองเคยกระทำก่อนบวช ซึ่งเป็นแนวทางในการฝึกตน เพื่อที่จะละหรือขจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองทางด้านจิตใจให้หมดสิ้นไป ผู้ที่ถือบวชชลา หรือการบวช เรียกว่า บวชชลา มีรากศัพท์มาจากคำว่า ป บทหน้า วช ธาตุ ต ปัจจัย จากคำว่า เสฎฐุตติ วชตีติ ปพพชชิต บุคคลโดยย่อไปสู่ความประเสริฐ เหตุฉะนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า บวชชลา ผู้บวชเป็นสามเณรก็นับได้ว่าเป็นบวชชลาเช่นกัน เพราะสามเณรนั้นกำลังดำเนินไปสู่แนวทางของการปฏิบัติที่ประเสริฐ เช่นเดียวกับพระภิกษุ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๖๗} อธิบายว่า คำว่า บวชชลา มีความหมายหลายนัย กล่าวคือ หมายถึงการบวชทั่วไปรวมทั้งอุปสมบทด้วย หรือหมายถึงเอาเฉพาะการบวชเป็นรูปประโยคแห่งอุปสมบท รวมทั้งการบวชลำพังเป็นสามเณร โดยพระพุทธองค์ ทรงพระอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมณ์ ทั้งบวชชลาและอุปสมบท ต่อมาในภายหลังได้ทรงยกเลิกการให้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมณ์ แต่ยังคงไว้ซึ่งการบวชชลาด้วยไตรสรณคมณ์

กรมการศาสนา อธิบายว่า การละ การเว้น การงด (วชชน) การบวชชลา ก็คือ การละด้วยการงดเว้นจากสิ่งที่เป็นโทษต่ออกุศล คำว่า บวช ก็มาจากคำว่า บวชชลา หรือ ปพพชช แปลว่า ออกไปจากตระกูล จากบ้าน จากเรือน ออกไปใช้ชีวิตเพื่อตัดกามและกิเลสทั้งหลาย แต่ คำว่า บวชในปัจจุบัน หมายถึงทั้งบวชเป็นพระและบวชเป็นสามเณร ดังนั้น จึงมีข้อบัญญัติว่า บวชเป็นพระ เรียกว่า อุปสมบท บวชเป็นสามเณร เรียกว่า บวชชลา^{๖๘}

ท่านพุทธทาสภิกขุ^{๖๙} ได้ให้ความหมายของการบวชไว้ว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งถอดรูปมาจากคำในภาษาบาลีว่า ปพพชชา คำว่า “ปพพชชา” นี้มีรากศัพท์ คือ ป+วช และ ป แปลว่า ทั่ว หรือสิ้นเชิง วช แปลว่า ไป หรือเว้น คำ ป+วช จึงแปลว่าไปโดย

^{๖๖} พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) แปล, พระคัมภีร์กัจจายนมุล (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๑๐.

^{๖๗} กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๖.

^{๖๘} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบวชชลาสามเณรภาคฤดูร้อน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๑.

^{๖๙} พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

สิ้นเชิง ที่ว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” นั้นหมายถึง ไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง โวหารที่สูงไปกว่านั้น ท่านเรียกว่าไปจาก โลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกันเป็นกันโดยสิ้นเชิงนั่นเอง

พระราชวรมุนี^{๒๐} ได้อธิบายความหมายของคำว่า บรรพชา การบวชเว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึงการบวชทั่วไป การบวชอันเป็นบูรพประโยคแห่งการอุปสมบทคือการบวชเป็น สามเณร เดิมทีเดิยคำว่าบรรพชาหมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา อัคร สวกรบรรพชา เป็นต้น สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึงบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุโดยเฉพาะใช้ ควบกันว่า บรรพชาอุปสมบท ดังนั้น การบวชภิกษุและสามเณร จึงมีคำเรียกต่างกัน

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ สิริตญาโณ)^{๒๑} ได้ให้ความหมายของการบรรพชาไว้ ดังนี้

๑. การบวชเป็นสามเณรของผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี
๒. การบวชทั่วไป หมายรวมเอาการอุปสมบทด้วย
๓. วิธีการเบื้องต้นแห่งการอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

สุชีพ ปุญญานุภาพ^{๒๒} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การบวช, การบวชของสามเณร” คำว่า “บวช” มาจากคำบาลีว่า “ปพฺพชฺชา (ป+วช)” แปลว่า “ออกไปจากตระกูล จากบ้านจากเรือน ออกไปจากชีวิตแบบโลกๆ ออกจากกามและกิเลสทั้งหลาย” แต่คำว่า “การบวช” ในปัจจุบันนี้มีนัย ที่สื่อแสดงให้เห็นถึงการบวชเป็นพระและบวชเป็นสามเณรด้วย ดังนั้น จึงมีข้อบัญญัติว่า บวช เป็นพระ เรียกว่า “อุปสมบท” บวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา”

โดยสรุปแล้ว คำว่า “บรรพชา” จึงหมายถึง การออกจากการใช้ชีวิตแบบชาวโลก เข้ามาสู่การใช้ชีวิตแบบนักบวชในพระพุทธศาสนา โดยการออกจากกามและกิเลสทั้งหลาย ดังนั้นการบรรพชาจึงมีความหมายครอบคลุมใน ๒ ลักษณะ คือ (๑) การบรรพชาเป็นสามเณร

^{๒๐} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๒.

^{๒๑} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ สิริตญาโณ), **พระพุทธศาสนาปริทรรศน์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๓๗.

^{๒๒} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพื่ออง อักษร, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๗.

ของเยาวชนที่มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี แต่มีศรัทธา ต้องการใช้ชีวิตแบบเดียวกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา โดยการปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ และเสขียวัตถ ๗๕ ข้อและข้อปฏิบัติอื่นๆ ที่อนุโลมตามกัน และ(๒) การบรรพชาสามเณรเป็นบรรพชแห่งการอุปสมบทของผู้ที่มีอายุครบ ๒๐ ปี คือก่อนที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ อุปสัมปทาเปกขะ (นาค) ทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการบรรพชาเป็นสามเณรก่อน แล้วจึงจะสามารถบวชเป็นพระภิกษุในลำดับต่อไปได้

๒.๒.๒ คุณสมบัติของผู้บรรพชา

ในเบื้องต้น พระวินัยปิฎก มหาวรรค^{๒๓} นั้น ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สมควรได้รับการบรรพชา (เป็นสามเณร) ต้องไม่เป็นบุคคลต้องห้าม ๓๒ จำพวก ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้มีการบรรพชาไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงให้คนมือด้วนบรรพชา..ไม่พึงให้คนเท้าด้วนบรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งมือทั้งเท้าด้วนบรรพชา..ไม่พึงให้คนหูฉี่บรรพชา..ไม่พึงให้คนจมูกแหว่งบรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งหูทั้งจมูกแหว่งบรรพชา..ไม่พึงให้คนนิ้วมือนิ้วเท้าขาดบรรพชา..ไม่พึงให้คนง่ามมือง่ามเท้าขาดบรรพชา..ไม่พึงให้คนเอ็นขาดบรรพชา..ไม่พึงให้คนมือเป็นแผ่นบรรพชา..ไม่พึงให้คนค่อมบรรพชา..ไม่พึงให้คนเตี้ยบรรพชา..ไม่พึงให้คนคอกพอกบรรพชา..ไม่พึงให้คนถูกสักหมายโทษบรรพชา..ไม่พึงให้คนมีรอยเขียนด้วยหวายบรรพชา..ไม่พึงให้คนมีหมายจับบรรพชา..ไม่พึงให้คนเท้าปุกบรรพชา..ไม่พึงให้คนมีโรคเรื้อรังบรรพชา..ไม่พึงให้คนมีรูปร่างไม่สมประกอบบรรพชา..ไม่พึงให้คนตาบอดข้างเดียวบรรพชา..ไม่พึงให้คนง่อยบรรพชา..ไม่พึงให้คนกระจอกบรรพชา..ไม่พึงให้คนเป็นโรคัมพาทบรรพชา..ไม่พึงให้คนเคลื่อนไหวเองไม่ได้บรรพชา..ไม่พึงให้คนชราทุพพลภาพบรรพชา..ไม่พึงให้คนตาบอดสองข้างบรรพชา..ไม่พึงให้คนใบ้บรรพชา..ไม่พึงให้คนหูหนวกบรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งใบ้บรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งหูหนวกบรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งใบ้ทั้งหูหนวกบรรพชา..ไม่พึงให้คนทั้งบอดใบ้ทั้งหูหนวกบรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ

ต่อมามีเหตุการณ์เกิดขึ้นในการที่ภิกษุทั้งหลายบวชให้แก่ผู้ไม่สมควร จึงทรงบัญญัติพระวินัย^{๒๔} ห้ามบวชให้แก่ผู้ไม่สมควรต่อไปนี้

๑. กะเทย
๒. คนที่ลักเพศ (คือบวชเอาเองโดยไม่ถูกต้อง)

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๖-๑๘๗.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๙-๑๑๖/๑๗๓-๑๘๐.

๓. ภิกษุที่ไปเข้าวัดเดียวยกีย์
๔. สัตว์ดิรัจฉาน
๕. ผู้ฆ่ามารดา
๖. ผู้ฆ่าบิดา
๗. ผู้ฆ่าพระอรหันต์
๘. ผู้ข่มขืนนางภิกษุณี
๙. ผู้ทำสงฆ์ให้แตกกัน
๑๐. ผู้ประทุษร้ายพระพุทธเจ้าถึงยังพระโลหิตให้ห้อ
๑๑. คนมีอวัยวะ ๒ เพศ (อุกโตพยัญชนก)

ทั้งสิบเจ็ดประเภทนี้ ถ้าบวชให้แล้วรู้เข้าภายหลัง ต้องให้สึกไป

การบวชชาวนั้น จำเป็นจะต้องมีการกำหนดคุณสมบัติ เพื่อให้ผู้บวชสามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้อย่างสมบูรณ์ และเป็นการป้องกันผู้ไม่ประสงค์ดีเข้าแฝงอาศัยพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจนำความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนาได้ ในกฎหมายเถรสมาคม (ฉบับที่ ๗ พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งและการถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ข้อที่ ๑๔ ได้ตราไว้ว่า พระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลเหล่านี้ คือ

๑. คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน
๒. คนหลบหนีราชการ (เช่น หนีทหาร เป็นต้น)
๓. คนถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ
๔. คนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา (เช่น ต้องปาราชิก เป็นต้น)
๕. คนที่มีโรคติดต่อเป็นที่น่ารังเกียจ (เช่น วัณโรคในระยะอันตราย)
๖. คนมีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้

นอกจากนี้ ในด้านการปกครองของสงฆ์ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะบวชเพิ่มเติมไว้อีกหลายประการ^{๒๕} คือ

๑. เป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม ไม่ใช่คนจรจัด
๒. เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดี ไม่เป็นนักเลง
๓. มีร่างกายสมบูรณ์ สามารถบำเพ็ญสมณกิจได้
๔. ไม่เป็นคนชรา ไร้ความสามารถ
๕. ไม่เป็นคนทุพพลภาพ เช่น ตาบอด หูหนวกมาแต่กำเนิด
๖. มีความรู้อ่านและเขียนหนังสือได้
๗. เป็นผู้มีความสามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเอง

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๓๐), หน้า ๕๔.

กุลบุตรผู้เข้าบรรพชาจะต้องมีบริวารสำหรับนักบวชครบถ้วนตามพุทธานุญาต กล่าวคือ ต้องมีบริวาร ๘ เช่นเดียวกับภิกษุ คือ

๑. บาตร
๒. อันตราวาสก (ผ้าสบงหรือผ้า누้)
๓. อุตตราสงค์ (ผ้าจีวรหรือผ้าห่ม)
๔. สังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อน ในปัจจุบันใช้เป็นผ้าพาดบ่า สามเณรไม่ต้องมี)
๕. กายพันธ์ (ผ้าประคตเอวหรือผ้าคาดเอว)
๖. ปริศสาวณะ (ผ้ากรองน้ำ)
๗. สฐิ (เข็มสำหรับเย็บผ้า)
๘. วาสี (มีดโกน)

แต่ในปัจจุบัน ได้อนุโลมให้มีบริวารเพิ่มเติมตามที่พระอุปัชฌาย์เห็นสมควรเพื่อความเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เช่น

๑. ไตรจีวร มีสบง อังสะ ประคตเอว จีวร ผ้ารัดอก และผ้ารองกราบ
๒. ไตรจีวรสำรอง และผ้าอาบน้ำฝน ๑ ผืน
๓. ย่าม ผ้าเช็ดหน้า และนาฬิกาพก
๔. บาตร ฝาบาตร เขียงรองบาตร และถลกบาตร
๕. ร่มและรองเท้า
๖. เสื้อ ผ้าห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง
๗. งานข้าว ซ้อนส้ม แก้วน้ำ ปิ่นโต กระโถน ผ้าเช็ดมือ
๘. สบู่ ชันน้ำ ยาสีฟัน กล่องสบู่ ผ้าเช็ดตัว
๙. ดอกไม้ ฐูป เทียนสำหรับบูชาพระรัตนตรัย^{๒๖}

บริวารดังกล่าวแล้วนี้ สามเณรจำเป็นต้องมี เนื่องจากความเป็นอยู่ของนักบวชนั้น ขึ้นอยู่กับชีวิตคนอื่น สามเณรจะต้องอาศัยผู้อื่นในการดำรงชีพด้วยปัจจัยทั้งสี่ โดยใช้บริวารในการแสวงหาอาหารบิณฑบาตและเภสัชที่จำเป็นแก่สมณบริโศค แต่สิ่งที่สำคัญอันดับแรกของผู้ขอบรรพชาเป็นสามเณรจะต้องปฏิบัติในเบื้องต้น คือ

๑. ให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองพาตนไปฝากเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์

^{๒๖} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ), **มนต์พิธี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

๒. เมื่อพระอุปัชฌาย์ยอมรับให้บวชแล้ว ผู้ประสงค์จะบวชต้องปลงผม คือ หนวด

๓. ท่องจำคำขอบรรพชา สรณคมน์ คำอาราธนา คำสมาทานศีล ๑๐ ให้ได้ด้วยตนเอง

๔. หมั่นฝึกซ้อมพิธีกรรมการบรรพชา เช่น การเคารพกราบไหว้ไปจนถึงการอุปัฏฐากการประเคนสิ่งของแก่พระภิกษุ เป็นต้น^{๒๗}

ดังนั้น คุณสมบัติของการบรรพชาเป็นสามเณรนั้น ต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งอื่นด้วย ไม่เฉพาะแต่ความพร้อมในด้านวุฒิภาวะหรือด้านร่างกายเท่านั้น เช่นจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครอง มีบริวารสำหรับสมณะครบบริบูรณ์ มีความเป็นสุจริตชน และที่สำคัญคือ มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานด้วย จึงจะทำให้การบรรพชาของบุคคลนั้นเกิดความสมบูรณ์ ครบถ้วนทั้งในแง่ของเนื้อหาสาระและรูปแบบของการบรรพชาอย่างแท้จริง

๒.๒.๓ วัตถุประสงค์ของการบรรพชา

เดิมทีเดียววัตถุประสงค์ของการบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาเป็นสามเณรหรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุ คือการปฏิบัติตนเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและทำให้แจ้งพระนิพพาน ดังนั้น เป้าหมายสูงสุดของการบวชก็คือ การบรรลุพระนิพพาน ในระยะแรกกุลบุตรส่วนใหญ่ออกบวชโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความพ้นทุกข์ ในระยะต่อมา จึงมีการออกบวชด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การออกบวชเพื่อตามเสด็จสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของบรรดาพระประยูรญาติ หรือแม้กระทั่งราชลูราชกุมารที่ได้บรรพชาเป็นสามเณรรูปแรก ตามหลักฐานที่ปรากฏก็มีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่ทรงหวังในพระราชทรัพย์มรดกและความใกล้ชิดใน พระราชบิดาด้วยความไร้เดียงสา^{๒๘} แม้จะไม่ได้มีข้อบัญญัติชี้เฉพาะถึงวัตถุประสงค์ของการบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชา หรือการอุปสมบทก็ตามที่หากแต่มีพุทธพจน์ที่ตรัสทั่วไปแก่ผู้ครองเพศบรรพชิต ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งหมายถึง สหธรรมิก ๕ ดังที่ปรากฏในมหาสาโรปมสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ดังพรรณนามาจะนี้ พรหมจรรย์นี้ จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอันสูงส่ง (ผลที่มุ่งหมาย) มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นอันสูงส่ง มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งสมาธิเป็นอันสูงส่ง มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสูงส่ง แต่พรหมจรรย์นี้มิใช่โตวิมุติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”^{๒๙}

^{๒๗} ธรรมสภา, **อุปสมบทวิธีและการรักษาอุโบสถศีล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๔.

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕.

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๑/๓๔๘.

จากพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้ผู้ที่ยุติธรรมเป็นสามเณร หรือผู้ที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ เพื่อประพฤติตนให้หลุดพ้นจากกิเลสและตรัสเตือนเหล่าพระสาวกด้วยว่า ไม่ควรมัวเมาในลาภสักการะและคำสรรเสริญอันมีผลมาจากการประพฤติพรหมจรรย์ในเพศบรรพชิตในพระศาสนา นี้ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการบวชในพระพุทธศาสนาระหว่างการบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ตามพุทธประสงค์ที่ปรากฏแล้วไม่มีความแตกต่างเลย หากแต่ว่าการบรรพชาเป็นสามเณรนั้น เป็นบวรประโยคแห่งการอุปสมบท^{๓๐} นั่นก็คือ ผู้ที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้น ต้องผ่านขั้นตอนการบรรพชาเป็นสามเณรเสียก่อน แม้ในปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน เมื่อถึงยุคที่พระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทย พระพุทธศาสนาดำรงอยู่โดยผ่านกาลเวลายาวนานท่ามกลางสภาพสังคมที่ผันแปรไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นเหตุให้วัตถุประสงค์ของการบวชได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้นับถือพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย สำหรับในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ตามที่ปรากฏในคู่มือการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน^{๓๑} ดังนี้

๑. เพื่อเป็นการป้องกันการถูกชักนำไปสู่ความเสียหายและเสื่อมเสียได้
๒. เพื่อเป็นการปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามไว้ให้คงอยู่ตลอดไป
๓. เพื่อการช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรยิ่งขึ้น
๔. เพื่อเป็นการรักษาจารีตประเพณีอันดีงามของไทยไว้
๕. เพื่อเป็นการช่วยแก้ปัญหาสังคมเกี่ยวกับเยาวชนที่เหินห่างจากศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม

๖. เพื่อเป็นการให้กุลบุตรได้มีโอกาสศึกษารวมและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการบรรพชาเป็นสามเณรเอาไว้ถึง ๔ ประการด้วยกัน กล่าวคือ

๑. เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะได้สืบต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาว
๒. เป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาด้วยการรักษาใจให้มีสุขและพัฒนาตนเอง
๓. เป็นการทำหน้าที่ของประชาชนชาวไทยในฐานะพุทธศาสนิกชนเป็นมรดกของชาติ

^{๓๐} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

^{๓๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

๔. เป็นการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาตนเองตามแนวไตรสิกขา

จะเห็นได้ว่า การบรรพชาสามเณรในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของสังคมมากกว่าจะตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ดังเช่น สมัยพุทธกาล แต่ปัจจุบันในสังคมชนบทของประเทศไทย ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นยากจน ขาดแคลนทั้งทรัพยากรธรรมชาติอันเกิดจากปัญหาความแห้งแล้ง ด้อยโอกาสในทุกด้านถ้าเทียบกับประชาชนที่อยู่ในสังคมเมือง จึงทำให้ไม่สามารถส่งเสียบุตรหลานได้ศึกษาต่อ หรือเล่าเรียนในระดับที่สูงกว่าได้ ทางออกหนึ่งก็คือการส่งให้บุตรชายของครอบครัวบวชเรียนเป็นสามเณรเพื่อลดภาระการเลี้ยงดูของครอบครัว และยังเป็นโอกาสให้บุตรชายได้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้น กล่าวได้ว่าการบรรพชาเป็นสามเณรเป็นการสร้างโอกาสให้กับคนที่มีฐานะยากจนได้ศึกษาเล่าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และปัญหาอีกประการหนึ่งของสังคม ก็คือ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การแบ่งชนชั้นของคนในสังคม มีคนจน มีคนร่ำรวย เมื่อสามเณรเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ทำให้ช่องว่างดังกล่าวลดลง เนื่องจากประชาชนที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่า มีสถานะทางการเงินไม่ลำบาก เห็นว่าการช่วยเหลือสามเณรเหล่านี้เป็นการสร้างกุศล จึงสนับสนุนในด้านการศึกษาเล่าเรียนของสามเณรโดยมิได้นึกถึงภัยหรือเสียดยาสิ่งที่ดีที่ตนเสียสละไปแต่อย่างใด ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยได้รับการเชื่อมต่อกันอย่างแนบสนิทและนิ่มนวล สังคมไทยส่วนหนึ่งได้อาศัยกระบวนการทางศาสนานี้ เป็นเครื่องมือในการลดภาวะความรุนแรง และการต่อต้านจากกลุ่มประชาชนผู้ยากไร้ที่สู้ทนกับสภาพความแร้นแค้นต่อไปไม่ไหว กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ สถาบันวัดเป็นตัวเชื่อมโยงสัมพันธ์ไมตรีระหว่างคนจนกับคนรวยซึ่งเป็นเหตุให้ชาติไทยมีความมั่นคงและอยู่รอดปลอดภัยมาจนถึงปัจจุบัน

จากแนวคิดดังกล่าวมาข้างต้น สุนทร บุญสถิต^{๓๒} ได้สรุปวัตถุประสงค์หลักของการบรรพชาเป็นสามเณรในยุคปัจจุบันได้ ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อแก้ไขปัญหาคายากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา
๒. เพื่อลดช่องว่างทางสังคมระหว่างคนจนกับคนรวย
๓. เพื่อให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา
๔. เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้แก่เยาวชนในชาติ
๕. เพื่อเป็นกำลังสำคัญของพระศาสนาและชาติบ้านเมืองในอนาคต

^{๓๒} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘-๑๙.

โดยสรุปแล้ววัตถุประสงค์ของการบรรพชาในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อคัดสรรเอาบุคคลที่พร้อมจะเข้ามาใช้ชีวิตแบบนักบวชมาฝึกตามหลักการในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพในการดำรงชีวิตตามอุดมคติ คือการดับทุกข์ และเข้าถึงพระนิพพาน ส่วนวัตถุประสงค์ที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ตามแนวแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้น การบรรพชาเป็นสามเณร เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้ พร้อมทั้งคุณวุฒิ วิทยุฒิ เพื่อทำหน้าที่ศาสนทายาทที่ดี เป็นหลักพึ่งพิงของพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชาเป็นสามเณร คล้ายกับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ คือเตรียมตัวเป็นศาสนทายาทในอนาคต และเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อบรรเทากิเลสให้เบาบาง ดำเนินชีวิตอย่างสงบ เพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามนัยทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน แต่ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการบรรพชาได้เปลี่ยนแปลงไปเยาวชนที่ตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรมักจะมีวัตถุประสงค์เพื่อหาโอกาสศึกษาต่อทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งนี้เป็นการลดภาระของครอบครัวและเพื่อให้สามารถเลี้ยงดูครอบครัวของตนเองได้ในอนาคต

๒.๒.๔ วิธีการและขั้นตอนของการบรรพชา

การบรรพชาเป็นสามเณรในปัจจุบัน ได้วิวัฒนาการไปตามขนบธรรมเนียม ประเพณี และสังคม มีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ แต่วิธีการและหลักปฏิบัติยังคงสาระแห่งการบรรพชาเดิมอยู่ ในสังคมไทยมีการบรรพชา ๒ แบบ คือ

ก.วิธีบรรพชาแบบมหานิกาย (อุกาสะ)^{๓๓}

ก่อนบรรพชากุลบุตรผู้มีศรัทธาต้องโกนผม นุ่งขาว ห่มขาว ถือดอกไม้ธูปเทียน เข้าสู่สถานที่พระอุปัชฌาย์กำหนดให้เป็นสถานที่บวช รับผ้าไตรอุ้มประนมมือแล้วเดินเข้าไปในที่ประชุมสงฆ์ในพิธี (สังฆนิบาต) แล้ววางผ้าไตรไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วอุ้มผ้าไตรประนมมือนั่งขึ้นเปล่งวาจาขอบรรพชาว่า

^{๓๓} พระธรรมโมลี (บุญมา คุณสมปโน), **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘-๒๖.

อุกาสะ วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง
 ปุณฺณัง สามินา อะนุโมติตัพพัง, สามินา กะตัง ปุณฺณัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ

อุกาสะ การุณฺณัง กัตตะวา ปัพพัชชัง เทถะ เม ภันเต

(นั่งคุกเข่าลง แล้วประนมมือว่า)

อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

(กล่าว ๓ ครั้งว่า)

สัพพะทุกขะ นิสสระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ อิมัง กาสาวัง คะเหตะ
 วา ปัพพาชเถ มัง ภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ (เสร็จแล้วพระอุปัชฌายะมารับผ้าไตร แล้วว่า
 ต่อไป)

(กล่าว ๓ ครั้งว่า)

สัพพะทุกขะ นิสสระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ เอตัง กาสาวัง ทัตตะ
 วา ปัพพาชเถ มัง ภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ

พระอุปัชฌาย์ให้โอวาทและบอก ตะจะปัญจะกะ กัมมัฏฐาน แล้วให้ว่าตามไปที่
 ละบท โดยอนุโลม (ไปข้างหน้า) และปฏิโลม (ทวนกลับ) ดังนี้

เกสา โลมา นะชา ทันตา ตะใจ (อนุโลม)

ตะใจ ทันตา นะชา โลมา เกสา (ปฏิโลม)

พระอุปัชฌาย์ชักอังสะออกจากไตรมาสวมให้ผู้บวช แล้วสั่งให้ออกไปครองผ้า
 ครบไตรจีวรตามระเบียบ ครั้นเสร็จแล้วรับเครื่องไทยทานเข้าไปหาพระอาจารย์ ถวายท่านแล้ว
 กราบ ๓ ครั้ง ยืนประนมมือเปล่งวาจาขอสละและศีล ดังนี้

อุกาสะ วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง
 ปุณฺณัง สามินา อะนุโมติตัพพัง, สามินา กะตัง ปุณฺณัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ

อุกาสะ การุณฺณัง กัตตะวา ติสสระณะ สะหะ สีลานิ เทถะ เม ภันเต

(นั่งคุกเข่าขอสรวณะและศีล ดังต่อไปนี้)

อะหัง ภันเต สรวณะสี่ลััง ยาจามิ

พุทฺธยัมปิ อะหัง ภันเต สรวณะสี่ลััง ยาจามิ

ตะตฺถยัมปิ อะหัง ภันเต สรวณะสี่ลััง ยาจามิ

(พระอุปัชฌาย์กล่าวคำนมัสการให้ผู้บรรพชาว่าตาม ดังนี้)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๓ จบ)

พระอุปัชฌาย์จะกล่าวว่า เอวัง ะเทหิ หรือ ะมะหัง ะเทหามิ ตัง ะเทหิ ให้รับ
ว่า อามะ ภันเต แล้วท่านจะว่านำสรวณคมนีให้ว่าตาม ดังนี้

พุทฺธัง สรวะณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สรวะณัง คัจฉามิ

สังฆัง สรวะณัง คัจฉามิ

พุทฺธยัมปิ พุทฺธัง สรวะณัง คัจฉามิ

พุทฺธยัมปิ ธัมมัง สรวะณัง คัจฉามิ

พุทฺธยัมปิ สังฆัง สรวะณัง คัจฉามิ

ตะตฺถยัมปิ พุทฺธัง สรวะณัง คัจฉามิ

ตะตฺถยัมปิ ธัมมัง สรวะณัง คัจฉามิ

ตะตฺถยัมปิ สังฆัง สรวะณัง คัจฉามิ

พอจบแล้วทางพระอุปัชฌาย์จะบอกวา ติสรวณะคะมะนัง นิฏฐิตัง ก็ให้รับว่า
อามะ ภันเต ต่อจากนั้นก็สมาทานสิกขาบท ๑๐ ประการ โดยว่าตามท่านไปเรื่อยๆ ดังนี้

ปาณาติปาตา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

อะทินนาทานา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

อะพรัหมะจริยา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

มุสาวาทา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

สุจาเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

วิกาละโภชนา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

นัจจะคิตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนา เวระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

มาลาคัณณะวิเลปะนะธาระณะมัถนะนะวิภูสะนัฏฐานา เวระมณี สิกขาปะทัง

สะมาทียามิ

อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนะ เวะระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ
 ชาตะรุปะระชะตะปะฎิคคะหะณมา เวะระมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ
 (พระอุปัชฌาย์จะกล่าว ๓ ครั้งว่า)

อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สะมาทียามิ (ว่า ๓ ครั้ง เสร็จแล้วพึงกราบลง ๑ หน
 แล้วยืนขึ้นว่า ดังนี้)

วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ชะมะละ เม ภันเต, มะยา กะตัง ปุญญัง
 สามินา อะนุโมติตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ
 (คุกเข่าลงกราบ ๓ ครั้ง)

ก็เป็นอันเสร็จพิธีบรรพชาเป็นสามเณรตามแบบเถรวาท

ข. วิธีบรรพชาแบบธรรมยุติกนิกาย (เอสาหัง)^{๓๔}

กุลบุตรผู้มีศรัทธามุ่งบรรพชา พึงรับผ้าไตรอุ้มประนมมือเข้าไปในสังฆสนนิบาต
 วางผ้าไตรไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ แล้วกราบลงด้วยเบญจาง
 คประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วนั่งคุกเข่าอุ้มผ้าไตรประนมมือเปล่งวาจา กล่าวถึงสรณะและขอบรรพชา
 ด้วยคำมคธ หยุดตามจุดจุลภาคว่า

เอสาหัง ภันเต, สุจิระปะรินิพพุตัมปิ, ตัง ภาคะวันตัง สะระณัง คัจฉามิ, ธัมมัญจะ
 ภิกขุสังฆัญจะ, ละเภยยาหัง ภันเต, ตัสสะ ภาคะวะโต, ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง,

ทุติยัมปาหัง ภันเต, สุจิระปะรินิพพุตัมปิ, ตัง ภาคะวันตัง สะระณัง คัจฉามิ,
 ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ, ละเภยยาหัง ภันเต, ตัสสะ ภาคะวะโต, ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง,

ตะติยัมปาหัง ภันเต, สุจิระปะรินิพพุตัมปิ, ตัง ภาคะวันตัง สะระณัง คัจฉามิ,
 ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ, ละเภยยาหัง ภันเต, ตัสสะ ภาคะวะโต, ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง,

อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะเหตวา, ปัพพาเชทะ
 มัง ภันเต, อะนุกัมปัง อุปาทายะ

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะเหตวา,
 ปัพพาเชทะ มัง ภันเต, อะนุกัมปัง อุปาทายะ

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะเหตวา,
 ปัพพาเชทะ มัง ภันเต, อะนุกัมปัง อุปาทายะ

^{๓๔} กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕,
 (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๘-๘๙.

ในลำดับนั้น พระอุปัชฌาย์รับเอาผ้าไตรจากผู้มุ่งบรพชาวางไว้ตรงหน้าตัก แล้วกล่าวสอนถึงพระรัตนตรัย เป็นต้น และบอก ตะจะปัญจะกะกัมมัฏฐาน ให้ว่าตามไปที่ละบท โดยอนุโลมและปฏิโลม ดังนี้

เกสา โดมา นะชา ทันตา ตะใจ (อนุโลม)

ตะใจ ทันตา นะชา โดมา เกสา (ปฏิโลม)

ครั้นสอนแล้วพระอุปัชฌาย์ชักอังสะออกจากไตร สวมให้แล้ว สั่งให้ออกไปครองไตรจีวรตามระเบียบ ครั้นเสร็จแล้วเข้าไปหาพระอาจารย์ รับเครื่องสักการะถวายท่านแล้วกราบ ๓ หน นั่งคุกเข่า ประนมมือเปล่งวาจาสอสรณะและศีล ดังนี้

อะหัง ภันเต, สระระณะสีลัง ยาจามิ

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต, สระระณะสีลัง ยาจามิ

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต, สระระณะสีลัง ยาจามิ

ลำดับนั้น พระอาจารย์กล่าวคำนมัสการนำให้ผู้มุ่งบรพชาว่าตาม ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ หน)

แต่นั้นท่านจะสั่งด้วยคำว่า เอวัง ะเทหิ หรือ ะมะหัง ะทามิ ตัง ะเทหิ พึงรับว่า อามะ ภันเต

ครั้นแล้วท่านนำไปเปล่งวาจาสอสรณคมน์ตามไปที่ละพากย์ ดังนี้

พุทัง สระระณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สระระณัง คัจฉามิ

สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทัง สระระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ ธัมมัง สระระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทัง สระระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง สระระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ

เมื่อจบแล้ว ท่านบอกว่า ติสระระณะคะมะนัง นิฏฐิตัง พึงรับว่า อามะ ภันเต ลำดับนั้นพระอาจารย์จะบอกให้รู้ว่า การบรพชาเป็นสามเณรสำเร็จด้วยสรณคมน์เพียงเท่านี้ ที่นี้พึงสมาทานสิกขาบท ๑๐ ประการ ว่าตามท่านไป ดังนี้

ปาณาติปาตา เวระมะณี
 อະทินนาทานา เวระมะณี
 อะพรัหมะจะริยา เวระมะณี
 มุสสาวาทา เวระมะณี
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี
 วิกาละโกชะนา เวระมะณี
 ัจจะคีตะวาทีตะวิสุกะทัสสะนา เวระมะณี
 มาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมันฑะนะวิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี
 อุจจาสะยะนะมหาสะยะนา เวระมะณี
 ชาตะรุปะระชะตะปะฏิกคะหะณา เวระมะณี
 อิมานี ทะสะ สิกขาปะทานี สะมาทิยามิฯ (ว่า ๓ หน)

ในลำดับนั้น สามเณรพึงรับบาตร อุ่มเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ในสังฆสันนิบาต
 วางไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายท่าน แล้วกราบ ๓ หน นั่งคุกเข่าประนมมือกล่าว
 คำขอนิสัยว่า ดังนี้

อะหัง ภันเต, นิสสะยัง ยาจามิ
 ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต, นิสสะยัง ยาจามิ
 ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต, นิสสะยัง ยาจามิ
 อุปัชฌายะ เม ภันเต, โหหิ ว่า ๓ หน

พระอุปัชฌายะกล่าวว่า โอปาโยกิง, ปะฏิฐัง, ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิ บทใดบท
 หนึ่งพึงรับว่า สาธุ ภันเต ทุกบทไป แต่นั้นสามเณรพึงกล่าวรับเป็นธุระให้ท่านว่า ดังนี้

อัสสะตักเคทานิ เถโร, มัยหัง ภาวโร, อะหัมปิ เถรสสะ ภาวโร (ว่า ๓ หน) เสร็จ
 แล้วกราบลง ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์^{๓๕}

วิธีการในส่วนเบื้องต้นของทั้งสองนิกายมีความคล้ายคลึงกันบ้าง แต่จะแตกต่าง
 กันในบางส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย เช่น คำขอบรรพชา คำสมาทานศีล เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับ
 กับกุลบุตรผู้บวชจะศรัทธาในพิธีกรรมของฝ่ายใด นอกเหนือจากนั้นเป็นประเพณีที่แต่ละสังคมมี
 คตินิยมที่ต่างกันไป เช่น การแห่ناق การฉลอง และอื่นๆ

^{๓๕} พระโศภณคณากรรณ์ (ระแบบ ฐิตัญญาโณ), พระพุทธศาสนาปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร :
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔๐-๓๔๔.

๒.๒.๕ คุณประโยชน์ของการบรรพชา

การบรรพชาเป็นการเปลี่ยนจากสถานภาพของเด็กมาสู่ความเป็นบรรพชิตรุ่นเยาว์ เว้นขาดจากการครองเรือน มุ่งแต่ประพฤติพรหมจรรย์ ศึกษาและปฏิบัติในหลักของไตรสิกขา ซึ่ง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ดังนั้น การครองเพศบรรพชิตเป็นสามเณร จึงเป็นวิถีชีวิตที่สนับสนุนให้ประพฤติตนเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส เป็นทางปลอดภัยไปรงจากกิเลส อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ เยาวชนที่ออกบวชในพระพุทธศาสนา หากศึกษาและปฏิบัติให้รู้แจ้งในไตรสิกขาอย่างถ่องแท้แล้ว ย่อมได้รับประโยชน์อย่างมากมาย

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงผลของการบวชเป็นสมณะ ซึ่งรวมถึงการบรรพชาเป็นสามเณรแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งเสด็จเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาในกลางดึกที่ชิวกัมพวัน สอนมะม่วงของหมอชิวกโกมารภักจ์ ดังมีปรากฏในสามัญญผลสูตร^{๓๖} ซึ่งพอสรุปได้ว่า การบวชมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

๑. พ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกร
๒. ไม่ต้องเสียภาษี
๓. พระเจ้าแผ่นดินทรงคุ้มครองและถวายความอุปถัมภ์
๔. เป็นผู้มั่งคั่งเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น
๕. สำรวมในอินทรีย์
๖. มีสติและสัมปชัญญะ
๗. สันโดษด้วยปัจจัย ๔
๘. ละนิวรณ์ ๕
๙. ได้บรรลุฌาน ๔
๑๐. ได้บรรลุวิชชา ๘

๒.๓ สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของสามเณร

๒.๓.๑ สถานภาพของสามเณร

แต่เดิมในช่วงพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มีการบรรพชาสามเณร เพราะการบวชเป็นบรรพชิตในสมัยนั้น จำเป็นจะต้องอดทนต่อความลำบากต่างๆ ในการบำเพ็ญเพียร โดยเฉพาะผู้ที่มั่งคั่งและจิตใจไม่เข้มแข็งที่ยังอยู่ในวัยเด็ก ไม่สามารถปฏิบัติตนตามกรอบ

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๕๐-๒๕๓/๔๘-๘๖.

ธรรมนิยมและความยากลำบากในการปฏิบัติสมณกิจได้ อีกทั้งยังเป็นภาระแก่คนอื่นด้วย แต่ต่อมาทรงมีพุทธานุญาตให้บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี บรรพชาเป็นสามเณรได้ แต่จะต้องมีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะทนต่อความยากลำบากในการเป็นนักบวช สามารถช่วยเหลือตนเองและรักษาสมณสารูปได้ในที่สุดจึงมีสามเณรหลายรูปที่ได้พิสูจน์ตนเองว่าสามารถปฏิบัติตนและบรรลุเป้าหมายของการบวชได้ไม่แตกต่างจากพระภิกษุสาวกรูปอื่นที่เป็นผู้ใหญ่ เช่น ราชูลสามเณร สามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา เป็นต้น^{๓๗}

แม้ว่าสถานภาพสามเณรจะเริ่มมีขึ้นมานานนับตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาลก็ตาม แต่จากการศึกษาพบว่า สถานภาพสามเณรยังไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ เป็นเพียงสถานภาพสำรองของภิกษุเท่านั้น เพราะในที่สุดสามเณรต้องก้าวไปสู่สถานภาพภิกษุ ในเมื่อตนเองนั้นมีคุณสมบัติพร้อมที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุ จึงกล่าวได้ว่า สถานภาพสามเณรจัดเป็นสถานภาพที่ด้อยกว่าสถานภาพภิกษุตั้งแต่พุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ถึงกระนั้น สถานภาพของสามเณรก็มีความสำคัญต่อภิกษุไม่น้อย เพราะผู้ที่อุปสมบทได้นั้น ต้องผ่านขั้นตอนการบรรพชาเป็นสามเณรก่อน ในฐานะที่การบรรพชาเป็นสามเณรเป็นบูรพประโยคของการอุปสมบทเป็นภิกษุ กล่าวคือ บุคคลจะอุปสมบทเป็นภิกษุเลยทีเดียวนั้นไม่ได้ ด้วยความสัมพันธ์ทางสถานภาพและการอยู่ร่วมกันของภิกษุและสามเณร เป็นเหตุให้ทั้งภิกษุและสามเณรต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังได้ร่วมกันสร้างบทบาทที่เป็นคุณประโยชน์ทั้งแก่พระศาสนาและสังคมส่วนรวมอย่างมากมา^{๓๘}

๒.๓.๑.๑ การได้มาซึ่งสถานภาพ

นอกจากคุณสมบัติของผู้บรรพชาที่กล่าวเอาไว้แล้วข้างต้น ทรงกำหนดเอาไว้เพิ่มเติมอีกโดยมีมูลเหตุว่า อหิวาตกโรคเกิดขึ้น สกฺลหนึ่งรอดตายมาเฉพาะบิดากับบุตร ทั้งสองคนออกบวช เมื่อมีผู้ถวายอาหารแก่บิดา บุตรวิ่งไปขอแบ่ง เป็นที่ติเตียน จึงทรงห้ามบรรพชา (บวชเป็นสามเณร) ให้เด็กที่มีอายุหย่อน ๑๕ ปี ภายหลังมีเหตุจำเป็นที่ต้องสงเคราะห์บวชให้เด็กอื่นๆ ที่พ่อแม่ตายหมด จึงทรงผ่อนผันให้บวชให้เด็กอายุหย่อน ๑๕ ปี ซึ่งสามารถไล่กาได้ (คือพอจะรู้เดียงสา)^{๓๙}

^{๓๗} พระมหาดรณรงค์ จิตฺตโสภโณ, “สามเณร : ศาสนทายาทรุ่นเยาว์”, วารสารสมาธิ, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔๐ (กรกฎาคม ๒๕๔๐) : หน้า ๕๒-๕๗.

^{๓๘} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๙๗.

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๐/๑๕๕-๑๕๖.

และได้กล่าวเรื่องของพิธีบรรพชาเอาไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์ พระราหุลกราบทูลขอราชสมบัติ. พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งให้พระสารีบุตรบวชให้ ทรงกำหนดวิธี บรรพชาเป็นสามเณรด้วยการถึงสรณะ ๓ (คือพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์). พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงขอร้องพระผู้มีพระภาคอย่าให้บวชแก่บุตรที่มารดาบิดายังมิได้อนุญาต. พระผู้มีพระภาคจึง ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามบวชผู้ที่มารดาบิดายังมิได้อนุญาต. ผู้บวชให้ ต้องอาบัติทุกกฏ^{๔๐}

การได้มาซึ่งสถานภาพสามเณรในสมัยพุทธกาล จึงเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไข ๒ ประการ คือ คุณสมบัติและพิธีกรรม ซึ่งเป็นผลดีต่อคณะสงฆ์โดยทางอ้อม เพราะการกำหนด คุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการบรรพชา ทำให้ได้บุคลากรที่มีความเหมาะสมและมีความพร้อม ในขณะที่พิธีกรรมได้ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิดาจารย์ อาจารย์กับอัครต วาสิก ซึ่งส่งผลดีต่อการบริหารและการปกครองในสังฆมณฑล

๒.๓.๒.๒ การศึกษาสถานภาพ

ในพระวินัย มหาวรรค มหาขันธกะ กล่าวว่า สมัยนั้น สามเณรไม่มีความ เคารพในภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติองค์ ๕ ที่จะทำทัณฑกรรม (ลงโทษ) สามเณร คือ

๑. ขวนขวายเพื่อความเสื่อมลาภของภิกษุทั้งหลาย
๒. ขวนขวายเพื่อให้เกิดความเสียหาย (อนัตตะปะ แก่ภิกษุทั้งหลาย)
๓. ขวนขวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้
๔. ด่า บริภาษภิกษุทั้งหลาย
๕. ทำภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน^{๔๑}

และกล่าวเรื่องเกี่ยวกับการลงโทษเอาไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่าจะลงโทษ สามเณรอย่างไร จึงทรงอนุญาตให้กำหนดข้อห้ามได้ ภิกษุทั้งหลายห้ามไม่ให้เข้าสังฆาราม (วัดที่ สงฆ์อยู่) สามเณรเข้าไม่ได้ ก็เดินทางไปที่อื่นบ้าง สึกไปบ้าง ไปเข้ารีตเดียรถีย์บ้าง จึงทรงห้ามมิ ให้ภิกษุห้ามสามเณรเข้าสังฆารามทั้งหมด ถ้าทำเช่นนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ^{๔๒}

การถูกทำทนายและถูกสันคลอนสถานภาพสามเณร ด้วยข้อกำหนดว่าด้วย ความผิด บทลงโทษ และการให้พ้นจากสถานภาพสามเณร ในเมื่อมีการประพฤติดีหรือล่วง

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๘.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๗/๑๖๙.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๗/๑๗๐.

ละเมิดพระวินัยและข้อวัตรปฏิบัติ กลายเป็นเหตุให้สามเณรต้องรักษาสถานภาพของตนโดยมีข้อผูกพันกับการรักษาพระวินัยและข้อวัตรปฏิบัติ ซึ่งการรักษาสถานภาพด้วยเงื่อนไขดังกล่าวนี้เองได้สร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้

๒.๓.๒.๓ การสูญเสียสถานภาพ หรือการสิ้นสุดลงแห่งความเป็นสามเณร

การประพฤติดีผิดพระวินัยและข้อวัตรปฏิบัติในขั้นร้ายแรงนั้น ทรงทรงกล่าวเอาไว้ในกัณฑ์สามเณรวัตถุว่า สามเณรของพระอุปัชฌาย์นาคกยบุตร ประมุขร้าย (ข่มขืน) นางภิกษุณี. ภิกษุทั้งหลายเถยยน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้นาสนะ^{๔๓} (ไล่อีก) สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ

๑. ซ้ำสัตว์	๒. ลักทรัพย์
๓. ประพฤติผิดในกาม	๔. พุดปด
๕. ดื่มสุราเมรัย	๖. เติดยนพระพุทธ
๗. เติดยนพระธรรม	๘. เติดยนพระสงฆ์
๙. มีความเห็นผิด	๑๐. ประมุขร้าย (ข่มขืน) นางภิกษุณี ^{๔๔}

และเมื่อมีการเปล่งวาจาลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์ ความเป็นสามเณรก็จะสิ้นสุดลงเช่นกัน แม้ไม่ได้ทำผิดพระวินัยก็ตาม แต่ถือเป็นการสูญเสียสถานภาพไปโดยปริยาย

การสูญเสียสถานภาพ หรือการสิ้นสุดลงแห่งความเป็นสามเณรจะเกิดขึ้น หากมีการประพฤติดีผิดพระวินัยและข้อวัตรปฏิบัติในขั้นร้ายแรง หรือมีการลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างเกราะปกป้องสถาบันสงฆ์ ทำให้ได้บุคคลากรที่มีคุณสมบัติและมีความพร้อมไว้รับใช้พระศาสนาต่อไป

๒.๓.๑.๔. การเลื่อนสถานภาพ

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพสามเณรเป็นภิกษุในสมัยพุทธกาลพบว่ามี ๒ ลักษณะ คือ การเลื่อนสถานภาพโดยอิงอาศัยพระวินัย คือเมื่อสามเณรมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ซึ่งทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค คัมภีร์สูปสัมมทานุชานนา ความว่า

^{๔๓} นาสนะ มี ๓ อย่าง คือ (๑) สังวาสนาสนะ ไล่ออกจากการร่วมกิจกรรม (๒) ดึงคนาสนะ ไล่อีก (๓) ทัดทรรณม ลงโทษไล่ให้พ้นจากสังกัด ในที่นี้ หมายถึงคนาสนะ คือไล่อีก (วิ.อ. ๒/๔๒๘/๔๒๐ วิ.อ. ๓/๑๐๘/๗๙)

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๘/๑๗๒.

สมัยนั้น ท่านพระกุมารกัสสปะมีอายุครบ ๒๐ ปี นับทั้งอยู่ในครรภ์ได้อุปสมบทแล้ว ต่อมา ท่านมีความดำริว่า “พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ว่า บุคคลมีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท แต่เรามีอายุครบ ๒๐ ปี นับทั้งอยู่ในครรภ์อุปสมบทแล้ว จะเป็นอันได้อุปสมบทหรือไม่หนอ” ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เกิดนับตั้งแต่จิตดวงแรก วิญญาณดวงแรกเกิดปรากฏขึ้นในครรภ์ของมารดา ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปสมบทให้กุลบุตรมีอายุครบ ๒๐ ปี นับทั้งอยู่ในครรภ์ได้”^{๔๕}

และการเลื่อนสถานภาพโดยอิงอาศัยคุณธรรม คือเมื่อสามเณรได้รับพระบรมพุทธานุญาตเป็นกรณีพิเศษ เช่น ทายัชชอุปสัมปทาให้แก่สุมนสามเณร^{๔๖} และวิธีปัญหาพยากรอุปสัมปทาให้แก่โสปกะสามเณร^{๔๗} สำหรับอุปสมบทสามเณรผู้บรรลุนิติภาวะเป็นพระอรหันต์ ด้วยการเรียกเข้าหมู่

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การให้เยาวชนดำรงสถานภาพเป็นสามเณรนี้ เป็นกระบวนการเตรียมบุคคลสำหรับเป็นภิกษุในอนาคต และเมื่อใดก็ตามที่สามเณรรูปใดรูปหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าตนมีคุณสมบัติพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นภิกษุได้แล้ว ก็ย่อมจะได้รับสิทธิการเลื่อนสถานภาพเป็นกรณีพิเศษจากพระพุทธองค์ อันเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติโดยมีสถานภาพเป็นเครื่องหมาย

๒.๓.๒ บทบาทหน้าที่ของสามเณร

สามเณรในพระพุทธศาสนานั้น มีหลักที่ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอยู่ ๓ ประการ คือ พระวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีต พระวินัยที่พระสงฆ์สายเถรวาทที่ถือตามคติพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น พระสงฆ์ไทย พม่า มอญ ลังกา และสายอาจรียวาทซึ่งถือปฏิบัติตามวินัยที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับ เช่น พระสงฆ์ทิเบต จีน ญี่ปุ่น ในส่วนของกฎหมายบ้านเมืองนั้นในสมัยพุทธกาลมีองค์พระศาสดาเป็นศูนย์กลาง และมีธรรมเนียมที่พระภิกษุจากที่ต่างๆ ไปประชุมเฝ้าถึงที่ประทับ พระสงฆ์สายเถรวาทโดยมากแผ่ลงมาทางใต้ของอินเดียจึงเรียกว่า ทักษิณนิกาย หรือนิกายฝ่ายใต้ ส่วนสายอาจรียวาทโดยมากแผ่ขึ้นไปทางเหนือ

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๔/๑๙๑.

^{๔๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญูถาแปล ภาค ๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๗-๑๔๘.

^{๔๗} สามเณรปัญหา ดูรายละเอียดใน ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๔/๕-๖.

จึงมีชื่อเรียกว่า อุตตรนิกาย หรือนิกายฝ่ายเหนือ เรียกพวกตนว่า มหายาน (พาหนะที่ใหญ่) และเรียกฝ่ายใต้ว่า หินยาน (ยานที่คับแคบ) ส่วนจารีตนั้น พระภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติตนตามจารีตที่เนื่องกับพระวินัย เช่นธรรมเนียมในการห่มผ้า การออกเสียดวงกรรมวาจา การรับผ้ากฐิน เป็นต้น ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนา ครั้งเมื่อพญาผายู (พ.ศ.๑๘๗๙-๑๘๘๘) พระราชบิดาของพญากือนายกษัตริย์ทรงครองราชย์สมบัติอยู่ ในปี พ.ศ.๑๘๘๘ ทรงอาราธนา มหาอภัยจุฬารัตน พร้อมด้วยคณะศิษย์สงฆ์ ๑๐ รูป จากเมืองหริภุญไชยมาอยู่ที่วัดลีเชียงพระ อยู่ทางด้านประตูสวนดอกของเมืองเชียงใหม่ ต่อมาในรัชสมัยของพญากือนา พุทธศาสนามีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาโปรดให้มีการสร้างวัดวาอาราม พระเจดีย์ กุฏิวิหาร พระองค์ได้ทรงรับเอาพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย โดยทรงอาราธนาพระสุมนเถรมาจากสุโขทัย แต่เดิมพระสุมนเถรได้ศึกษาในสำนักท่านอุทุมพรแห่งรามัญ อยู่ด้านใต้ของพม่า ในปี พ.ศ.๑๘๑๔ ทรงโปรดให้สร้างวัดบุปผาราม หรือวัดสวนดอก (เสร็จ พ.ศ. ๑๘๑๗) และพระธาตุดอยสุเทพ (เสร็จ พ.ศ.๑๘๒๗) ใ้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดงกล่าวว่า พระองค์ทรงให้การบวชพระนิกายเดิมที่สืบเนื่องมาแต่พระนางจามเทวี แล้วให้บวชใหม่ ๘,๔๐๐ รูป ในสมัยนี้พระสงฆ์ล้านนานิยมเดินทางไปศึกษายังประเทศลังกา ในเวลาต่อมาคณะสงฆ์ล้านนาแตกออกเป็น ๓ นิกายในรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๘๒๗-๑๘๔๔) อันได้แก่ คณะที่ ๑ คณะนิกายพื้นเมืองเดิม หรือคณะภุญชยนิกาย คือคณะเดิมที่พระนางจามเทวีนำมาสู่เมืองหริภุญไชย คณะที่ ๒ คณะนิกายรามัญวงศ์ หรือนิกายลังกาวงศ์แห่งวัดสวนดอก (บุปผวาสี) และคณะที่ ๓ คณะนิกายสิงหลแห่งวัดป่าแดง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีเค้าว่าแยกออกเป็นสายคามวาสี และอรัญวาสี คือ สายพระบ้าน และพระป่า ต่อมาจึงแบ่งออกเป็น คณะเหนือ คณะใต้ และคณะธรรมยุต หลังจากที่มีการจัดหัวเมืองต่างๆ เข้าเป็นมณฑลในรัชกาลที่ ๕ จึงได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๕๔) ขึ้น นับว่าเป็นพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรกในประเทศไทย และมีการแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์มาโดยลำดับถึงปัจจุบัน^{๔๔}

^{๔๔} พระสรพงษ์ สอนทวี, “สภาพแวดล้อมทางบ้าน วัด โรงเรียน และลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๔๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า สามเณร คือ บรรพชิตในพุทธศาสนา ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางประการ สามเณรในพุทธศาสนาจะต้องมีวัตรปฏิบัติที่สมควรแก่ความเป็นสมณะในพุทธศาสนาได้วางข้อวัตรปฏิบัติสามเณรไว้ เรียกว่า สามเณรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่สามเณรพึงตระหนักและปฏิบัติตาม แบ่งออกเป็น ๔ หมวด เป็นหลักการที่สามเณรต้องศึกษาและปฏิบัติตาม ดังต่อไปนี้ ๑) สิกขาบท ๑๐ หรือศีล ๑๐ ๒) องค์ ๑๐ แห่งสามเณรผู้ที่สงฆ์พึงนาสนะ (การลงโทษสถานหนักคือการให้สึก) ๓) องค์ ๕ แห่งสามเณรที่สงฆ์พึงลงทัณฑ์กรรม (โทษสถานเบา) ๔) เสขิยวัตร ๗๕ ที่สามเณรพึงเอาใจใส่ศึกษาและปฏิบัติตาม แบ่งออกเป็น ๔ หมวด ได้แก่ สारूप มารยาทเกี่ยวกับอิริยาบถ การเดิน การนั่งในที่สาธารณะ โภชนปฏิบัติ ปฏิสังขยัตต์ มารยาทเกี่ยวกับการฉันอาหาร อัมมเทศนา ปฏิสังขยัตต์ มารยาทในการแสดงธรรมแก่ผู้อื่น และปกิณณกะ มารยาทที่มีความเหมาะสมแก่สมณสารูปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

นอกจากสามเณรสิกขาแล้ว สามเณรยังจะต้องมีธรรมเนียมปฏิบัติในฐานะที่ตนเป็น อันตวาสิก ศิษย์จะพึงปฏิบัติต่อกิจวัตรที่เป็นอาจารย์หรือครูของตน คือจะต้องถือนิสัยหรือถือปฏิบัติอาจารย์วัตร ๕ ประการ ได้แก่ ๑) มีความรักยิ่งในอาจารย์ ๒) มีความเลื่อมใสยิ่งในอาจารย์ ๓) มีความละเอียดยิ่งในอาจารย์ ๔) มีความเคารพยิ่งในอาจารย์ และ ๕) มีความหวังดียิ่งในอาจารย์ ส่วนอุปัชฌายวัตร ได้แก่ ๑) มีความรักยิ่งในอุปัชฌาย์ ๒) มีความเลื่อมใสยิ่งในอุปัชฌาย์ ๓) มีความละเอียดยิ่งในอุปัชฌาย์ ๔) มีความเคารพยิ่งในอุปัชฌาย์ และ ๕) มีความหวังดียิ่งในอุปัชฌาย์ การถือปฏิบัติต่อกิจวัตรที่เป็นครูบาอาจารย์นั้น ในเอกสารโบราณล้านนามีเนื้อหาที่เกี่ยวกับข้อที่สามเณรไม่พึงควรปฏิบัติของต่อครูบาอาจารย์ ได้แก่ ตีเตียนครู ผิดเถียงครูได้ตอบครู ลักขโมยของของครู นอนสูงกว่าครู ไม่เคารพยำเกรง ล่วงล้ำคำสอน เมื่อครูลุกขึ้นไม่ลุกตาม เบียดเบียนครู ไม่เลื่อมใสครูตน ไปเลื่อมใสผู้อื่น ไม่บูชาครูตนแต่ไปบูชาครูผู้อื่น ไม่สรรเสริญครูตนแต่กลับไปสรรเสริญครูผู้อื่น ไม่นับถือคุณครูตน มักทำให้ครูตนเป็นทุกข์ ทำให้ตระกูลตนและครูฉิบหาย เป็นลูกศิษย์ที่มีใจหยาบช้า ทัณฑ์กรรม คือการลงโทษสถานเบา มีองค์ ๕ ได้แก่ การทำความเสื่อมลาภแก่ภิกษุทั้งหลาย กระทำเพื่อให้เสียประโยชน์ของพระภิกษุทั้งหลาย กระทำเพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายได้บริโภคน้ำ ด่างิกษุทั้งหลาย และกระทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน อันนี้เป็นทัณฑ์กรรม ควรลงโทษสถานเบา เป็นต้นว่า ให้กวาดทราย ดายหญ้า หาบทรายมาใส่ในวัด ล้างทำความสะอาดลานวิหาร เป็นต้น จึงจะพ้นโทษ และสามเณรตนใด

^{๔๙} กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, **วินัยมุข เล่ม ๑ (หลักสูตตนักธรรมชั้นตรี)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒)

ต้องการให้ตนพ้นจากโทษที่ได้ทำไปแล้วนั้น ก็ให้มาขอขมาลาโทษ นูชาครูด้วยเทียบตามโทษหนักเบาที่ได้ล่วงเกินครูบาอาจารย์ ส่วนสามเณรตนใดไม่เชื่อฟัง กล่าวคำหยาบ อาฆาตจองเวรขู่ว่าจะทำร้ายครูบาอาจารย์ตน เป็นผู้สอนยาก ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ทำตามอำเภอใจตน ก็ไม่ควรให้อยู่ในบ้านในวัด ควรถอดผ้าเหลืองสึกเสีย นาสนะ คือการลงโทษหนักของสามเณรที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ลงโทษแก่สามเณรนั้นต้องสละเพศให้สึก คือ สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ประพฤตินิโคตติในกาม พุดปด ตีมสุภะร้าย ตีเตียนพระพุทธ ตีเตียนพระธรรม ตีเตียนพระสงฆ์ มีความเห็นผิด และประทุษร้าย (ข่มขืน)

หน้าที่ในชีวิตประจำวันของสามเณรเมื่อสามเณรได้บรรพชาเข้ามาใช้ชีวิตสมณเพศแล้ว จะต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีรวมทั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาควบคู่กันไป เท่าที่สามเณรจะสามารถศึกษาได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สามเณรได้ศึกษาหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ซึ่งคณะสงฆ์พิจารณาเห็นความจำเป็นจึงอนุญาตให้ศึกษาวิชาการทางโลกควบคู่ไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันสามเณรก็ต้องปฏิบัติกิจและข้อวัตรของสมณเพศอย่างครบถ้วนไปพร้อมกันกับการศึกษาเล่าเรียนด้วย การดำเนินชีวิตประจำวันของสามเณรจะเริ่มตั้งแต่ ๔.๐๐ น. หรือ ๕.๐๐ น. ขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของแต่ละวัด ซึ่งสามเณรจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้จัดสถานที่ฉันภัตตาหารเช้า-เพล และจัดสำรับอาหารจากที่พระภิกษุสามเณรบิณฑบาตมา โดยผลัดเวรหมุนเวียนกันภายหลังฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้ว ภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์ คือ ให้อุปัฏฐกพระสวดมนต์ ต่อจากนั้นสามเณรต้องศึกษาพระธรรมวินัยทุกวัน ซึ่งหากตรงกับวันพระจะงดการเรียนและจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาโดยพระเถระผู้ใหญ่ ในภาคบ่าย เมื่อฉันภัตตาหารเพลเสร็จแล้วสามเณรต้องศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งหากตรงกับวันพระขึ้น หรือแรม ๑๕ ค่ำ จะงดการเรียน และจะต้องรับศีลจากพระภิกษุผู้ปกครองเมื่อถึงเวลาเย็นถึงค่ำ ภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์ คือให้อุปัฏฐกพระสวดมนต์ เช่นเดียวกับในเวลาเช้าของทุกวัน

นอกจากกิจหรือข้อวัตรดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามเณรยังต้องทำหน้าที่อุปัฏฐากพระเถระหรือพระภิกษุอื่น ตามแต่ท่านจะเรียกใช้ เช่น คอยประเคนสิ่งของต่างๆ ทำความสะอาดกุฏิ ทำความสะอาดบริเวณวัด หรือทำในสิ่งที่พระภิกษุไม่สามารถทำได้ตามพระวินัย เช่น การตัดหญ้า หรือการตัดต้นไม้ เป็นต้น และในแต่ละปี มีกิจกรรมที่วัดต้องจัดเตรียมสถานที่สำหรับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือวันเข้าพรรษา เป็นต้น พระภิกษุจะเป็นผู้จัดเตรียมสถานที่โดยอาศัยกำลังของสามเณรเข้ามาช่วย

จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ชีวิตของสามเณรมีภารกิจมากและเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก เนื่องจากต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และยังคงอยู่ในกรอบของการบังคับบัญชาอีกด้วย ซึ่งเป็นชีวิตที่แตกต่างจากเด็กวัยรุ่นโดยทั่วไปอย่างสิ้นเชิง^{๕๐}

ชัชปะ ปิ่นเงิน^{๕๑} ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของสามเณรว่า สามเณรในพระพุทธศาสนามีหลักที่ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ๓ ประการ คือ พระวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีต ส่วนจารีตนั้น พระภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติตามจารีตที่เนื่องกับพระวินัย อย่างเช่น ธรรมเนียมในการห่มผ้า การออกเสียงสวดกรรมวาจา การรับฝากฐิน เป็นต้น

อนุก ขำทอง และปัญญา สละทองตรง^{๕๒} กล่าวว่า วัตรปฏิบัติของสามเณร คือ บทบัญญัติข้อห้าม และศีลของสมเพศ สามเณรต้องถือศีล ๑๐ ข้อ อันได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทั้งมนุษย์และเดรัจฉาน เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการเสพเมถุน เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล (หลังเที่ยงวันไปแล้ว) เว้นจากการฟ้อนรำขับร้องและการบรรเลง ตลอดจนการดูการฟังสิ่งเหล่านั้น เว้นจากการตัดทรงตกแต่งประดับร่างกาย การใช้ดอกไม้ของหอมเครื่องประเทืองผิวต่างๆ เว้นจากการนอนที่นอนสูงใหญ่ และยัดหนุนสาลี่อันมีลายวิจิตร (เว้นจากการนั่งนอนเหนือเตียงตั้งที่มีเท้าสูงเกินประมาณ) เว้นจากการรับเงินทอง

สามเณรมีวัตรปฏิบัติมากมาย ดังนั้นเด็กวัยรุ่นที่บรรพชาเป็นสามเณร นอกจากจะต้องปรับตัวตามพัฒนาการของวัยรุ่นแล้ว ยังจะต้องปรับตัวให้มีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง เพื่อให้สามารถอดทนต่อความยากลำบากในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยได้ด้วย^{๕๓}

^{๕๐} พระสวัสดิ์ เcheidฉิม, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๕๑} ชัชปะ ปิ่นเงิน, **ลักษณะเด่นและวิวัฒนาการของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา**, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒) (อัคราณา).

^{๕๒} อนุก ขำทอง, ปัญญา สละทองตรง, **ธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐) (อัคราณา).

^{๕๓} พระสรพงษ์ สอนทวิ, “สภาพแวดล้อมทางบ้าน วัด โรงเรียน และลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

สรุป สถานภาพสามเณรจัดเป็นสถานภาพที่ด้อยกว่าสถานภาพภิกษุตั้งแต่พุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ถึงกระนั้น ก็มีความสำคัญต่อภิกษุไม่น้อย เพราะผู้ที่อุปสมบทได้นั้น ต้องผ่านขั้นตอนการบรรพชาเป็นสามเณรก่อน ด้วยความสัมพันธ์ทางสถานภาพและการอยู่ร่วมกันของภิกษุและสามเณร เป็นเหตุให้ทั้งภิกษุและสามเณรต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังได้ร่วมกันสร้างบทบาทที่เป็นคุณประโยชน์ทั้งแก่พระศาสนาและสังคมส่วนรวมอย่างมาก ถือเป็นบทบาทอันสำคัญยิ่งของสามเณร ในการที่จะรักษาสถานภาพของตนไว้ในพระศาสนา เพราะนั่นเท่ากับเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว

๒.๔ สามเณรอนุพุทธะในสมัยพุทธกาล

อนุพุทธะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ตาม คือตรัสรู้ได้ด้วยระดับเล่าเรียนและปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน ได้แก่ พระอรหันตสาวกทั้งหลาย^{๕๔} ในที่นี้กล่าวถึงเฉพาะสามเณร ซึ่งการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนามี ๔ ชั้น จัดเป็น ๔ คู่ คือ มรรค ๔ ผล ๔ ดังนี้

๑. การบรรลุนิพพานระดับที่ ๑ เรียกว่า พระโสดาบัน หมายถึง ผู้เข้าถึงกระแสมรรค หรือผู้เดินตามทางถูกต้องอย่างแท้จริง คือปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง การบรรลุนิพพานระดับนี้ผู้ได้บรรลุทำได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา สามารถละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส การบรรลุขั้นนี้ ระดับมรรคเรียกว่า โสดาปัตติมรรค ชั้นผลเรียกว่า โสดาปัตติผล พระอริยบุคคลผู้บรรลุมีชื่อว่า พระโสดาบัน

๒. การบรรลุนิพพานระดับที่ ๒ เรียกว่า พระสกทาคามี หมายถึง ผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว ก็สามารถกำจัดทุกข์ให้สิ้นไปได้ ผู้ได้บรรลุนิพพานระดับนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา นอกจากนี้สามารถทำสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ให้หมดสิ้นไป และยังทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง การบรรลุนิพพานระดับนี้ เป็นขั้นมรรคเรียกว่า สกทาคามีมรรค ชั้นผลเรียกว่า สกทาคามีผล พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุมีชื่อว่า พระสกทาคามี

๓. การบรรลุนิพพานระดับที่ ๓ เรียกว่า พระอนาคามี หมายถึง ผู้จะปรินิพพานในที่ผุดเกิดขึ้น ไม่เวียนกลับมาอีก ผู้ได้บรรลุนิพพานระดับนี้เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา นอกจากนี้ละสังโยชน์ได้ ๓ อย่างดังกล่าว ยังสามารถละกามราคะและ

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. ปริ้นติ้ง แอนด์ โปรดัคส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๘๘.

ปฏิมะ การบรรลุธรรมระดับนี้ขั้นมรรคเรียกว่า อนาคามิมรรค ขั้นผลเรียกว่า อนาคามิผล พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุมีชื่อว่า พระอนาคามี

๔. การบรรลุธรรมระดับที่ ๔ เรียกว่า พระอรหันต์ เป็นระดับสุดท้าย ผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส สามารถทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถละกิเลสได้อีก ๕ อย่าง คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา การบรรลุธรรมระดับนี้ขั้นมรรค เรียกว่า อรหัตมรรค ขั้นผลเรียกว่า อรหัตผล พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุมีชื่อว่าพระอรหันต์^{๕๕}

ในการศึกษาเพื่อบรรลุธรรมจำต้องอาศัยสิกขา^{๕๖} หรือ ไตรสิกขา ซึ่งหมายถึงข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาคือฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ไตรสิกขา ได้แก่

๑. อธิศีลสิกขา สิกขาขาคือศีลอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

๒. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง

๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญอันยิ่ง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๕๗}

สามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะ หรือเหล่ากอแห่งศาสนทายาทก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้ปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมตามแนวทางอนุพุทธะ ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและได้

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘๒.

^{๕๖} การศึกษาในภาษาบาลีใช้คำว่า “สิกขา” แปลว่า ทำให้แจ้ง หมายถึง การทำกิเลสสิ่งชั่วร้ายให้หายไป แต่เมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์แยกออกพิจารณาได้ ๒ ความหมาย คือ

๑. สิกขา หมายถึง เครื่องมือให้มองเห็นตนเอง (**สย เตน อิกฺขติติ สิกฺขา**) คือการเข้าใจคุณภาพของตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีพลัง มีศักยภาพแค่ไหนเพียงไร

๒. สิกขา หมายถึง เครื่องมือทำให้มองเห็นความจริง (**สจฺจ เตน อิกฺขติติ สิกฺขา**) คือมีความเข้าใจในสภาพของตนและสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน หรือการมองเห็นความจริงตามเป็นจริง

อ้างใน สมศักดิ์ บุญปู, **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการศึกษาในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒, (อัดสำเนา).

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. ปริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๕.

กล่าวถึงจำนวนของสามเณรว่ามีมากกว่า ๕๐๐ รูป^{๕๘} แต่สามเณรที่ปรากฏว่ามีบทบาทที่โดดเด่นในความเป็นอนุพุทธะและพระอรหันตสาวกนั้นมีจำนวนไม่กี่รูป ดังนั้น จึงขอนำมากล่าวเฉพาะรูปที่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พอสังเขป ประวัติสามเณรราหุล และสามเณรรูปอื่นที่ปรากฏมีชื่อภายหลังตามคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. ราหุลสามเณร บวชเป็นรูปแรก เป็นโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะและพระนางพิมพาอายุประมาณ ๗ ขวบกว่าๆ จึงได้บวช บวชแล้วได้เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า ยอดแห่งผู้ใคร่ต่อการศึกษา ราหุลกุมารตั้งขึ้นจะกราบแล้วอธิษฐานว่า ขอให้ได้รับฟังธรรมจากอุปัชฌาย์อาจารย์มากๆ เหมือนกับทรายในกำมือ พระพุทธเจ้าเคยสอนราหุลโดยอาศัยอุปกรณ้ง่ายๆ เช่น ชันน้ำที่คว่ำ ทรงเปรียบให้ราหุลสามเณรฟังว่า เหมือนคนที่พูดโกหกนั้น ทั้งๆ ที่รู้ยอมไร้คุณธรรม ดุจชันน้ำที่คว่ำ และสอนให้สอดส่องดูการกระทำของคนที่ทั้งกาย วาจา และใจดูคนส่องกระจกดูเงาตนเองนั้น^{๕๙}

๒. บัณฑิตสามเณร บวชตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เป็นลูกของโยมอุปัฏฐากของพระสารีบุตรเป็นนักคิดและมีบุญบารมี บวชแล้วเดินตามพระสารีบุตรไปบิณฑบาต เห็นเหมือนที่ชาวนาไขน้ำเข้านา เห็นคนตัดลูกศร และเห็นคนทำล้อเกวียนจึงคิดว่า สิ่งเหล่านี้ไม่มีจิตใจเขายังบังคับให้เป็นประโยชน์ได้ มนุษย์เราน่าจะฝึกตัวเองให้เป็นประโยชน์ จึงกลับมาบำเพ็ญกัมมัฏฐาน และได้สำเร็จเป็นอรหันต์ด้วยความอนุเคราะห์จากพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรผู้อุปัชฌาย์ด้วยวิธีตีสรณคมณูปสัมปทา^{๖๐}

๓. สังกัจจสามเณร บวชและบรรลุนิพพานแต่เล็กๆ บวชเมื่อมีอายุ ๗ ขวบแล้ว ได้ช่วยให้พระสงฆ์หมู่ใหญ่ซึ่งไปปฏิบัติธรรมอยู่ป่า พ้นจากโจรภัย โดยเอาตัวเป็นประกันแทนพระสงฆ์ทั้งหมด แต่เมื่อโจรจับไปแล้วก็ไม่สามารถจะฆ่าท่านได้ เพราะท่านมีอภิญญาจิตสูงสามารถจะอธิษฐานแสดงฤทธิ์ให้หนังเหนียว จนโจรฟันไม่ลง ถึงกับยอมเป็นศิษย์ ขอบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้พระทุกรูปปลดอดภัยต่อมาท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุและได้บวช

^{๕๘} มหาเมถุนราชวิทยาลัย, **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมถุนราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๕๘-๕๖.

^{๕๙} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ ผศ, **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘.

^{๖๐} มหาเมถุนราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญูฎกาแปล ภาค ๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมถุนราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๔-๕๘.

หลานชายเป็นสามเณรชื่อ อธิมุตตกสามเณร สังกิจสามเณรด้วยพิธีศีลนคมนูปสัมปทามีพระ
สารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์^{๖๐}

๔. สุขสามเณร เป็นสามเณรมีบุญตั้งแต่เกิด เนื่องจากชาติก่อนเคยเป็นคนจน
ถึงกับต้องทำงานให้เศรษฐีถึง ๓ ปี จึงได้อาหารอย่างดีถาดหนึ่ง แต่เมื่อถึงวันได้อาหารอย่างดี
สมใจ ก็พอดีมีพระปัจเจกพุทธเจ้าออกจากสมาบัติมาบิณฑบาต จึงถวายอาหารทั้งหมดแต่พระ
ปัจเจกพุทธเจ้าแล้วอธิษฐานว่าขอให้มีความสุขทุกชาติ พอเกิดมาชาตินี้จึงทำให้ครอบครัวมีแต่
ความสุข ร่ำรวย และเลื่อมใสพระสารีบุตรตั้งแต่เด็กๆ อายุ ๗ ขวบ ขอบวช และได้สำเร็จพระ
อรหันต์ในเวลาต่อมาไม่นานนัก ทำให้หมู่คณะมีแต่ความสุขสงบ สุขสามเณรบวชด้วยพิธีศีลนค
มนูปสัมปทาโดยพระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์^{๖๑}

๕. สุมณสามเณร สุมณสามเณร เป็นอินเดวาลิก (ศิษย์) ของพระอนูรุท ได้บรรลุ
ความเป็นพระอรหันต์ในเวลาปลงผมเสร็จ ซึ่งมีอายุในขณะนั้นเพียง ๗ ขวบ ได้เคยทรมานบันน
นาคราช (พญานาคผู้อาศัยอยู่ในสระอโนดาต ในป่าหิมพานต์) เพื่อนำน้ำดื่มไปประกอบยาถวาย
พระอนูรุทผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้หายจากโรคลมเสียดท้อง พญานาคไม่ยอมให้ โดยนอน
แผ่พังพานปกคลุมปิดสระอโนดาตซึ่งกว้างประมาณ ๕๐ โยชน์เอาไว้ ไม่ยอมให้สุมณสามเณรได้
นำน้ำดื่มไปถวายพระอุปัชฌาย์ สุมณสามเณรจึงไปบอกเทวดาและพรหมให้มาดูการต่อสู้อประลอง
ฤทธิ์ของตนกับพญานาคนี้ พญานาคได้กล่าวท้าทายสุมณสามเณรว่า ถ้าสามเณรเก่งจริง ก็มา
เอาน้ำดื่มไปเถิดถึง ๓ ครั้ง สุมณสามเณรก็รับคำท้าทั้ง ๓ ครั้ง แล้วจึงเหาะขึ้นไปยืนบนอากาศ
นิรมิตกายเป็นพรหมโตขนาดประมาณ ๑๒ โยชน์ แล้วลงจากอากาศ เหยียบที่พังพานของ
พญานาค กดหน้าพญานาคให้คว่ำลง พญานาคพ่ายแพ้ต่ออำนาจของสามเณร แผ่พังพานให้
หดเล็กลงเหลือขนาดประมาณเท่าทัพพี พอแผ่พังพานหดเล็กลง สายน้ำก็พุ่งขึ้นจากสระอโนดาต
เท่าลำตาล สามเณรก็เอาขวดที่นำมารองน้ำได้เต็มขวด แล้วนำไปถวายพระอุปัชฌาย์ หมู่ทวย
เทพที่มาประชุมกันเพื่อดูการประลองฤทธิ์ ณ ที่นั้น ต่างให้อนุโมทนาสาธุการแก่สุมณสามเณร
พญานาคเกิดความละอายต่อหมู่เทพยดาโกรธจัด จึงรีบติดตามสามเณรเพื่อจะจับฆ่าเสีย แต่ไม่
อาจตามทันและทำอันตรายได้ ภายหลังจึงยอมรับอำนาจของสามเณร และได้ปวารณาตัวรับ

^{๖๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญสาฎกแปล ภาค ๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๖.

^{๖๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญสาฎกแปล ภาค ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๖-๑๔๑.

ใช้สามเณร หากสามเณรต้องการน้ำจากสระอนินดาต้ออีก ต่อมาพระพุทธรองค์ได้ประทานทวยชช
อุปสัมปทาให้ หลังจากได้แสดงคุณวิเศษของสามเณรให้ปรากฏ^{๖๓}

๖. สามเณรสามเณร สามเณรบวชตั้งแต่เล็กๆ ด้วยพิธีติสรณคมนาอุปสัมปทา ปฏิบัติดี
มีศีลจนเทวดาและมนุษย์รักใคร่ให้เกียรติ แม้กระทั่งแม่ในชาติก่อนที่เกิดเป็นยักษ์ณี ต่อมาเป็น
หนุ่มเต็มที ปรารถนาจะสึกอย่างแรงกล้า ปล่อยตัวจนถึงกับเดินทางกลับบ้านไปลาโยมแม่สึก แต่
แมก้ดื้อนรับอย่างดี ซึ่ให้เห็นความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส แต่เณรก็ยังไม่ยอม พอดีแม่เก่าซึ่งเป็น
ยักษ์กัลล์จะเสียน้ำเทวดาทิ้งหลาย จึงเข้าสิงทำการห้ามเณรสึก ทำให้ตาเหลือก คอพับ น้ำลาย
ไหล จนแม่ถึงกับร้องต่อว่า คนดี ใไม่เข้า นางยักษ์จึงตอบว่าใช่ แต่ถูกคนนี้จะสึกไม่ได้ จึงได้ทำ
การขัดขวางแล้วออกจากร่างสามเณร สามเณรสามเณรเห็นสภาพของแม่ที่ร้องไห้ ฟังคำบอกเล่าที่ว่า
ชีวิตฆราวาสเหมือนเหวลึก เหมือนนรกจึงทำใจได้ บวชเป็นพระ ฟังธรรมจนสำเร็จเป็นอรหันต์
กลายเป็นยอดธรรมกถึก มีอายุยืนถึง ๑๒๐ ปี จึงดับสังขาร^{๖๔}

๗. เรวดสามเณร เป็นน้องชายของพระสารีบุตรพระสารีบุตรละทวิทย์ ๘๗ โกฏิบวช
แล้ว (ชักชวน) น้องสาว ๓ คน คือนางจาลา นางอุปปจาลา นางสีสุปปจาลา (และ) น้องชาย ๒
คนนี้คือนายจุนทะ นายอุปเสนะ ให้บวชแล้วเหลือแต่ เรวดกุมารจึงได้บอกให้พระเถระจำนวน
๓๐ รูปเอาไว้ว่าถ้าเรวดตอยากบวชก็ให้บวชให้ด้วยพิธีติสรณคมนาอุปสัมปทามีหนึ่งในพระเถระ ๓๐
รูปเป็นอุปัชฌาย์^{๖๕}

๘. โสปากสามเณร ในช่วงเวลาเดินจงกรมตามเสด็จพระพุทธรองค์ ในขณะที่พระผู้
มีพระภาคประทับอยู่ที่บุพพาราม พระพุทธรองค์ทรงตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับบอสุภะ ๑๐ ว่า “โสปากะ
ธรรมเหล่านี้คือ อุทฺธมาตกสัณญากัถิ รูปสัณญากัถิ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือมี
อรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ”โสปากสามเณรนั้น ทูลแก้ปัญหานั้นได้
แล้วทรงประทานสาธุการ ทรงถามถึงอายุ โสปากสามเณรทำให้พระผู้มีพระภาคให้ทรงยินดี ทรง

^{๖๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญูถาแปล ภาค ๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๗-๑๔๘.

^{๖๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๗๐.

^{๖๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมัญญูถาแปล ภาค ๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๗-๑๑๖.

ตรัสว่า “โสปกากะ เธอแก้ปัญหาตัดเทียบกับศัพท์บัญญัติญาณของเรา” แล้วทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยวิธีปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา^{๖๖}

๙. นาคเสนสามเณร นาคเสนเกิดที่ชังคคคาม บิดามารดาเป็นพราหมณ์ ชื่อโสณุตตระพรหมณ์ และโสณุตตระพรหมณี บิดามารดาจึงให้เรียนไตรเพท อันเป็นวิชาของพราหมณ์และศิลปศาสตร์คือวิชาอื่นที่อาจารย์สอนนอกเหนือจากคัมภีร์ไตรเพท นาคเสนกุมารสามารถเรียนและจบได้ในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาได้พบพระโรหณะ ผู้มาบิณฑบาตที่บ้านโสณุตตระพรหมณ์เป็นประจำ รู้ว่านาคเสนกุมาร คิดอยากเรียนรู้ในสิ่งที่ เป็นแก่นสาร จึงเข้าไปหานาคเสนกุมาร ผู้กำลังนั่งรำพึงถึงศิลปวิทยาที่เรียนมา เมื่อนาคเสนกุมารเห็นเข้าก็มีใจยินดีเกิดปีติโสมนัสจึงไต่ถามพระโรหณะต่างๆ เช่น ทำไมท่านจึงนั่งหม่อมเช่นนี้ ทำไมท่านจึงปลงผมและโกนหนวดออก เมื่อนาคเสนกุมารได้ฟังพระโรหณะตอบแล้วได้เกิดความเลื่อมใส และขออนุญาตบิดามารดาบรรพชา เมื่อบวชแล้วพระโรหณะจึงให้สามเณรเรียนพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ เมื่อสามเณรได้ฟังพระโรหณะสาธยายอภิธรรมก็สามารถจดจำได้ในเวลาอันสั้น นาคเสนกุมารบวชเป็นสามเณรที่ถ้ำคูหาภักขิทะเลณะ ท่ามกลางพระอรหันต์จำนวนมาก พระโรหณะผู้เป็นอุปัชฌาย์ ส่วนการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ นาคเสนสามเณรมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงได้อุปสมบท โดยมีพระโรหณะเป็นพระอุปัชฌาย์ต่อมาได้ตอบโต้ไขปัญหา กับพระยามิลินท์ และสามารถไขปัญหาได้หมดจนปรากฏชื่อเป็นที่เรื่องลือสืบต่อมา พระนาคเสนได้ช่วยเหลือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเวลาต่อมาจนนิพพาน^{๖๗}

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการบวชเป็นสามเณรในสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มต้นจากสามเณรราหุลอันเป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้า เป็นรูปแรกบวชด้วยวิธีติสรณคมน์อุปสัมปทาอันเป็นรูปแบบในการบวชของสามเณรในเวลาต่อมา และพระสารีบุตรถือว่าเป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในการบรรพชาสามเณร จุดประสงค์หรือเป้าหมายในการบวชของสามเณรแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างส่วนใหญ่นั้นบวชเพื่อใคร่ศึกษาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น สามเณรเหล่านี้ที่กล่าวมาข้างต้นต่อมาก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้บรรลุมรรคผลนิพพานช่วยเหลือเผยแผ่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อมา

^{๖๖} สามเณรปัญหา ดูรายละเอียดใน ชุ.ข. (ไทย) ๒๕/๔/๕-๖.

^{๖๗} มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, **มิลินทปัญหา ฉบับแปล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๒๗.

๒.๕ สรุป

ในด้านของความหมาย สามเณรคือเหล่ากอแห่งสมณะ เป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมีได้อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ความเป็นมาเริ่มต้นจากการทรงอนุญาตให้บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์สำหรับสามเณร บวชราหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรก นอกจากนี้พระพุทธร่องค์ยังทรงชี้แนะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชา ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้บรรพชา และทรงวางระเบียบวิธีการบรรพชา ตลอดจนทรงได้บัญญัติสิกขาบทสำหรับสามเณร อีกทั้งในด้านของการบริหารและการปกครองสามเณร ทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย เป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแล ในขณะที่บัพพุทธร่องค์ต่าง ๆ ที่ทรงอนุญาตให้บังคับใช้กับสามเณรก็ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ในสมัยพุทธกาลมีสามเณรผู้ตรัสรู้ตาม คือตรัสรู้ได้ด้วยการสดับเล่าเรียนและปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ อยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งนับเป็นศาสนทายาทที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง มีฐานะไม่ด้อยไปกว่าพระภิกษุสงฆ์ และยังมีบทบาทในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ถือเป็นความหวัง และอนาคตของศาสนาทีเดียว จากสถานการณ์ และบทบาทหน้าที่ของสามเณรในปัจจุบัน ได้รักษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ด้วยการศึกษเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั่นเอง และสามารถพัฒนาถึงความเป็นอนุพุทธะได้เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ หากยังมีการปฏิบัติตามแนวแห่งการบรรลุธรรม ดังมีตัวอย่างของสามเณรอรหันต์ในอดีต เช่น สามเณรสังกัจจาย สามเณรบัณฑิต สามเณรโสปกะ สามเณรเวทนะ เป็นต้น แม้ว่าสภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย (ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป) จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองถึงขั้นสูงสุดก็ตามที แต่พระพุทธร่องค์ยังตรัสยืนยันเอาไว้ว่า ตราบใดที่ยังมีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ตราบนั้นความเป็นอนุพุทธะหรือความเป็นพระอรหันต์ก็ยังคงไม่สาปสูญไปแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นสามเณร พระภิกษุสงฆ์ หรือแม้แต่คฤหัสถ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะ ในสังคมไทย

ในบทนี้ มุ่งศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย คือ (๑) สภาพปัจจุบันของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย (๒) ปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย และ (๓) สรุป มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ สภาพปัจจุบันของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

จากสภาพปัจจุบันของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะนั้น ได้กำหนดประเด็นสำคัญของการศึกษาไว้ ๖ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ด้านครอบครัว

ก. สภาพปัจจุบันของครอบครัวในสังคมไทย

ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้เปลี่ยนไปอย่างมาก ในทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนวิถีการผลิตจากเกษตรกรรมเพื่อยังชีพมาเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า มีผลให้ชาวนาต้องผลิตข้าวเป็นจำนวนมากเพื่อขายและส่งออก การที่จะทำให้ผลิตผลข้าวมากขึ้น ชาวนาต้องลงทุนซื้อปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น หากปีใดฝนแล้งทำนาไม่ได้ก็ทำให้ชาวนาขาดทุน ท้ายที่สุดกลายเป็นหนี้สิน จนทำให้ต้องจำนองหรือขายนา กลายสภาพมาเป็นผู้เช่าที่ดิน และมีรายได้ไม่พอกต่อการยังชีพในสังคมปัจจุบัน ซึ่งกลายมาเป็นสังคมทุนนิยมที่ต้องใช้เงินซื้อทุกอย่างปัจจุบัน เมื่อว่างเว้นจากฤดูการทำนา ชาวนาก็มุ่งเข้าสู่เมืองอันมีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างครอบครัวไทย ทุกวันนี้ถ้าไปในชนบทจะพบว่า มีแต่คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย กับหลาน หรือพูดง่าย ๆ ว่า มีแต่คนแก่กับเด็กหนุ่มสาวออกจากหมู่บ้านไปทำงานในเมืองปล่อยลูกไว้ให้ตายายเลี้ยง เมื่อคนหนุ่มสาวไม่ได้อยู่ในหมู่บ้าน ประเพณีการชยอายุครอบครัวโดยการที่ลูกเขยย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านพ่อตา เป็นแรงงานช่วยพ่อตาทำนาค่อย ๆ หมดไป การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกลุ่มญาติสนิทค่อย ๆ หมดไป การทำนาต้องใช้เงินจ้างทั้งในการดำนาและเกี่ยวข้าว เกิดมีอาชีพรับจ้างดำนาเกี่ยวข้าวแทน การนวดข้าวก็หมดไปมีการจ้างรถพ่นข้าวมาแทน การแลกเปลี่ยนแรงงานและความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนพึ่งพาระหว่างเครือญาติในหมู่บ้านจึง

ค่อยๆ สลายไปด้วย แต่ก่อนนับได้ว่าผู้หญิงเป็นแกนหลักในสังคมหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้ผู้หญิงจำนวนมากเข้ามาทำงานในเมืองเป็นกรรมกรในโรงงาน เด็กรับใช้ทำงานตามบ้าน พนักงานในภัตตาคาร ร้านอาหารตลอดจนถูกล่อลวงมาเป็นโสเภณี ชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันจึงมีผลกระทบโดยตรงต่อลักษณะครอบครัวไทยในอดีต

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า แม้ว่าคนหนุ่มสาวจะออกจากหมู่บ้านมาสู่เมืองอันมีผลกระทบต่อโครงสร้างและองค์ประกอบของครอบครัวในหมู่บ้าน แต่จะเห็นได้ว่าสายใยระหว่างคนหนุ่มสาวกับพ่อแม่และญาติพี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านยังคงมีอยู่ตามประเพณีไทยแต่เดิมที่ว่า ลูกเป็นฝ่ายเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณ ซึ่งหน้าที่นี้มักตกอยู่กับลูกสาว คนเล็กดั่งที่กล่าวมาแล้วนั้น เราพบว่าเด็กหนุ่มสาวที่เข้ามาทำงานในเมืองจะส่งเงินกลับบ้านไปให้พ่อแม่ใน หมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะลูกสาวยังคงมีสำนึกความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูพ่อแม่ เงินทองที่หามาได้จากการทำงานในเมืองก็ส่งกลับสู่หมู่บ้าน เพื่อให้พ่อแม่ใช้จ่ายแรงงานในการทำนา ช่วยได้ถอนที่นาคืน หรือช่วยปลดเปลื้องหนี้สินของครอบครัว นับว่าค่านิยมเรื่องความกตัญญูและการทดแทนบุญคุณที่ได้อบรมสั่งสอนกันมาใน ครอบครัวไทยแต่เดิม ยังคงได้รับการสืบทอดและดำเนินไปท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในสังคมไทยในปัจจุบัน^๑ และผลของการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวแล้ว ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัวด้วย จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมากขึ้นไปด้วย ดังจะเห็นได้จากความหมายของครอบครัวที่เปลี่ยนไปจากเดิมดังกล่าวข้างต้น ครอบครัวไทยในปัจจุบันมิได้ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติดังเช่นแต่ก่อน แต่มีหลายรูปแบบ^๒ ดังนี้

๑) **ครอบครัวขยาย** ครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่าตายาย และหรือพี่น้อง ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยแต่มีจำนวนลดลง

๒) **ครอบครัวเดี่ยว** ครอบครัวเดี่ยว ส่วนใหญ่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก โดยส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีลูกจำนวน ๑-๓ คนเป็นอย่างมาก

^๑ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

^๒ คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.panyathai.or.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

๓) **ครอบครัวที่อยู่คนเดียว** มีคนที่อาศัยอยู่ตามลำพังมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหญิงหรือชายพอใจที่จะอยู่เป็นโสดมากขึ้น

๔) **ครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง** หมายถึงครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่และลูก เนื่องจากสาเหตุของการหย่าร้าง การเป็นหม้าย แยกทาง การทอดทิ้ง รูปแบบของครอบครัวดังกล่าวมี แนวโน้มสูงขึ้น

๕) **ครอบครัวที่รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม** คือครอบครัวที่สามีและภรรยาไม่สามารถมีบุตรร่วมกันได้และมีความประสงค์ที่จะขอรับเด็กมาอุปการะเป็นบุตรซึ่งมีจำนวนมากขึ้น

๖) **ครอบครัวอื่นๆ** เช่น ครอบครัวที่เกิดจากการแต่งงานกันของเพศเดียวกัน

ข. สภาพปัจจุบันของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

สภาพครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ว่าได้ส่งผลต่อสามเณร ด้วยเหตุและปัจจัยที่มาจากการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน เกิดภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกำลังก่อปัญหาและมีผลกระทบกับโครงสร้างของครอบครัวของสังคมไทย ทำให้ค่านิยมเรื่องการบวชเป็นสามเณรเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อต้องดิ้นรนทำมาหากินทั้งเพื่อตนเองและครอบครัว ซึ่งจากผลการวิจัยภาคสนามของสุนทร บุญสถิต^๓ พบว่าส่วนใหญ่ของสามเณรและชาวพุทธกลุ่มตัวอย่าง มีทัศนคติที่ดีต่อการบวชเรียน ปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุจากการไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรของกลุ่มชาวพุทธที่มีความพร้อมด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับกลุ่มชาวพุทธที่มีแนวโน้มส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรมากที่สุดคือ กลุ่มชาวพุทธที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคม ในครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีสถานภาพเป็นหม้าย หย่าร้าง หรือเป็นผู้ปกครองของเด็กชายที่บิดามารดาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง และจากข้อมูลทั่วไปของสามเณรที่พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร^๔ ได้ศึกษาเอาไว้พบว่า ฐานะทางครอบครัวของสามเณร ร้อยละ ๗๙.๒๐ พอมีพอกิน รองลงมาคือ ยากจน ร้อยละ ๒๐.๘๐ อาชีพของบิดามารดา ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมากที่สุด มีปัญหาหย่าร้าง ร้อยละ ๑๓.๖๐ มีสาเหตุของการบรรพชาคือการศึกษาเล่าเรียน ร้อยละ ๘๖.๔๐ ส่วนสภาพปัจจุบันด้านครอบครัวของสามเณรใน

^๓ สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^๔ พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มประชากร ทำให้รู้และมองเห็นสามเณรที่ได้เข้ามาบรรพชาใน พระพุทธศาสนาของสังคมไทย ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

๑. สามเณรส่วนใหญ่มาจากครอบครัวฐานะยากจน ฐานะปานกลางพอมีอยู่บ้าง ส่วนฐานะดีไม่ค่อยมาบวช เป็นด้วยค่านิยมทางสังคม^๕

๒. ผู้มีฐานะปานกลางเข้ามาบวชด้วยเหตุผลที่ว่า มีทางเลือกเยอะขึ้น มีโอกาสมากกว่าเดิม ทั้งในการศึกษาและความก้าวหน้าในชีวิต^๖

๓. ส่วนหนึ่งมาจากเด็กขาดโอกาสทางการศึกษา ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี และครอบครัวมีลูกมาก ไม่สามารถส่งเสียให้เข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐได้^๗

๔. ที่สำคัญส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนาเป็นหลัก บวชเพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคม^๘

๕. และมีปัญหาครอบครัว เช่น พ่อแม่หย่าร้าง รวมไปถึงปัญหาเรียนไม่จบจาก โรงเรียนของรัฐ และอื่นๆ เช่น เป็นเด็กเกเร ดิถยาเสพติด^๙ ซึ่งต้องการการขัดเกลาและการอบรมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ผู้ปกครองเลยส่งให้มาบวชเป็นสามเณร

ดังนั้น สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันด้านครอบครัวของสามเณร มีส่วนในการบรรพชา อยู่มากพอสมควร ฐานะความเป็นอยู่ อาชีพของครอบครัว ปัญหาครอบครัว เป็นสาเหตุหลักๆ เช่นกัน รวมทั้งการขาดโอกาสทางการศึกษา แม้ปัจจุบันการจัดการศึกษาของรัฐจะเปิดกว้างขึ้น แล้วยก็ตาม ปัญหาเด็กออกกลางคันก็ตามมา ส่วนหนึ่งก็ได้มาบวชเป็นสามเณร เพื่อศึกษาเล่าเรียนใหม่ในอีกหนทางหนึ่ง ภายใต้ร่มเงาพระศาสนา

๓.๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ

ก. สภาพปัจจุบันของเศรษฐกิจในสังคมไทย

พระเทพสารมณี^{๑๐} กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับที่ ๖๗๔๔ ว่า ในสภาพ เศรษฐกิจที่ตกต่ำขณะนี้ทำให้จำนวนพระสงฆ์ที่เข้ามาศึกษาพระธรรมลดน้อยลงจำนวนมาก ทั้งนี้

^๕ สัมภาษณ์ พ.อ.สำราญ ก้านพลูกลาง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ นายเสฐียร ทังทองมะดัน, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ภูริเมธี), ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูสมุห์คำภีร์ ภูริสีโล, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสุตภิตตสุนทร (ทองหล่อ สุวานิสฺสโร), ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐} เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งปัญหาเศรษฐกิจทำพระสงฆ์จำนวนลดลง, อ้างใน หนังสือพิมพ์ ข่าวสด ฉบับที่ ๖๗๔๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.itti-patihan.com/html>, [๒๐ ก.พ. ๒๕๕๕].

สาเหตุมาจากผู้ปกครองส่วนใหญ่จะส่งลูกหลานไปทำงานมากกว่าจะสนับสนุนให้เข้ามาศึกษาพระธรรมในการอุปสมบท จากการสำรวจยังพบว่าวัดหลายแห่งในจังหวัดกาฬสินธุ์ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ จังหวัดจึงต้องนิมนต์พระสงฆ์ที่อยู่ในตัวเมืองไปอยู่ประจำแทน ซึ่งจุดนี้นับว่าเป็นวิกฤตจากสภาพสังคมที่กำลังจะย่ำแย่ ในการแก้ปัญหาจะต้องเริ่มปลูกฝังกันที่เยาวชนและถ่ายทอดไปยังผู้ปกครอง เบื้องต้นทางคณะสงฆ์จังหวัดกาฬสินธุ์กำลังดำเนินการแก้ไขปัญหาลดอย่างเร่งด่วนเมื่อปี ๒๕๕๑ จ.กาฬสินธุ์มีพระภิกษุทั้งฝ่ายธรรมยุติกและฝ่ายมหานิกายจำนวนทั้งสิ้น ๕,๒๔๐ รูป ส่วนในปัจจุบันนี้มีพระภิกษุแค่ ๓,๖๐๗ รูปเท่านั้น ลดลงมากถึง ๑,๖๓๓ รูป เป็นการลดลงจำนวนมาก ส่วนสามเณรพบว่าลดลงเช่นกัน โดยในปีที่แล้วมีจำนวน ๑,๕๘๑ รูป ปัจจุบันมีแค่ ๘๔๒ รูป ลดลงมากถึง ๗๓๙ รูป จึงเห็นได้ว่าความนิยมในการบวชเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาตกลงตามลำดับ ซึ่งจากการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการลดจำนวนของพระภิกษุสามเณร พบว่ามีสาเหตุมาจากภาวะเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาน้อยลง โดยเฉพาะตามวัดต่างๆ ในขณะนี้จะไม่สามเณร มีแต่พระสูงวัยเนื่องจากเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นวัยที่บวชเป็นสามเณรมีความจำเป็นต้องหางานทำ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวช่วยผู้ปกครอง จึงขอความร่วมมือพระสงฆ์ช่วยกันสร้างศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

พระไพศาล วิสาโล^{๑๑} ได้กล่าวไว้อย่างน่าคิดว่า “สังคมไทย ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการแพร่ขยายของศาสนาบริโภคนิยมก็คือ การถือเงินตราเป็นสรณะ เอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศ ถือเอาผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จของคนทั้งประเทศยิ่งกว่าจะให้ความสำคัญกับความสุขและชีวิตที่มีคุณภาพ เช่นเดียวกับที่ผู้คนต่างถือเอารายได้หรือทรัพย์สินเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิต ปრაการณณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องบ่งบอกว่า พุทธศาสนาถูกทุนนิยมและบริโภคนิยมเบียดขับออกไปจากการเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยไปแล้ว การที่สถาบันสงฆ์ยอมปิดปากเรื่องสันโดษเพื่อเห็นแก่การพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ในแง่หนึ่งก็เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงอิทธิพลของทุนนิยมที่เหนือพุทธศาสนา และเมื่อประเทศไทยถึงแก่ความวิบัติในทางเศรษฐกิจอันมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการบริโภคนิยมอย่างฟุ่มเฟือยกันทั่วประเทศ โดยแทบจะไม่มีเสียงเตือนจากพุทธศาสนามาก่อนเลย นั่นก็เท่ากับชี้ว่าพุทธศาสนาได้พ่ายแพ้ต่อบริโภคนิยมไปแล้ว แม้ว่าวัดวาอารามและโบสถ์วิหารอันใหญ่โตจะผุดสะพรั่งทั่วทั้งประเทศก็ตาม”

^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๘.

ข. สภาพปัจจุบันของเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

ด้านเศรษฐกิจมีผลต่อสามเณรอยู่มากไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาบวช หรือความเป็นอยู่ เพราะสามเณรยังต้องพึ่งพาการอุปถัมภ์ค้ำชูจากอุบาสก-อุบาสิกา เช่นที่พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร^{๑๒} ได้เคยศึกษาเอาไว้ว่า เมื่อก้าวโดยนัยนี้ จะเห็นว่าการดำเนินชีวิตสามเณรนั้น จะต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาจากประชาชนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้นั้น ล้วนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต และการบำเพ็ญสมณธรรมของสามเณรโดยรวมยากจะหลีกเลี่ยงได้ และมีผู้ให้ความเห็นอย่างน่าสนใจ ในการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งพระภิกษุระดับผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป ตลอดทั้งตัวแทนของสามเณร เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันด้านเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องกับสามเณร ดังนี้

๑. การเข้ามาบวชของสามเณร จะมีความเป็นอยู่ดีพอสมควรตามอัตภาพ เพราะแต่ละวัดให้การดูแลเป็นอย่างดี ไม่น่าเป็นปัญหาสำหรับการดำรงชีวิตแต่อย่างใด^{๑๓} เพียงแต่รู้ประมาณการขบขัน และการใช้สอยที่เหมาะสมตามหลักสันโดษ

๒. ความเป็นอยู่ของสามเณรอยู่ในระดับพออยู่ได้ ชาวบ้านยังอุปถัมภ์และเห็นความสำคัญ แม้ว่าอาจไม่ทัดเทียมกับพระภิกษุก็ตามที่^{๑๔} เป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งต้องอาศัยการปรับสภาพให้ครองตนอยู่ได้

๓. สามเณรส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน การเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้เปิดโอกาสให้ได้เรียนหนังสือทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายจากทางบ้านทางครอบครัวด้วย^{๑๕} นั่นหมายความว่าได้รับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม และสามารถสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษาได้ด้วย

^{๑๒} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระประจวบ โจรญาโณ, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูเกษมณวกิจ (สุชาติ นาถกโร), ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๔. สามเณรบางรูปมีสาเหตุขาดปัจจัยในการศึกษาเล่าเรียนจึงมาบวชเรียน ซึ่งทางวัดอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง รวมไปถึงการอุปฐากจากอุบาสก-อุบาสิกา^{๑๖} เห็นได้ว่าสภาพเศรษฐกิจส่วนตัวของสามเณรมีผลต่อการเข้ามาบวชด้านหนึ่งเหมือนกัน

๕. เมื่อบวชเข้ามาเป็นสามเณรแล้ว ความเป็นอยู่จะดีขึ้นกว่าเดิม โดยไม่อดคัดขัดสน ผิดเคืองและขาดแคลน เพราะชาวบ้านยังมองเห็นเป็นลูกศิษย์พระ ที่ต้องช่วยกันดูแลอุปถัมภ์ค้ำชูเช่นเดียวกัน^{๑๗} เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาอันมีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันแทบไม่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้น สรุปได้ว่า ด้านเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญต่อการบวชเป็นสามเณร รวมไปถึงการดำรงสมณเพศ และความเป็นอยู่โดยทั่วไป แต่แม้สภาพปัจจุบันจะเป็นอย่างไร การดูแลพระภิกษุสามเณรของพุทธศาสนิกชนยังเป็นไปด้วยดี ตามความศรัทธาเลื่อมใสที่มีมาแต่ดั้งเดิม จึงแทบไม่มีปัญหาขาดแคลนขัดสน เพียงแต่เป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจเท่านั้นเอง ซึ่งส่วนนี้จะมากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับหลักสันโดษตามหลักพุทธพจน์ ที่เหล่าภิกษุสามเณรควรจะพึงสำเหนียกเอาไว้

๓.๑.๓ ด้านสังคม

ก. สภาพปัจจุบันของสังคมไทย

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่น ในโลกแม้แต่ชาติตะวันตก นับเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นพิเศษ นั่นคือคนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่ขัดขวาง ความมหัสจรรย์ในเรื่องนี้ อยู่ที่ตรงว่าทัศนคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาแต่สมัยโบราณและต่อมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นความคิดและการกระทำที่ก้าวหน้าล้ำสมัยเกินกว่านานาประเทศในโลก และสังคมไทยไม่เพียงแต่ไม่ขัดขวาง แต่ยังเอื้อเฟื้อแผ่ศาสนาอื่นที่แม้จะไม่ใช่ศาสนาที่ตนไม่ยอมรับ ดูได้จากพระราชจริยวัตรของประมุขของชาติไทยแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ดูได้จากพฤติกรรมของคนไทยนับตั้งแต่ประเทศจนถึงทศวรรษนี้ ประเทศไทยไม่เคยมีความขัดแย้งในเรื่องศาสนาจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ แม้ว่าในบางโอกาสจะมีชนบางกลุ่มพยายามทำให้เกิดความขัดแย้งในทางศาสนาหรือชักนำให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ แต่ก็

^{๑๖} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมสิสฺสโร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พ.อ.สำราญ ก้านพลูกลาง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ไม่สามารถจะลบล้างความจริงในสังคมไทยไปได้ นั่นคือการชักจูงหรือการยั่วยุเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ ได้ ซึ่งพวงผกา คุโรวาท^{๑๔} ได้อธิบายเกี่ยวกับ สถาบันศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในสาระสำคัญ ดังนี้

- ๑) สังคมไทยยอมรับศาสนาพุทธ เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติ
- ๒) แต่ในขณะเดียวกันยอมให้ศาสนาสำคัญต่างๆ ได้ตั้งอยู่ในประเทศไทย เช่น ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น
- ๓) ศาสนาพุทธเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย
- ๔) ศาสนาพุทธเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้จุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด
- ๕) ศาสนาพุทธได้กลายเป็นกลไกที่ช่วยขจัดปัดเป่าความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม
- ๖) สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธ ของโลกปัจจุบัน แม้ศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาต่างดาวที่เกิดในประเทศอินเดีย ศูนย์กลางในที่นี้หมายถึงปริมาณของผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธ เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรของประเทศ อิทธิพลของศาสนาต่อชีวิตต่อประชากร การรักษาดมและวินัย รวมทั้งสาระสำคัญที่เป็นหลักการแห่งศาสนา การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติและการเสริมสร้างสถาบันสงฆ์ให้ถึงพร้อมทั้งในด้านองค์การและการปฏิบัติสืบทอดพระศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุปกณ์ต่างๆ ของสถาบันศาสนาพุทธเข้ากับชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือสงฆ์กับคนไทย
- ๗) นอกจากจะนำหลักศาสนาพุทธมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สังคมไทยยังนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธอย่างไม่ขัดเขิน อาทิ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ (ขึ้นบ้านใหม่ ศาลพระภูมิ) หรือลัทธิขงจื้อ (การยกย่องบุชาบรรพบุรุษ การแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณ)
- ๘) สังคมไทยมีบุคลิกภาพอันเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่ง นั่นก็คือสมาชิกของสังคมพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจการของศาสนาอื่นโดยไม่ว่าว่าเป็นการ เสื่อมเสียหรือเป็นบาป หรือเป็นปมด้อยแต่อย่างไร

^{๑๔} พวงผกา คุโรวาท, **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑.

๙) สังคมไทยไม่ถือว่า สมาชิกในสังคมไทยต้องขาดคุณสมบัติหรือสิทธิพึงมีพึงได้ หากนับถือศาสนาอื่น เช่น การรับราชการ หรือการมีส่วนทางการเมือง

๑๐) สถาบันครอบครัวของสังคมไทย ยอมรับการแต่งงานต่างศาสนาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งพิเศษเพราะสถาบันครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของสถาบัน สังคมและเป็นความผูกพันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคลและไม่ถือว่าหากยึดถือศาสนาอื่นได้นอกเหนือศาสนาพุทธ

๑๑) สถาบันกฎหมายของประเทศให้ความสำคัญกับศาสนาทั้งปวง และยอมรับที่จะให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑๒) สังคมไทยได้แสดงออกถึงความผูกพันต่อศาสนาทั้งปวงเป็นพิเศษบางประการ เช่น (๑) การอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างสถาบันศาสนาและผู้ที่มีความเชื่อในศาสนา (๒) ให้ประมุขของประเทศมีส่วนร่วมสนับสนุนศาสนาต่างๆ ทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัย (๓) ยอมให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมโดยเสรี (๔) ยอมให้มีการบริหารแต่ละศาสนาอย่างเป็นอิสระตามความเหมาะสม (๕) มีความยืดหยุ่นและประสานประโยชน์ให้ด้านการปกครอง หากเห็นว่าบางท้องถิ่นมีผู้นับถือศาสนาใดมากเป็นพิเศษ เช่น นโยบายสนับสนุนวิถีชีวิตของไทยมุสลิมภาคใต้ด้วยการยกเว้นบทบัญญัติกฎหมายบางประการ

ข. สภาพปัจจุบันของสังคมที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

แม้สังคมไทยจะยังคงให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา ตามวิถีชีวิตที่เป็นมาแต่ดั้งเดิม แต่นั่นก็เป็นผลให้มุมมองของสังคมที่มองบทบาทของสามเณรไม่เปลี่ยนแปลง เพราะแทบไม่ได้รับการพูดถึงและสนใจดีเท่าที่ควร อาจด้วยทัศนคติที่เป็นมาแต่อดีตนั่นเอง แม้มุมมองของพุทธบริษัทจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เช่นที่พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร^{๑๙} ได้เคยศึกษาไว้ในงานวิทยานิพนธ์ว่า การที่ประชาชนในสังคมไทยบางกลุ่มไม่เข้าใจถึงบทบาทและสถานภาพของสามเณรในสังคมอย่างเด่นชัด สามเณรจึงมิได้รับการเอาใจใส่ หรือการอุปถัมภ์จากประชาชน บางกลุ่มนอกเหนือจากการมีค้อยู่ได้รับความอุปถัมภ์ค้ำชูแล้ว ตัวสามเณรยังได้รับการดูแลอีกด้วย คือ (๑) ประชาชนบางคนเชื่อว่า การทำบุญกับสามเณรซึ่งมีศีล ๑๐ ได้บุญน้อยกว่า (๒) สามเณรเหมือนกับเด็กคนหนึ่ง ซึ่งชอบเล่นซุกซน สนุกสนานไม่น่าเลื่อมใส กล่าวคือ สามเณร

^{๑๙} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๐.

นั้นอยู่ในช่วงการเป็นวัยรุ่น และจากการสัมภาษณ์ ถึงสภาพปัจจุบันด้านสังคมเกี่ยวกับสามเณร ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นประเด็น ดังนี้

๑. สามเณรยังเป็นความหวังของสังคมพระอยู่ ถ้าไม่มีสามเณรก็จะขาดศาสนทายาทไปจำนวนหนึ่ง^{๒๐} ทำให้ต้องให้ความสำคัญมากกว่าเด็กโดยทั่วไป หากมองถึงอนาคตของพระศาสนา เพราะนั่นคือการขาดแคลนผู้เล่าเรียนศึกษาพระธรรมวินัย ซึ่งถือเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง

๒. สังคมมีการยอมรับความเป็นสามเณรอยู่ ให้ความหวังใยพอสมควรจากผู้อุปถัมภ์ แม้จะมีปัญหาเรื่องความประพฤติ ซึ่งเป็นไปตามนิสัยของเด็ก^{๒๑} จึงต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งจากผู้ปกครองในวัดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสังคม

๓. สามเณรส่วนใหญ่จะอยู่แบบสังคมพระเณร ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้ากลุ่มของสังคมส่วนรวม จึงมีจิตใจอ่อนไหวง่ายต่อสิ่งเร้าจากสังคมภายนอก เมื่อมีสิ่งต่างๆ มาช่วยวนใจให้ลาสิกขา^{๒๒} ซึ่งนับวันจะกลายเป็นปัญหา หากยังไม่ได้รับการแก้ไข

๔. สังคมยังคงมองเห็นสามเณรเป็นเด็ก ไม่มีความรับผิดชอบพอ ทำให้ไม่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใส เกิดการดูแคลนในวุฒิภาวะ^{๒๓} นั้นเป็นผลมาจากความประพฤติที่เป็นไปตามวัย ซึ่งยังคงพบเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน เพราะความไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง รวมไปถึงการดำรงสมณเพศที่เหมาะสมกับสถานภาพสามเณร

๕. ส่วนการมีภาพลบบ้าง นั้นเป็นเพราะมีการนำเสนอข่าวด้านไม่ดีออกมา ทำให้สังคมไม่ได้รับรู้ภาพด้านบวกที่มากพอ เช่น เรียนเก่ง สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคตั้งแต่ยังเป็นสามเณร หรือเป็นนาคหลวง เป็นต้น^{๒๔} ซึ่งเรื่องนี้สังคมควรให้ความสำคัญ เพราะเป็นไปตามกระแสสังคมของโลก สามเณรบางรูปไม่ได้คิดให้รอบคอบและถี่ถ้วนมากพอ ทำให้มีการกระทำที่ผิดพลาดโดยไม่ยั้งคิด ต้องให้โอกาสในการปรับปรุงตัว ตามลักษณะของปัญหา ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์คำภีร์ ภูริสีโล, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุสโร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ สามเณรประวิทย์ ขอสืบ, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ สามเณรศักดิ์การะ เขียรรัมย์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ข่าวสดใจ กลุ่มพระตุ๊ดเณรตัวสะพายย่ามสีหวานแหว ทาปากแดง เดินช้อปปิ้งกลางห้างดังเชียงใหม่ แถมยังยืนกรีดสนั่นหน้าบุญมินิคอนเสิร์ต ไม่สนใจสายตาประชาชน^{๒๕} วานนี้ (๑ ส.ค.๒๕๕๓) ห้างสรรพสินค้าต่างๆ ใน จ.เชียงใหม่ พบว่ามีกลุ่มพระสงฆ์สามเณรเกือบ ๑๐ รูป พาทั้งสะพายย่ามสีหวานแหวเดินช้อปปิ้ง โดยพระสงฆ์และสามเณรดังกล่าวส่วนมากจะเป็นพวกพระตุ๊ดเณรตัว พาทั้งเดินชมสินค้า ทดสอบสินค้า ไม่สนใจสายตาประชาชน และนักท่องเที่ยวที่พบเห็นได้บันทึกภาพส่งร้องเรียนถึงความไม่เหมาะสมโดยประชาชนที่ร้องเรียนได้แจ้งว่า ภาพที่บันทึกพระตุ๊ดเณรตัวดังกล่าวเป็นภาพจากห้างสรรพสินค้าแอร์พอร์ตพลาซ่า อ.เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้บันทึกภาพพระตุ๊ดเณรตัวกำลังเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของหน่วยงานเอกชนแห่งหนึ่งที่จัดการแสดงการเต้นและการร้องเพลง ปรากฏว่าพระและเณรกลุ่มดังกล่าวส่งเสียงร้องกรีดดังสนั่น เณรบางรูปทาแป้งจนหน้าขาว ทาปากสีแดง สร้างความงุนงงให้กับประชาชนที่เดินพบเห็นพฤติกรรมดังกล่าว ด้านนายจำลอง กิตติศรี ผอ.สำนักพระพุทธศาสนา จ.เชียงใหม่ กล่าวถึงกรณีพระตุ๊ดเณรตัว ออกมาเดินตามห้างและมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมว่า ในช่วงนี้อยากฝากเตือนไปยังเจ้าอาวาสแต่ละวัดให้ช่วยกันสอดส่องดูแล และตักเตือนอบรม รวมทั้งการแสดงอาการต่างๆ ให้กับพระลูกวัดสามเณรในวัดของแต่ละท่าน "พระสงฆ์สามเณรที่มีพฤติกรรมในลักษณะไม่เหมาะสมเบี่ยงเบน พวกนี้มักจะทำให้พุทธศาสนาเสียหาย หากเจ้าหน้าที่พบเห็นจะเข้าไปตักเตือนและนำส่งยังต้นสังกัดเพื่อให้ทางต้นสังกัดได้ตักเตือนและคาดโทษ ก็อยากฝากเตือนไปยังพระตุ๊ดเณรตัวทั้งหลายด้วย ควรจะควบคุมสติอารมณ์ เมื่อเราอยู่ในผ้าเหลือง ครอบผ้าเหลือง เรื่องนี้เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชุมคณะสงฆ์และได้กำชับให้คณะสงฆ์ดำเนินการกวดขันอบรมตักเตือนพระลูกวัดของแต่ละวัดแล้ว และหากยังมีพระที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกระทำผิดกฎระเบียบสงฆ์ ทางสำนักพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ก็จะเข้าไปดำเนินการทันที" นายจำลองกล่าว

จากข่าวสารที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมสามเณรเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องเกี่ยวเนื่อง จึงตกเป็นผู้รับเอาวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปนั้นโดยไม่รู้ตัว ความประพฤตินี้ไม่ต่างจากเยาวชนนอกวัดก็เลยปรากฏออกมาให้เห็น ซึ่งสังคมต้องให้เวลาและโอกาสในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อสร้างเยาวชนที่ดีร่วมกันกับทางวัด หน้าที่นี้ไม่ควรให้เป็นภาระของเจ้าอาวาส และคณะสงฆ์แต่ฝ่ายเดียว การดำเนินดีเตียนด้วยความหวังดีต่อพระศาสนา ถือเป็นบุญูปการอันสำคัญ เช่นเดียวกันกับการสร้างสังคมที่ดีร่วมกันนั่นเอง

^{๒๕} s.news, **สด! พระตุ๊ด-เณรตัว กรีดสนั่นกลางห้างดัง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://news.sanook.com/สด! พระตุ๊ด-เณรตัว กรีดสนั่นกลางห้างดัง/> [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

ดังนั้นสรุปได้ว่า สังคมบางกลุ่มยังไม่เข้าใจถึงสถานภาพและบทบาทของสามเณร ทำให้มุมมองของสังคมที่มีต่อนั้น ดูเหมือนจะไม่คาดหวังอะไรมาก เพราะยังเห็นเป็นเด็กเป็นวัยรุ่น ซึ่งมีข้อผิดพลาดได้อยู่เสมอ แต่ก็พร้อมให้โอกาสแก้ตัว หากสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ขึ้นอยู่กับความประพฤติของสามเณรเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม เฉพาะบุคคล ไม่ได้หมายรวมเอาทั้งหมด เพราะสังคมสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดสภาวะตามกระแสนิยม คือเป็นไปตามกระแสโลก สามเณรบางรูปขาดวุฒิภาวะ ที่จะสามารถตัดทอนกระแสที่เชื่อมโยงกรากเช่นนี้ได้ จึงตกเป็นเหยื่อของความทันสมัยเข้า แต่ถ้าให้เวลาและโอกาสปรับปรุงตัว พร้อมกับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ดูแล ก็น่าจะแก้ไขได้ทัน เพราะสามเณรยังต้องการการอบรมขัดเกลา เพื่อให้เป็นศาสนทายาทที่ดีและงดงามต่อไป

๓.๑.๔ ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

ก. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของรัฐในสังคมไทย

วิโรจน์ ณ ระนอง^{๒๖} ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐเอาไว้ว่า นอกเหนือจากการแก้ปัญหาความยากจนด้วยนโยบายหรือมาตรการต่างๆ ในขณะใดขณะหนึ่งแล้วในระยะยาวนั้น เป็นที่เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าการแก้ปัญหาความยากจนย่อมต้องอาศัยการศึกษามาสังสร้างคนที่มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะประกอบอาชีพและสามารถปรับตัวเพื่อรับกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ การที่รายได้มักมีความสัมพันธ์กับการศึกษา ย่อมทำให้มีโอกาสที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงการกระจายรายได้ของประเทศในระยะยาวอีกด้วย อย่างไรก็ตามจากการศึกษาจะมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจแล้ว การศึกษายังถูกใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นการถ่ายทอดหรือสืบทอดค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคม และในสังคมที่รายได้และการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility) ผูกติดกับการศึกษาค่อนข้างมากด้วยนั้น ถ้าประชาชนทั่วไปหรือคนยากจนมีปัญหาในการเข้าถึงการศึกษาด้วยแล้ว ก็ย่อมทำให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือที่รักษาความแตกต่างทางชนชั้นไปจนชั่วลูกชั่วหลานด้วย (Intergenerational Class Preservation) เพราะการขาดการศึกษาของคนจนหรือชนชั้นล่างจะกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้คนเหล่านั้นไม่มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน (Equal Opportunity) ในการเลื่อนชั้นขึ้นมาเป็นผู้นำ

^{๒๖} วิโรจน์ ณ ระนอง, “บทบาทของรัฐในด้านการศึกษา: ใจหลักและบทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๐), (อัดสำเนา).

ในสังคม เมื่อเทียบกับกลุ่มชนชั้นนำทางสังคม (Elite) ได้การที่การศึกษามีบทบาทที่สำคัญหลายประการ มีส่วนที่ทำให้รัฐบาลของประเทศต่างๆ มักจะให้ความสนใจกับการลงทุนด้านการศึกษารจัดการศึกษา และ/หรือการควบคุมการจัดการศึกษา(ถึงแม้ว่าอาจจะด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน)^{๒๗} ในประเทศไทยเองนั้น ที่ผ่านมารัฐบาลไทยได้มีบทบาทต่อการศึกษาของเยาวชนในหลายด้าน โดยมีทั้งการออกกฎหมายบังคับ (เช่น กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ และขยายขึ้นมาเป็น ๙ ปีในระยะหลัง)^{๒๘} การจัดการศึกษา (ผ่านโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาของภาครัฐ และการจัดบุดหนุนให้สถาบันการศึกษาทั้งในภาครัฐและเอกชน (รวมทั้งนโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี และโครงการกู้ยืมเพื่อการศึกษาในรูปแบบต่างๆ) อย่างไรก็ตาม การดำเนินการด้านการศึกษาของ

^{๒๗} ตัวอย่างเช่น ที่ผ่านมารัฐไทยได้เข้ามามีบทบาท (หรือพยายามเข้าไปมีบทบาท) ในการควบคุมการจัดการศึกษาในสาม(หรือสี่)จังหวัดภาคใต้ของไทยมาโดยตลอด (และจะเห็นได้ว่าฝ่ายกลุ่มผู้ก่อการ ซึ่งอาจมีวัตถุประสงค์ในการช่วงชิงอำนาจรัฐในพื้นที่เหล่านั้น ก็มีจุดเน้นที่การขัดขวางหรือทำลายระบบการศึกษาจากส่วนกลางเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเผาโรงเรียนหรือทำร้ายครู)

^{๒๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ มาตรา ๔๓ ระบุว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ฯลฯ” และ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๐ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และมาตรา ๑๗ “ให้มีการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี โดยให้เด็กอายุย่างเข้าปีที่ ๗ เข้าเรียนพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ ๑๖ เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่ ๙ ของการศึกษภาคบังคับ” และได้มีการออกพรบ.การศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕ และจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (สพฐ.) ขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านนี้ในปี ๒๕๔๖ (โดยรวมกรมวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษารวมวิชาการ และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและอำเภอต่างๆ เข้ามาเป็น สพฐ.) อย่างไรก็ตาม งานของ สพฐ. ไม่ได้รวมอาชีวศึกษาเข้ามาด้วยแม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ จะถูกฉีกจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (พ.ศ.๒๕๕๐) ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิในการศึกษามากนัก ดังปรากฏในมาตรา ๔๙ ว่า “มาตรา ๔๙ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่นการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ”

รัฐที่ผ่านมายังทำได้ไม่เต็มที่ (เช่น ยังเรียนฟรีไม่จริง)^{๒๙} และยังมีอุปสรรคหลายประการ (เช่น ค่าใช้จ่ายในโครงการเรียนฟรี และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา)^{๓๐} ซึ่งรัฐบาลก็ได้พยายามดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในรูปแบบต่างๆ (รวมทั้งการผลักดันให้มหาวิทยาลัยออกนอกระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา และเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐด้วย) นอกจากนี้ นโยบายและมาตรการต่างๆ ของรัฐในด้านการศึกษาก่อให้เกิดคำถามหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นได้ทางการคลังของรัฐที่จะมารองรับนโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี อีกทั้งยังมีคำถามตามมาว่ามาตรการยกระดับการศึกษาที่จะช่วยให้ลูกหลานคนจนได้มีหลักประกันที่จะได้เรียนจนจบชั้นมัธยม หรือการให้มหาวิทยาลัยออกนอกระบบพร้อมพัฒนากองทุนกู้ยืมในรูปแบบต่างๆ ที่มีหลักประกันว่าคนจนหรือนักศึกษาทุกคนสามารถกู้ได้ แต่ในที่สุดแล้ว ลูกหลานคนจนอาจจะจบปริญญาตรีพร้อมกับหนี้สินจำนวนมาก ในขณะที่ลูกหลานคนรวยก็ถีบตัวขึ้นไปเรียนต่อปริญญาโทเป็นส่วนใหญ่ นั่นจะเป็นมาตรการที่เพียงพอที่ช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ในระยะยาวหรือไม่และเป็นมาตรการที่พึงปรารถนาในมุมมองของสังคมที่มักจะเรียกร่องจิตสาธารณะและการเสียสละเพื่อสังคมจากนักศึกษาและบัณฑิตหรือไม่ รวมทั้งมีคำถามด้วยว่าการขยายการศึกษาในระดับสูงกว่าปริญญาตรีที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (จนมีความกังวลในเรื่องคุณภาพอย่างกว้างขวาง) นั้น เป็นการลงทุนในด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่คุ้มค่าสำหรับสังคม หรือเป็นแค่ราคาที่สูงบังเอิญและสังคมจ่ายเพียงเพื่อส่งสัญญาณและสร้างโอกาสการเลื่อนชั้นทั้งในทางการงานและทางสังคมของกลุ่มที่มีเศรษฐกิจดีเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาหลายๆ ปีที่ผ่านมา การตั้งคำถามและการพยายามตอบคำถามเหล่านี้มักจะทำโดยแยกจากกัน ซึ่งแม้ว่าในหลายกรณีเป็นเรื่องที่จำเป็น แต่การพิจารณาแบบแยกส่วนก็ทำให้บางครั้งละเลยภาพใหญ่ และนำไปสู่การเสนอแนวทางที่อาจจะแก้ปัญหาในภาพย่อย (เช่น ให้โรงเรียน “ระดมทรัพยากร” เองเพื่อแก้ปัญหาการได้งบไม่เพียงพอ) แต่ไม่บรรลุ

^{๒๙} "เมื่อก่อนไม่มีนโยบายเรียนฟรี ค่าเทอมลูกถูกเก็บครั้งเดียวจบ ตอนนี้รัฐบาลมีนโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี แต่ฟรีไม่จริง หลอกลวง ไม่รู้ว่าฟรีอะไร เพราะโรงเรียนเก็บจุกจิก แคมป์บังคับให้ซื้อทั้งหนังสือและสมุดจากโรงเรียน ค่าเรียนเสริมครูก็มัดมือชก ไม่เรียนก็ได้ เรายังทำนาหาเช้ากินค่ำ ไม่มีความรู้พอที่จะสอนลูกได้ ต้องกู้เงิน ๒ หมื่นบาทเพื่อให้ลูกได้เรียนหนังสือ"--คำบอกเล่าของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนแห่งหนึ่งใน จ. พะเยา, **คม ชัด ลึก** (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๗)

^{๓๐} สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และอารียา มั่นสนุญเพิ่มพูน, "บทที่ ๔ การประเมินกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา" อ้างใน สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, **การประเมินนโยบายสาธารณะด้านสังคมด้วยวิธีการเศรษฐกิจมิติ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๐).

เป้าหมายใหญ่ (ที่ต้องการไม่ให้ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษากลายเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษา) เป็นต้น

สภาพปัจจุบันด้านการจัดการศึกษาของรัฐดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการจัดการศึกษาเพื่อคนทุกกลุ่ม ให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม แม้ต้องใช้งบประมาณที่สูง แต่รัฐยังมองว่าคุ้มค่า แต่ก็ยังมีอุปสรรคอยู่หลายประการ เช่น นโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี ซึ่งพบว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้นจริง เพราะมีปัญหาเรื่องงบประมาณ จึงต้องมีมาตรการด้านอื่นออกมาเพิ่มเติม เช่น การให้กู้ยืม แม้กระนั้นยังสร้างปัญหาให้ต้องแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินต่ออีก จึงมีคำถามเรื่องการลงทุนด้านนี้ว่าเหมาะสมเพียงไรกับแนวโน้มนโยบายของรัฐที่ออกมา

ข. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

ในปัจจุบัน ตั้งแต่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และแนวนโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปีมีผลต่อการบรรเทาเป็นสามเณรเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยโอกาสทางการศึกษาที่รัฐจัดให้ เกือบครอบคลุมครบถ้วนทั่วทั้งประเทศ มีเพียงบางส่วนที่ยังเห็นความสำคัญของการบวชเณรอยู่ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาสังคมในอนาคต ด้วยหวังว่าจะสามารถส่งสอนให้บุตรหลานของตนเป็นคนดี ด้วยสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมแรงจูงใจเพื่อการศึกษาเล่าเรียนด้วยการบวชเป็นสามเณร ของเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาเริ่มจะมีน้อยลง เมื่อรัฐอุดหนุนและขยายโอกาสทางการศึกษาออกไปมากกว่าเดิม แต่อีกด้านหนึ่งกลับมองว่า เป็นทางเลือกที่เปิดกว้างขึ้น เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากร ในเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับสามเณรในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

๑. เหมาะสมที่จะเป็นทางเลือก ถ้ามองไม่เห็นอนาคตในการบวชเป็นสามเณร เพราะการศึกษาที่รัฐจัดให้มีความหวังในอนาคตมากกว่า^{๑๑} ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาของคณะสงฆ์ เมื่อมีการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเปลี่ยนหนทางการศึกษาไป

๒. นโยบายเรียนฟรี ๑๒ ปี เป็นปัญหาต่อการบวชสามเณร เพราะส่งผลให้เด็กที่เรียนจบการศึกษาจะมีอายุมากขึ้น มักสนใจเรียนต่อมากกว่าจะมาบวช หรือไม่ก็ออกไปหางานทำเพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัว^{๑๒}

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ฐิริเมธี), ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๓. รัฐไม่ได้ใส่ใจเรื่องของสามเณร มุ่งหวังจัดการศึกษาให้ครอบคลุมไปทุกกลุ่ม โดยละเลยและมองข้ามสิ่งที่จะเกิดกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อจำนวนสามเณรต้องลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^{๓๓}

๔. การจัดการศึกษาของรัฐในปัจจุบันไม่มีผลนัก เพราะมีความเห็นว่าการบรรพชาขึ้นอยู่กับความสมัครใจ และการบังคับของผู้ปกครอง หรืออาจเป็นไปตามค่านิยมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป^{๓๔} ถือเป็นทัศนคติที่ต่างจากพระสงฆ์ด้วยกัน

๕. มีผลกระทบต่อการบวชสามเณรมากที่สุด เนื่องจากหน่วยงานของรัฐต้องการเด็กไปเรียนในโรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยรัฐ ไม่อยากให้มาบวช ดูได้จากจำนวนสามเณรที่ลดลงเรื่อยๆ^{๓๕} ในอนาคตก็น่าจะเป็นเช่นนั้น ถ้าหากรัฐอุดหนุนด้านการศึกษาเพิ่มขึ้นกว่าเดิม

การจัดการศึกษาของรัฐในปัจจุบัน นับเป็นโอกาสและทางเลือกของสังคม ในอันที่จะมีสถานศึกษาที่กระจายไปทั่วทุกถิ่น และให้เรียนฟรีได้สูงขึ้น เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาที่เคยเป็นกำลังหลักของพุทธศาสนา กำลังมีจำนวนลดลงเป็นลำดับ ถึงแม้บางความเห็นจะมองว่าไม่เป็นปัญหา เพราะเห็นว่ามันขึ้นอยู่กับผู้บวชเป็นสำคัญ แต่การกระทบกับคณะสงฆ์ เมื่อเริ่มขาดแคลนศาสนทายาท ไม่ใช่เรื่องที่น่ามองข้ามไปได้

ดังนั้น สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของรัฐ เกี่ยวข้องกับการบวชของสามเณร เนื่องจากแต่เดิมผู้บวชส่วนหนึ่งเป็นเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา และการศึกษาระดับบังคับ ก็เป็นปัญหากับคณะสงฆ์ ถ้าหากเด็กเลือกหนทางอื่น มากกว่าที่จะคิดบรรพชา เพราะจะมีอายุมากขึ้น ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่รัฐส่งเสริมและอุดหนุนเรื่องการศึกษาได้อย่างทั่วถึงแล้ว เมื่อนั้นจำนวนสามเณรก็จะประสบปัญหาลดลงอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

๓.๑.๕ ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

ก. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาให้กับสังคมไทยมีมาตั้งแต่โบราณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความพันธุภักดิ์ และเพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา ให้สงบ อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ และอบรมปัญญาให้รู้แจ้งแทงตลอด หรือเรียกว่าไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ตาม

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาตัง มหิสฺสโร, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุตภิตตสุนทร (ทองหล่อ สุวานิสฺสโร), ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

หลักพระพุทธศาสนา^{๓๖} ซึ่งปัจจุบันพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทหน้าที่เหล่านี้อยู่ และมีความชัดเจนมากขึ้นในรูปแบบของการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไป โดยมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนว่า ลักษณะใดเป็นของพระภิกษุสามเณร ลักษณะใดเป็นของบุคคลทั่วไป โดยมีการจัดรูปแบบของการถ่ายทอด ทั้งที่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วยการจัดตั้งโรงเรียน การเรียนการสอนที่มีรูปแบบแน่นอน มีการวัดผลประเมินผลว่าได้ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานที่วางไว้หรือไม่อย่างไร และที่ไม่เป็นทางการ มีรูปแบบไม่แน่นอน เป็นไปตามอัธยาศัย ไม่มีการวัดผลและประเมินผล^{๓๗} การศึกษาพระภิกษุสามเณรในปัจจุบันแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การศึกษาวิชาการชั้นสูงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาปรัชญาและสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เป็นต้น^{๓๘} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาระดับปริยัติธรรมควบคู่กับการเรียนวิชาสามัญตามหลักสูตรของรัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นครั้งแรก และเปลี่ยนไปใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พ.ศ.๒๕๔๒ แทน โดยเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย^{๓๙} คุณภาพและมาตรฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนนั้น^{๔๐} จากการติดตามผลการดำเนินงาน ปี พ.ศ.๒๕๓๕ พบว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ผ่านมามีต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินงานหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการบริหารกิจการนักเรียน คือผู้ดำเนินการเกี่ยวกับ

^{๓๖} สิริ เพ็ชรไชย, ความหมายของคำในหน้าที่พระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๕.

^{๓๗} กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒) (อัดสำเนา).

^{๓๘} ชำเลือง วุฒิจันทร์, ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้, (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐๕.

^{๓๙} กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒) (อัดสำเนา).

^{๔๐} สมชาย บัวเล็ก, "การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา", **วารสารการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี**, (๓ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๐) : ๑๓.

นักเรียนที่เข้ามาบวชเป็นสามเณร ยังขาดความรู้ความชำนาญ ขาดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองที่จะคอยช่วยเหลือสามเณร ที่มีปัญหาภูมิหลังมาจากครอบครัวเดิม และเมื่อเข้ามาบวชเรียนก็มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ในสถานภาพของสามเณรด้วย^{๔๑}

อย่างไรก็ตามสภาพปัจจุบันยังมีชาวพุทธในเขตชนบทจำนวนหนึ่งที่ยังคงส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรแม้ไม่มากดังเช่นในอดีต เนื่องจากประชาชนในชนบทมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยจะดีนัก จึงไม่สามารถที่จะส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาของรัฐได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหันมาอาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นช่องทางที่จะให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาและเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมให้แก่บุตรหลานของตนไปในขณะเดียวกัน ด้วยประกอบกับทางคณะสงฆ์ไทยได้มองเห็นถึงความสำคัญทางด้านการศึกษาที่มีต่อเยาวชนจึงได้จัดระบบการศึกษาเพื่อให้สามเณรที่บวชเรียน ได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งแผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยได้จัดให้มีสำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ บางสำนักเรียนก็มีเพียงการสอนแผนกนักธรรมอย่างเดียว บางสำนักเรียนก็มีการสอนทั้งแผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ประกอบไปด้วยความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยหวังว่าเมื่อสามเณรจบการศึกษาออกไปแล้ว จะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาแล้วเรียนนั้นมาฝึกฝนพัฒนาตนเองสามารถประยุกต์ใช้ในการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนต่อไป และเพื่อเป็นบันไดสู่ระดับการศึกษาชั้นสูงขึ้นไป แต่ปัญหาในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อถึงคุณภาพชีวิตของบรรดาเยาวชนที่มีสถานภาพเป็นสามเณรเหล่านี้ ขาดการดูแลเอาใจใส่ที่ดีพอ และขาดมาตรฐานในการวัดและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ทำให้การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่มีลักษณะที่ไม่เท่าทันโลกและสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผลให้ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของเยาวชนที่เข้ามาบวชเรียนในฐานะสามเณรที่จะพึงได้รับ จากสภาพปัญหาดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ถูกสั่งสมมาอย่างยาวนานและมีแนวโน้มจะทวีคูณความรุนแรงยิ่งมากขึ้นล้วนเป็นปัจจัยหนึ่งที่บั่นทอนความเชื่อมั่นทั้งในด้านคุณค่าและคุณภาพของประชาชนที่มีต่อการบวชเรียนของสามเณรหรือไม่อย่างไร แรงจูงใจอันเกิด

^{๔๑} พระสรพงษ์ สอนทวี, “สภาพแวดล้อมทางบ้าน วัด โรงเรียน และลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

จากศรัทธาของเยาวชนที่ประสงค์จะเข้ามาบวชเรียน เพื่อขัดเกลาและฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างแท้จริงจะเหลืออยู่มายน้อยเท่าใด^{๔๒}

ข. สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับ สามเณร

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากร เกี่ยวกับด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ นั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบันของสามเณรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นประเด็น ดังนี้

๑. เป็นไปในลักษณะที่เหมาะสมดีอยู่ โดยให้เหตุผลว่ายังพอเป็นไปได้ในองค์รวม แม้จะมีการจัดการเรียนตามอัธยาศัย ตามกำลังใครกำลังมันก็ตามที่^{๔๓} นั้นเท่ากับว่ายอมรับว่าการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ขาดความเป็นเอกภาพ

๒. ด้านปริยัติสามัญมีการจัดการที่ใช้ได้ แม้จะขาดการกำกับควบคุมดูแล และการอุปถัมภ์จากรัฐอย่างเต็มที่ แต่ด้านนักธรรม-บาลีนั้นเห็นควรให้มีการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการศึกษา^{๔๔} บังชี้ให้เห็นถึงคุณภาพ และมาตรฐานที่ต่างกัน

๓. ในปัจจุบันนี้คณะสงฆ์เห็นความสำคัญของการศึกษาของพระเณรน้อยมาก ไม่แนะนำให้เยาวชนเข้ามาบวชเรียน จึงทำให้มีสามเณรลดจำนวนลงทุกปี^{๔๕} ทำให้เห็นได้ว่าการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีส่วนต่อการบวชของสามเณรเช่นกัน

๔. สามเณรมีทัศนคติในการศึกษานักธรรม-บาลีว่า เป็นเรื่องน่าอาย เพราะยากเกินไปและเน้นท่องจำ ยังเป็นแบบเก่าๆ อยู่ หากสอบไม่ได้อาจมีปัญหาเกี่ยวกับทางสำนักเรียนได้^{๔๖} ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไข กับความคิดเห็นที่ต้องมาถูกบังคับให้เรียน

๕. และยังไม่เหมาะสม เพราะขาดการพัฒนาด้านการศึกษา ทั้งหลักสูตรและการวัดผล บุคคลากรไม่ค่อยให้ความสนใจ ยังคงสอนแบบเก่าๆ ล้าสมัย ขาดเทคนิคการเรียนการสอน

^{๔๒} อริสรา ธัญญารมย์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบวชเรียนของสามเณร : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดโกเมศรัตนารามอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ฐริเมธี), ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุสโร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระมหาตัง ฐานิสฺสุสโร, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

สอนที่ดี^{๔๗} คงเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงที่คณะสงฆ์ยังไม่กล้าให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการจัด การศึกษาที่พัฒนามากกว่าเดิม

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ในสภาพทรงๆ เพราะไม่ได้ เปลี่ยนแปลงมานานมากแล้ว แม้จะมีผู้เข้ามาบวชเรียน แต่นับวันจะขาดแคลนขึ้นเรื่อยๆ เมื่อ แรงจูงใจในการศึกษาเริ่มเปลี่ยนไป สิ่งสำคัญยังมีปัญหาด้านการจัดการที่เป็นระบบและเป็น เอกภาพ หลักสูตรกับการประเมินผลยังไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข อนาคตของการจัดการศึกษา ของคณะสงฆ์ คงหนีไม่พ้นการจัดไปตามสภาพ โดยขาดการพัฒนาเพื่อการฝึกฝนอบรมขัดเกลาผู้ บวชเรียนที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของโลก แต่กระนั้นก็ตาม การจัดการศึกษาของ คณะสงฆ์นี้ ยังมีบทบาทสำคัญ ในอันที่จะสร้างบุคคลากรที่มีจริยธรรมและศีลธรรม ผู้ที่ยังเห็น ความสำคัญควรร่วมมือกันให้สิ่งเหล่านี้ยังดำรงอยู่คู่กับพระศาสนาต่อไป เพราะเท่ากับการสืบต่อ อายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวออกไป เป็นการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ ด้วยการศึกษานั้นเอง

ดังนั้น สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ยังมีบทบาทสำคัญในการ ฝึกฝนอบรมสามเณรที่บวชเข้ามาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย จากสภาพที่เป็นไปในปัจจุบัน แม้ว่า จะมีปัญหาและอุปสรรคนานาประการ ความจำเป็นในเรื่องนี้ยังต้องได้รับการดูแลจากทุกองค์กรที่ มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะการขาดแคลนผู้เล่าเรียนกำลังจะเป็นวิกฤตของพระพุทธศาสนาใน สังคมไทยในอนาคต ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบมาจากการจัดการศึกษาของรัฐนั่นเอง แม้คณะ สงฆ์จะพยายามแก้ไขแล้วก็ตาม ส่วนหนึ่งมาจากความไม่พัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานด้าน การศึกษา โดยเฉพาะการวัดผลที่ควรเป็นสากลมากกว่านี้ ส่งผลไปถึงการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ ต้องการศึกษเล่าเรียนมีความหวังในอนาคต หากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปอย่าง เหมาะสม ถ้าไม่เช่นนั้นปัญหาการขาดแคลนบุคลากรจะยิ่งรุนแรงกว่าเดิม

๓.๑.๖ ด้านพระธรรมวินัย

ก. ความสำคัญของพระธรรมวินัย

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะคิดว่า วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็ถือกุศลการนำสู่จุดหมายของพระ

^{๔๗} สัมภาษณ์ สามเณรศักดิ์การะ เขียวรัมย์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๔๘} และวินัย คือ การจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้ง บทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คน ประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตาม ลึกซึ้งซึ้งเป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๔๙}

พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ในสมัยนั้นบัญญัติวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ^{๕๐} ย่อได้เป็น ๕ หมวด^{๕๑} คือ

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม ได้แก่ (๑) เพื่อความเรียบร้อยดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้ง วินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน และ(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่ เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล ได้แก่ (๑) เพื่อกำราบคนหน้าด้าน คือ ผู้เก้อยาก และ(๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือ คำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของ มนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมต่อชีวิตที่ดีงาม ได้แก่ (๑) เพื่อปกป้องอภิสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และ(๒) เพื่อปกป้องอภิสวะอันจะบังเกิดขึ้นใน อนาคต

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของ ประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ ได้แก่ (๑) เพื่อ ความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และ(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา ได้แก่ (๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย และ(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

^{๔๘} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖๑.

^{๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗-๒๙.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒.

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในช่วงตอนกลางสมัยพุทธกาลโดยไม่มีกรเรียงลำดับตามความสำคัญจนมาถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ พระมหากัสสปะได้ปรารภพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้วจัดทำให้เป็นหมวดหมู่ โดยมีพระอุบาลีและพระอานนท์และพระอรหันต์อีก ๔๙๗ องค์ เป็นสักขีพยานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ แยกเป็นข้อๆ ตามสิกขาบท โดยแยกเป็นของบรรพชิตหรือสำหรับผู้ออกบวช เรียกว่า อนาคาริยวินัย และของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน เรียกว่า อาคาริยวินัย กำหนดดังนี้ คือ สิกขาบทหรือข้อบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์ มี ๒๒๗ ข้อ^{๕๒} สำหรับพระภิกษุณี มี ๓๑๑ ข้อ^{๕๓} ในส่วนของสามเณรมีสิกขาบท ๑๐ ข้อและอุบาสก อุบาสิกา มีสิกขาบท ๕ บ้าง ๘ บ้าง ตามแต่ใครจะรักษาตามกำลังของตนที่จะปฏิบัติได้ จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยเป็นธรรมเนียมแห่งการปกครองที่ยาวนานมากที่สุดในโลก เป็นธรรมเนียมฉบับเดียวที่ไม่มีการแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่เพื่อให้อนุวัตตามโลก สืบเนื่องจากกรทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์ได้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่รู้กันในหมู่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า “สิ่งนี้ควรแก่พวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าพวกเราจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ก็จะมีผู้กล่าวว่า “พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่พวกสาวกช่วงกาลแห่งควันทไฟ” สาวกพวกนี้ศึกษาสิกขาบทอยู่ตลอดเวลาที่พระศาสดาของตนยังมีชีวิตอยู่ พอพระศาสดาของพวกเธอปรินิพพานไปแล้ว บัดนี้พวกเธอก็ไม่ศึกษาสิกขาบท” ถ้าสงฆ์พร้อมแล้วก็ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้ พึงสมาทานประพฤติดังตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว นี่เป็นญัตติ^{๕๔}

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานับประการ และเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็น

^{๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๓๗.

^{๕๓} วิ.ภิกษุณี (ไทย) ๓/๑๒๔๒/๔๐๑.

^{๕๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๓.

ศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๕๕} นี่ก็แสดงชัดว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญคือวินัยเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๕๖} พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และทรงป้องกันภัยอันตรายของสังฆธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะ เพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้นไม่ว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตามโดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่งในองค์การของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

ข. สภาพปัจจุบันของพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

เมื่อบวชเข้ามาเป็นสามเณร การประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย เป็นเรื่องที่ต้องใส่ใจในการศึกษาตามที่พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทเอาไว้ แล้วแต่ความเหมาะสมของเพศและวัย ด้วยเหตุผลแห่งความผาสุกและความเรียบร้อยของหมู่คณะ แต่ความเป็นบรรพชิตรุ่นเยาว์ ก็ยังต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมขัดเกลาจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ให้อยู่ในระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ เพื่อรักษาศรัทธาความเลื่อมใสของชุมชนในสังคม

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากรที่เป็นตัวแทนระดับผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และตัวแทนของสามเณร เกี่ยวกับด้านพระธรรมวินัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสามเณร ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๕๖} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), ดร.ระวี ภาวิไล, **พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒.

๑. เป็นลักษณะสามเณรวิสัยในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ปัจจุบันการประพฤติตนของสามเณร จึงเป็นไปตามธรรมชาติของวัยเด็ก เพราะสิ่งเร้าเยอะแยะมากมาย อาจมีผิดมีถูกบ้าง^{๕๗} คงเนื่องจากขาดวุฒิภาวะทางจิตใจ ในการควบคุมตนเอง

๒. ความประพฤติของสามเณรไม่เคร่งครัดในระเบียบวินัย แต่ไม่ถึงกับหย่อนหนัก เนื่องจากขาดการอบรมสั่งสอนจากเจ้าอาวาสผู้ปกครองและการใส่ใจนำไปปฏิบัติของสามเณรเอง และขึ้นอยู่กับสังคมแวดล้อมของแต่ละบุคคล^{๕๘}

๓. สามเณรที่มาบวชเรียนส่วนมากมีความสนใจในการศึกษาพระธรรมวินัยน้อยมาก จะเน้นเรื่องทางโลก จึงเลือกฝ่ายสามัญศึกษา และมักลาสิกขาหลังจบการศึกษาแล้ว ทำให้ไม่ตระหนักในกฎเกณฑ์ข้อบังคับเท่าที่ควร^{๕๙}

๔. ปัจจุบันสามเณรส่วนใหญ่อ่อนด้านพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นไปตามวิสัยของเด็ก แต่ไม่ถึงกับเลวร้ายมาก ยังสามารถแก้ไขได้ หากได้รับการชี้แนะที่ดีและถูกต้อง^{๖๐}

๕. สามเณรกับการประพฤติตนตามพระธรรมวินัย มักขึ้นอยู่กับวัย ความรับผิดชอบ และการอบรมสั่งสอน ซึ่งต้องใช้เวลาและโอกาสในการฝึกฝนขัดเกลา^{๖๑} มีตัวอย่างจากข่าวมส.ห้วงพระ-เณร เล่นเฟซบุ๊ก^{๖๒} ความว่า

เมื่อวันที่ ๒ พ.ย. ๕๔ นายอำนาจ บัวศิริ ผอ.สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม (มส.) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) เปิดเผยว่าได้รับร้องเรียนจากประชาคมชาวเฟซบุ๊กกรณีที่มีพระตุ๊ดสามเณรแต่ัว ใช้เฟซบุ๊กเป็นแหล่งสื่อสารข้อมูลไม่เหมาะสม รวมทั้งแสดงความคิดเห็นตอบโต้กันว่า พระเณร สามารถเล่นเฟซบุ๊กได้หรือไม่มาลงไว้ในเว็บไซต์อะลิตเติ้ลพุทธระดอทคอม www.alittlebuddha.com เป็นจำนวนมาก ตนเห็นว่ากรณีที่พระสงฆ์สามเณร จะใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางในการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาเป็นเรื่องที่ทำได้และไม่ผิด แต่หากใช้คุยเรื่องส่วนตัวและมีการส่งรูปภาพหรือข้อความต่างๆ ที่ไม่เหมาะสม ถือว่าไม่ถูกต้อง ด้วยเฟซบุ๊กเป็นเว็บไซต์ที่มีฆราวาสหรือประชาชนใช้เป็นจำนวนมาก หากมีพระสงฆ์สามเณร ทำสิ่งใดไม่

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายเสฐียร ทังทองมะดัน, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุโข, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๐} สัมภาษณ์ ดร.เสรี ศรีงาม, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุโธ, ดร., ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๒} พระไทยเน็ต, มส.ห้วงพระ-เณร เล่นเฟซบุ๊ก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.phrathainet/>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

เหมาะสมจะลดความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาได้ นายอานาจกล่าวต่อว่า ที่ผ่านมาพระธรรมวินัยหรือระเบียบมหาเถรฯ ไม่ได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการห้ามพระสงฆ์เล่นอินเทอร์เน็ต หรือการใช้ช่องทางสื่อสารดังกล่าว มีแต่คำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการกวดขันพระสงฆ์ในการใช้อินเทอร์เน็ตเท่านั้น เนื่องจากเคยมีกรณีที่พระสงฆ์เล่นไฮไฟว์อย่างไม่เหมาะสม มหาเถรฯจึงได้มีคำสั่งกวดขันให้เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์ ให้เข้มงวดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวขึ้นอีก ผู้นำพุทธฯจะนำคำสั่งดังกล่าวแจ้งเจ้าคณะผู้ปกครองได้ช่วยกวดขันพระสงฆ์ และสามเณร ให้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างเหมาะสมกับสมณสาธูปอีกครั้ง "ผมยังทราบว่าเป็นเรื่องเร็ว ๆ นี้ จะนำเรื่องนี้เสนอเข้าสู่ที่ประชุมคณะอนุกรรมการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรมวุฒิสภา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งตนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่จะได้ช่วยกันหาทางออกและแนวทางแก้ไข" ผอ.สำนักเลขาธิการมหาเถรฯ กล่าว ผู้สื่อข่าวรายงานว่า จากการเข้าไปในเว็บไซต์ดังกล่าวแล้ว ค้นหาโดยใช้คำว่า พระ หลวงพี่ พระมหา phra เป็นต้น พบว่ามีพระสงฆ์ที่ใช้เฟซบุ๊กในการสื่อสารอยู่จำนวนมาก ขณะที่พระสงฆ์บางรูปก็ใช้ชื่อเล่น เพื่อไม่ให้ค้นพบได้ง่าย แต่กลับนำรูปของตนเองโชว์ในเฟซบุ๊กอย่างโจ่งแจ้ง และเมื่อดูข้อความในหน้าเฟซบุ๊กของพระสงฆ์ พบว่าบางรูปใช้เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี พระไพศาล วิสาโล จะโพสต์ข้อความในการสอนธรรมะ คติเตือนใจ แต่บางรูปก็ใช้เฟซบุ๊กพูดคุยกับสีกา ตัดพ้อปัญหาเรื่องความรัก เล่นเกมคำถามในเฟซบุ๊กในลักษณะว่า "คุณเจ้าชู้ไหม" "เนื้อคู่คุณคือใคร" "คุณจะพบคู่รักที่ไหน" เป็นต้น

จากสภาพปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงภาวะของสามเณรที่ยังเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ ทำให้ไม่อาจประพฤติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยได้สมบูรณ์ เพราะมีสิ่งเร้าจากวัฒนธรรมใหม่ๆ ให้เกิดการอยากทดลอง เรียนรู้และทำตามอย่าง ด้วยธรรมชาติและวิสัยของเด็ก แม้อาจทำให้มีผลกระทบกับความศรัทธาเลื่อมใสบ้าง แต่สังคมควรให้โอกาสแก้ไข

ดังนั้น สรุปความได้ว่า พระธรรมวินัยสำหรับสามเณรในสภาพปัจจุบันนี้ ยังเหมาะสมดีอยู่ เพียงแต่มีสิ่งเร้าเยอะแยะมากมาย ทำให้ประพฤติผิดประพฤติกบ้าง เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งต้องได้รับคำแนะนำจากพระภิกษุสงฆ์ ให้รู้จักวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อไป โดยเฉพาะการดูแลจากเจ้าอาวาสอย่างใกล้ชิด และทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ ปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย

ทุกศาสนาในโลกล้วนมีคำสอนให้ศาสนิกชนประพฤติตนเป็นคนดี ทั้งดีต่อสังคมและดีต่อศาสนา วิธีการทำความดีนั้นแต่ละศาสนาก็จะแตกต่างกันไป ตามแต่บทบัญญัติและหลักการของศาสนาชั้นๆ แต่ทุกศาสนาก็มีจุดร่วมกัน คือการให้ความสำคัญแก่จิตใจ การเชื่อมมั่นในความดี การเสียสละ โดยให้เห็นแก่ตัวน้อยที่สุด จนไม่มีความเห็นแก่ตัวเป็นที่สุด แต่ปัจจุบันศาสนาสากลของโลกกำลังเผชิญกับปัญหาท้าทายร่วมกัน บางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายนอก บางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายใน และบางศาสนาก็เผชิญกับปัญหาท้าทายทั้งสองประการ^{๖๓} และในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะกรณีพระพุทธศาสนา ปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา กำลังเผชิญกับปัญหานานาประการ โดยเฉพาะเรื่องการลดจำนวนลงของสามเณร อาจกระทบไปถึงการมีอยู่ของพระภิกษุที่นับวันจะมีจำนวนลดลงทุกที ทำให้การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนานั้นสั้นมากเข้า เพราะเหตุของการขาดแคลนบุคลากร นับวันจะกลายเป็นเรื่องวิกฤตที่หาทางออกไม่ได้ นอกจากรอชะตากรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง เว้นไว้แต่จะได้รับการช่วยเหลือและเยียวยาจากพุทธบริษัทที่เห็นความสำคัญของการมีอยู่ของศาสนา ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคมที่กำลังขาดแคลนศีลธรรมและจริยธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาต่างๆ ของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย จากเอกสารและการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากรที่เป็นตัวแทนระดับผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และตัวแทนของสามเณรในกรอบของการศึกษา ๖ ประการ ซึ่งทำให้รู้และมีข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาของสามเณรในปัจจุบันนี้ ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทย ซึ่งสามารถสรุปได้แต่ละด้าน ดังนี้

๓.๒.๑ ด้านครอบครัว

ก. สภาพปัญหาของครอบครัวในสังคมไทย

ถ้าหากสามเณรมีปัญหาครอบครัวเกิดขึ้นในชีวิต และการเข้ามาบวชก็มีสาเหตุจากด้านนี้ด้วยส่วนหนึ่ง ดังนั้น สามเณรบางรูปจึงนำเอาปัญหาด้านครอบครัวเข้ามาด้วย ทำให้เป็นภาระของผู้ปกครองที่ต้องดูแลให้คำแนะนำ รวมทั้งฝึกฝนอบรม ชัดเกล้า ให้สามเณรสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ และจากการศึกษา ปัญหาด้านครอบครัวของสามเณร มีดังนี้

๑) **ปัญหาวิกฤตของครอบครัว** การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ สังคมไทยซึ่งแต่เดิม

^{๖๓} พระมหาสายันต์ มหาบุญญา, ดร. พระพุทธศาสนากับปัญหาที่ท้าทายในปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.cybervanaram.net>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

เป็นสังคมชนบท มีความเชื่ออาทรต่อกันมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างและรูปแบบของครอบครัวซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สถาบันครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคม มีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด มีความเกื้อกูล เชื้ออาทร และการอบรมขัดเกลาบุตรหลาน การปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณีกลับอ่อนแอลง ซึ่งมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวทั้งทางลบและทางบวก อันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤติที่ครอบครัวเผชิญอยู่

๒) ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษาภาวะความอยู่ดีมีสุขของประชาชนด้านชีวิตครอบครัวมี แนวโน้มลดลง^{๖๔} โดยเฉพาะดัชนีด้านสัมพันธ์ภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมีค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ ๘๐.๘๕ ในปี ๒๕๓๙ ลดลงเป็น ๗๐.๗๗ ในปี ๒๕๔๕ แสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกันและความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวเริ่มเสื่อมสลาย ความผูกพันและความเกื้อกูลกันในครอบครัวเริ่มห่างเหิน อันเนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจบังคับให้สมาชิกในครอบครัวต่างต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความผูกพันกันน้อยลง ความห่วงใยอาทร ความเสียสละ ความอดทนและพึ่งพาต่อกันลดน้อยลง ขาดความเข้าใจระหว่างคู่สมรส พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง หรือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงทั้งในครอบครัวและในสังคมด้วย เช่นกัน โดยมีการศึกษาผลกระทบของสถานภาพการสมรสและสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดามารดาต่อการติดยาบ้าของนักเรียนพบว่า การหย่าร้างของบิดามารดาทำให้นักเรียนเสี่ยงต่อการติดยาบ้าเป็น ๑.๘ เท่า นักเรียนที่สัมพันธ์ภาพระหว่างบิดามารดาไม่ดีจะเสี่ยงต่อการติดยาบ้าถึง ๓.๑๔ เท่า

๓) การสมรสน้อยลงและการหย่าร้างเพิ่มขึ้น การสมรสถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของชีวิตคู่ เมื่อชายและหญิงตกลงที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน โดยมีการจดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการสร้างชีวิตครอบครัวร่วมกัน ข้อมูลการสมรสและการหย่าร้างของประชากรทั้งประเทศ ชี้ให้เห็นว่าอัตราการจดทะเบียนสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายลดลงในขณะที่อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น จากอัตราผู้จดทะเบียนสมรสในปี ๒๕๓๙ เท่ากับ ๒๘.๔๗ คู่ต่อหนึ่งพันครัวเรือนลดลงเหลือ ๒๐.๔๑ คู่ต่อหนึ่ง

^{๖๔} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวสำหรับประเทศไทย : รายงานการศึกษาขั้นสุดท้ายโครงการระบบพัฒนาจัดเก็บกลุ่มดัชนีชีวิตครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับประเทศไทย., (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕) (อ้างสำเนา).

พันครัวเรือนในปี ๒๕๔๑ และ ๑๖.๘ คู่ต่อหนึ่งพันครัวเรือนในปี ๒๕๔๕^๕ ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าร้างในปี ๒๕๓๙ เท่ากับ ๓.๗๐ คู่ต่อหนึ่งพันครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็น ๔.๒๕ คู่หนึ่งพันครัวเรือนในปี ๒๕๔๑ และเพิ่มเป็น ๔.๔๙ คู่หนึ่งพันครัวเรือนในปี ๒๕๔๕^๖ การหย่าร้างที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากทั้งหญิงและชายมีความอดทนต่อกันน้อยลง ซึ่งมาจากความเครียดในชีวิตประจำวัน โดยความเครียดนั้นเกิดจากการเห็นความสำคัญของวัตถุมากกว่าจิตใจ

๔) เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง เด็กและผู้สูงอายุยังคงถูกทอดทิ้งจากครอบครัว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและสังคมเมืองมีมากขึ้น สภาพปัญหาของการทอดทิ้งนี้ถือว่าอยู่ในสถานะที่รุนแรง เพราะอัตราส่วนของผู้ที่ถูกทอดทิ้งไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลงอย่างชัดเจน ลักษณะของการทอดทิ้งมีทั้งที่กระทำโดยเจตนาและไม่เจตนา หลายครอบครัวที่ทิ้งเด็กโดยไม่ตั้งใจ เช่น ปล่อยให้ผู้อื่นดูแลเด็ก ปล่อยให้เด็กไว้ตามลำพังให้ดูแลกันเอง เห็นได้จากข้อมูลการสำรวจ “เสียงสะท้อนจากเด็กไทย ณ วันนี้” ของสวนดุสิตโพล^๗ พบว่า สิ่งที่เด็กประถมและทั้งเด็กมัธยมอยากได้จากพ่อ/แม่เป็นอันดับ ๑ คือ ความรัก/ความอบอุ่น/ความเอาใจใส่ โดยเด็กประถมมีความต้องการถึงร้อยละ ๗๑.๑๑ และเด็กมัธยมต้องการร้อยละ ๖๓.๗๙ และจากการทอดทิ้งโดยเจตนา เช่น การทิ้งเด็กในโรงพยาบาลและสถานสงเคราะห์ต่างๆ ซึ่งพบว่า มีเด็กและผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในสถานสงเคราะห์ในช่วงระหว่างปี ๒๕๓๙-๒๕๔๔ มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังหรืออยู่กับเด็กเป็นจำนวนมากขึ้น ในขณะที่สังคมยังตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของผู้สูงอายุค่อนข้างน้อย ทำให้ผู้สูงอายุในชนบทเป็นจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรือต้องรับภาระเลี้ยงดูหลาน เพราะพ่อแม่ต่างต้องออกไปหารายได้และประกอบอาชีพ

๕) แนวโน้มของสถานการณ์ครอบครัว อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และภาวะความทันสมัยที่เน้นปัจเจกบุคคลและค่านิยมในการบริโภคและวัตถุนิยมมากขึ้น ส่งผลให้สังคมมีการแข่งขัน ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม

^๕ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๔๕, อ้างใน คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.panyathai.or.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

^๖ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๔๕, อ้างใน คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.panyathai.or.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

^๗ สวนดุสิตโพล, “เสียงสะท้อนจากเด็กไทย ณ วันนี้”, อ้างใน คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.panyathai.or.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

และกระแสเศรษฐกิจของประเทศและโลก ส่งผลต่อค่าครองชีพและแบบแผนของครอบครัว ผลกระทบดังกล่าวจะส่งผลให้ครอบครัวมีแนวโน้มประสบปัญหา ดังนี้

๑. โครงสร้างของครอบครัวทั้งในเมืองและในชนบทที่เป็นครอบครัวเดี่ยวจะมีแนวโน้มที่ขนาดของครอบครัวเล็กลง และรูปแบบของครอบครัวจะมีหลากหลายมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๒. โครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้นโดยเฉพาะในชนบทเนื่องจากการที่หนุ่มสาววัยแรงงานอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ เมื่อมีครอบครัวและมีบุตรโดยยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับปัญหาค่าครองชีพสูง ก็จะทำให้ส่งลูกไปให้ปู่ตายายช่วยเหลือเลี้ยงดู จึงทำให้ครอบครัวในชนบทมีโครงสร้างเพียงบุคคลสองวัย คือวัยสูงอายุและเด็กมากขึ้น

๓. ผู้สูงอายุในชนบทที่เคยมีบทบาทในการถ่ายทอดคุณธรรมและวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน และเป็นวัยที่ควรจะได้รับ การดูแล เอาใจใส่จากลูกหลาน จะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่เด็กโดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กทั้งในทางกายภาพและจิตใจ โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่อพยพมาจากชนบทและแสวงหางานทำในเมือง เมื่อมีบุตรก็จะส่งลูกให้ปู่ย่า ตายายช่วยเหลือเลี้ยงดูแทน สำหรับผู้ที่มีความรับผิดชอบก็จะมี การติดต่อ ส่งเสียเงินทองเป็นค่าเลี้ยงดู ผู้สูงอายุจะไม่ต้องการรับภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูหลาน แต่ในกรณีที่พ่อแม่เด็กไม่รับผิดชอบและห่างเหินการติดต่อ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระหนักขึ้นทั้งในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้การอบรมสั่งสอนเด็กด้วย ซึ่ง ภาระดังกล่าวส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ การที่เด็กไม่ได้รับความใกล้ชิดกับพ่อแม่ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กอีกด้วย ปัจจุบันจึง พบเด็กที่เติบโตขึ้นมีปัญหาทางจิตเวชมากขึ้น โดยเฉพาะโรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล ฆ่าตัวตาย ติดสารเสพติด ประพฤติผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย มีความก้าวร้าวรุนแรง ประพฤติผิดทางเพศ^{๖๔}

๔. ครอบครัวที่สามีและภรรยาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีภาระจดทะเบียนสมรสมีมากขึ้น เนื่องจากค่านิยมในการรักอิสระ และไม่ต้องการพึ่งพิง ดังงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ

^{๖๔} วันเพ็ญ บุญประกอบ, ความรักความผูกพันของครอบครัวในยุค ๒๐๐๐, ศูนย์สุขวิทยาจิต , ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๐) : ๑๑-๑๖.

การจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย^{๖๙} พบว่ายังมีครอบครัวที่คู่สมรสอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทั้งนี้โดยมีเหตุผลอันมาจากค่านิยมที่เปลี่ยนไป เหตุผลของการไม่จดทะเบียนสมรสมากที่สุด คือ ไม่อยากจดทะเบียน ไม่จำเป็น อยู่กันด้วยใจ ไม่มีใครนิยมจดทะเบียน หรืออยู่ด้วยกันมานานแล้ว (ร้อยละ ๓๕.๙) รองลงมาคือ ความยุ่งยากของการจดทะเบียน เช่น ไม่มีเวลา ไม่มีบัตรประชาชน หรือทะเบียนบ้าน (ร้อยละ ๓๑.๒) ถัดมาปัญหาในการทำนิติกรรมจะได้เลิกง่าย ป้องกันการมีปัญหาเรื่องทรัพย์สินสมบัติ ไม่อยากเป็นนาง (ร้อยละ ๑๓.๕) เป็นต้น

๕. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้น เนื่องจากอัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การแยกกันอยู่ของครอบครัว และจากการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงลูกตามลำพังจะมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ครอบครัวมีผู้ปกครองที่เป็นพ่อหรือแม่คนเดียว ทำให้ต้องแบกรับความรับผิดชอบทั้งของตนเอง ครอบครัว และบุตรเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวต้องรับภาระหนักด้านเศรษฐกิจ ประสบปัญหาความเครียดและความวุ่นวาย ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนและการช่วยเหลือลูกในด้านการเรียนอย่างเหมาะสม

๖. การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว พ่อแม่จะมีระยะเวลาการเลี้ยงดูและการอยู่กับลูกสั้นลง เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการให้ความสำคัญกับบทบาททางหน้าที่การงานมากกว่าครอบครัว เด็กเล็กจะถูกเลี้ยงดูในลักษณะดังนี้

- ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูแทน สำหรับครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงและมีถิ่นฐานอยู่ในชนบท เมื่อคลอดบุตรและเลี้ยงดูได้ระยะหนึ่งก็จะส่งให้ปู่ย่า ตายายช่วยเลี้ยงดูแทน พ่อแม่จะอยู่กันตามลำพัง

- มีผู้ช่วยดูแลเด็กโดยการว่าจ้างบุคคลมาช่วยเลี้ยงดูที่บ้านแทน พ่อแม่จะออกไปทำงานนอกบ้าน เด็กจะอยู่กันตามลำพังกับผู้ช่วยดูแล ซึ่งเด็กจะต้องอยู่กับผู้ช่วยดูแลทั้งวัน หากบุคคลที่ได้มีคุณภาพจะทำให้เด็กมีการพัฒนาการที่ดี หรือหากมีผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายายอยู่ด้วยจะช่วยควบคุมการเลี้ยงดูได้ด้วย ในทางกลับกันหากผู้ช่วยดูแลเด็กไม่มีคุณภาพและคุณธรรม ก็จะมีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กต่อไป

- การจ้างสถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งมีทั้งเข้าไป-เย็นกลับ และรับกลับสัปดาห์ละครั้ง สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูในลักษณะที่ (๒) และ (๓) เมื่อเด็กมีอายุได้ ๒-๓ ปี จะถูกส่งเข้า

^{๖๙} ธนารดี คำยา, “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนหรือโรงเรียนอนุบาล ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวจะมีผลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

๗. เด็กกำพร้าพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่อันเนื่องมาจากพ่อแม่เสียชีวิตจากการติดเชื้อเอชไอวี มีจำนวนมากขึ้น^{๗๐}

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้ได้ทราบปัญหาด้านครอบครัวของสามเณรในสังคมไทยว่ามีลักษณะอย่างไรที่กล่าวมา ถึงแม้ว่าปัญหาเหล่านี้จะไม่ใช่สาเหตุของการเข้ามาบวชทั้งหมด แต่ก็ทำให้ได้รู้ว่าปัญหาพื้นฐานของสามเณรด้านนี้เป็นเช่นไร ทางวัดและคณะสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ เพราะต้องดูแลศาสนทายาท และการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว

สุนทร บุญสถิต^{๗๑} ได้ศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานะเป็นหม้าย/หย่าร้างหรือเป็นผู้ปกครองเด็กชายที่บิดา/มารดาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง ซึ่งส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในสถาบันครอบครัว เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในการส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรมากกว่า กลุ่มอื่นอย่างชัดเจน

สมสุดา ผู้พัฒน์, อัจฉรา ธนะมัย^{๗๒} กล่าวเอาไว้ว่า ครอบครัวของสามเณรมีปัญหาด้านเศรษฐกิจจึงต้องลาสิกขาไปช่วยหารเงินเลี้ยงครอบครัว กล่าวคือ ผลพวงจากการที่สังคมไทยประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจอย่างหนัก จึงทำให้สถาบันครอบครัวส่วนใหญ่ประสบความขัดสน และฝืดเคืองในด้านปัจจัย ๔ จึงเป็นผลให้สามเณรส่วนหนึ่งต้องลาสิกขาไปช่วยหาเงินเลี้ยงครอบครัวของตนเอง

ข. สภาพปัญหาของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากร ที่เป็นตัวแทนระดับผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และตัวแทนของสามเณร เกี่ยวกับปัญหาด้านครอบครัวของสามเณร สรุปได้ดังนี้

^{๗๐} คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.panyathai.or.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

^{๗๑} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๗๒} สมสุดา ผู้พัฒน์, อัจฉรา ธนะมัย, **สภาวะความเป็นอยู่และการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ในยุค ไอ เอ็ม เอฟ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒) (อัดสำเนา)

๑. สามเณรมีปัญหาครอบครัวอยู่บ้างบางส่วน แต่ก็เป็นเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ เพราะการมีปัญหาด้านนี้ไม่ได้หมายความว่า เขาจำเป็นต้องมาบวช เพียงแต่เป็นปัจจัยหนึ่งเท่านั้น^{๓๓} หมายความว่าผู้มาบวชส่วนใหญ่ไม่ได้มีเหตุจากการมีปัญหาดังกล่าว

๒. ส่วนใหญ่ไม่ได้มีปัญหาคหครอบครัว การบวชเกิดจากความสมัครใจ และอาจถูกบังคับจากผู้ปกครอง แต่เมื่อบวชแล้วสามเณรก็เข้าใจถึงเหตุผลเหล่านั้น แล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรม^{๓๔} อาจเกิดจากการได้เรียนรู้และมีพัฒนาการทางการศึกษา

๓. ส่วนหนึ่งมาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เช่น ยากจน หย่าร้าง มีปมด้อยๆ ทำให้มีปัญหาเรื่องขาดความอบอุ่น^{๓๕} การแก้ไขปัญหาต้องใช้เวลาปรับความสมดุลให้เกิดขึ้น

๔. สามเณรมาจากชนชั้นรากหญ้า มีปัญหาหย่าร้างบ้าง อยู่กับคนอื่นนอกจากพ่อแม่ ครอบครัวแตกแยก และเป็นเด็กขาดโอกาสทางการศึกษาเสียส่วนใหญ่^{๓๖} ซึ่งเป็นกำลังหลักของศาสนาพุทธในสังคมไทย

๕. ครอบครัวมีทั้งส่งเสริม และไม่ส่งเสริมให้บวช ด้วยยังเข้าใจเป้าหมายของการบวชไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่ทำตามประเพณีนิยม^{๓๗} คงต้องการหาหนทางให้สังคมไทยเห็นประโยชน์ของการบวชเป็นสามเณรที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้

ดังนั้น สรุปได้ว่า สามเณรส่วนหนึ่งมีปัญหาคหครอบครัว เมื่อเข้ามาบวชจึงมีปมด้อยในการเข้าสังคม ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะดูแลเอาใจใส่ในการแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างสามเณรที่พร้อมสำหรับความเป็นศาสนทายาทที่ดี และสามารถเป็นกำลังหลักของศาสนาต่อไป

๓.๒.๒ ด้านเศรษฐกิจ

ก. สภาพปัญหาของเศรษฐกิจในสังคมไทย

รายงานการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยโดย รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ^{๓๘} พบว่าครอบครัวไทยใน ๑๗ จังหวัดทั่วประเทศ ประสบปัญหาวิกฤตในด้านเศรษฐกิจถึงร้อยละ ๖๑ ซึ่ง

^{๓๓} สัมภาษณ์ สามเณรประวิทย์ ขอสืบ, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ สามเณรณัฐวุฒิ ศรีพิทักษ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ดร.เสรี ศรีงาม, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์คำภีร์ ภูริสีโล, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๘} มูลนิธิสวดศรี-สฤษดิ์วงศ์, การวิจัยระยะยาวในเด็กไทย: การดำเนินการในระยะเปลี่ยนผ่านสู่การวิจัยระยะที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗) (อ้างตาม).

สอดคล้องกับดัชนีการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ^{๗๙} พบว่ามีครัวเรือนถึงร้อยละ ๔๐ ของครัวเรือนทั่วประเทศที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยเฉพาะครัวเรือนภาคเกษตร ซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องมุ่งทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ประกอบกับภาวะความผันผวนทางเศรษฐกิจทั้งของประเทศและโลก ทำให้ครอบครัวประสบปัญหาและความยากลำบากซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น

การศึกษปฏิบัติการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนพบว่า สมาชิกในครัวเรือนจำเป็นต้องพึ่งพากันมากขึ้นในรูปแบบครัวเรือนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเป็นส่วนใหญ่ บทบาทการพึ่งพากันในครัวเรือนที่เห็นเด่นชัดมากขึ้นคือ บทบาทของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังต้องทำงานหารายได้ เพื่อเพิ่มรายได้ของครัวเรือน ส่วนการพึ่งพาคนอื่นนอกครัวเรือน ถึงแม้ครัวเรือนได้ใช้เครือข่ายทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดสน แต่ก็ช่วยให้พ้นไปจากปัญหาความขัดสนระยะเวลายาวสั้นๆ อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนบางส่วนพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบครัวเรือน เพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย อีกทั้งยังเป็นการแก้ไขปัญหาความขัดสนในระยะยาว ดังเช่น การส่งลูกที่กำลังเรียนหนังสือไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด หรือแม้แต่การส่งลูกไปบวชเป็นสามเณร^{๘๐} และจากการศึกษาผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจต่อเด็ก เยาวชนและครอบครัวของ รุจา ภูไพบูลย์และคณะ^{๘๑} พบว่า ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับความเครียดของครอบครัวสูงกว่าภาคอื่นๆ และครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีปัญหาสมาชิกมีอาการซึมเศร้ามีความวิตกกังวลสูงกว่าภาคอื่นๆ และผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจนี้ครอบครัวมีแนวโน้มปล่อยให้เด็กอยู่กันตามลำพังมากขึ้น เนื่องจากบิดามารดาต้องไปทำงานทำ ซึ่งจะมีผลให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ บทบาทในการดูแลอบรมเด็กและเยาวชนในครอบครัวได้ดี

^{๗๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๖ การพัฒนาที่ยั่งยืน : การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ : ๒ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖) (อัดสำเนา).

^{๘๐} อุกฤษฏี เฉลิมแสน, บนเส้นทางของการปลดหนี้: วิธีการจัดการหนี้สินของคน ในชุมชนแออัดที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๘๑} รุจา ภูไพบูลย์, และคณะ, ผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ต่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว และความต้องการความช่วยเหลือ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒) (อัดสำเนา).

ข. สภาพปัญหาของเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องสามเณร

เมื่อสังคมไทยมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่สามเณรต้องได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ซึ่งคงต้องประสบกับภาวะการณ์เช่นนี้ ในความเป็นอยู่ ตลอดจนถึงปัจจัย ๔ ทั้งหลาย แต่ทราบไต่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนยังมั่นคงอยู่ สามเณรก็แทบไม่รู้สึกรู้สียงถึงการขาดแคลน เนื่องด้วยปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่สำหรับการรับรู้ของเด็ก อีกอย่างศาสนาพุทธสอนเรื่องสันโดษอยู่แล้ว การปรับตัวให้เข้ากับภาวะ จึงเป็นบททดสอบตนเองของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ในส่วนปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับสามเณรโดยตรงนั้น ซึ่งได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากร สรุปได้ดังนี้

๑. ความเป็นอยู่ของสามเณรภายในวัดได้รับการดูแลจากทางวัดตามอัตภาพ ทั้งจากเจ้าอาวาสเอง และอุบาสก-อุบาสิกาผู้อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นไปตามสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ^๒ เมื่อประสบกับปัญหา ก็คงไม่ลำบากมากมายนัก เพราะภาวะค่าใช้จ่ายน้อย

๒. ปัญหาเศรษฐกิจมีผลกระทบกับบางรูป บางวัด แล้วแต่สถานที่ เช่น ในเขตชนบทที่ห่างไกล หรือแม้แต่ในเมืองที่มีผลกระทบกับปัญหาข้าวของแพง^๓ เว้นแต่อยู่ในวัดที่มีสำนักเรียน และมีการดูแลเป็นอย่างดี

๓. ไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะยังมีโยมพ่อแม่ และญาติโยมอุปฐากยังดูแลอยู่ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง^๔ ด้วยคาดหวังให้กุลบุตรอยู่ในพระศาสนานานๆ จึงต้องคอยอุปถัมภ์ค้ำชู

๔. ขึ้นอยู่กับสภาพความหนักเบาของปัญหา หากรุนแรง อาจมีสามเณรลาสิกขา เพราะภาวะความขาดแคลน ต้องออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว^๕ เหตุผลนี้นานๆ จะเกิดสักครั้งหนึ่ง

๕. อาจทำให้ขาดปัจจัยในการใช้สอย เนื่องด้วยต้องอาศัยการทำงานบำรุงของประชาชน ตามกำลังศรัทธาความเลื่อมใส^๖ เพราะกิจนิมนต์อาจลดลง หรือคนทำบุญน้อยลง

^๒ สัมภาษณ์ พระครูสุตภิตติสุนทร (ทองหล่อ สุวานิสฺสโร), ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุสโร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ สามเณรศักดิ์การะ เขียวรัมย์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ นายเสฐียร ทั้งทองมะดัน, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ยกตัวอย่างเรื่องภาวะเศรษฐกิจกับการทำบุญ ในช่วง “เศรษฐกิจพ่นพิษคนทำบุญวันสำคัญน้อยลง” จากผู้จัดการออนไลน์ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๑^{๔๗} ความว่า

อุบลราชธานี-พิษเศรษฐกิจขยายวงกว้างสู่รั้ววัด คนเฒ่าทำบุญที่ฟุ่มเฟือย ทั้งขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด หรือการส่งลูกหลานเข้าบวชเรียน เหตุสังคมเปลี่ยนแปลงและประชาชนเผชิญพิษค่าครองชีพ ต้องรัดเข็มขัดให้แน่นขึ้น แต่อย่างไรชาวพุทธก็ยังคงศรัทธาในเรื่องการตักบาตรภิกษุสงฆ์สามเณรอยู่ พระครูสารกิจโกศล รองอธิการบดีวิทยาลัยสงฆ์วิทยาเขตอุบลราชธานี กล่าวถึงปัญหาเศรษฐกิจกับการทำบุญของพุทธศาสนิกชนว่า การทำบุญตักบาตรแต่ภิกษุสงฆ์สามเณร โดยชมราวาสจังหวัดอุบลราชธานี มักจะประสบปัญหาในช่วงเดือน พฤษภาคมต่อเนื่องถึงเดือนมิถุนายน เพราะผู้ประกอบการมีรายจ่ายเรื่องค่าเล่าเรียนศึกษาของบุตรหลาน สำหรับในปีที่ภาวะค่าครองชีพสูงสินค้ามีราคาแพงขึ้น ขณะนี้ยังไม่ส่งผลกระทบต่อเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก การทำบุญตักบาตรตอนเช้า ภิกษุสงฆ์สามเณรยังคงได้รับบาตรเท่าเดิม แต่มีผลกระทบด้านการทำบุญที่นอกเหนือจากการทำบุญตักบาตร คือ ประชาชนลดการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด รวมทั้งการบวชลูกหลาน สาเหตุที่ทำให้คนทำบุญเหล่านี้ลดลงเพราะสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงและประสบปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่น จึงเริ่มเห็นห่างประเพณีการทำบุญในวาระสำคัญต่างๆ ประกอบสถานการณ์เศรษฐกิจฝืดเคือง ค่าครองชีพที่ถีบตัวสูงขึ้นมาก และการถวายเป็นปัจจัยที่เคยทำมากก็ลดลงเหลือเพียง ๑๐๐-๒๐๐ บาท ขณะนี้ตามวัดในชนบท มีแต่พระชราจำวัดอยู่วัดละ ๑-๒ รูป และบางวัดก็ไม่มีพระจำพรรษาอยู่เลย ส่วนพระรุ่นใหม่แทบไม่มี เพราะปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคมที่มีสิ่งยั่วยุมาก จึงมีผู้นิยมบวชน้อยและผู้บวชส่วนใหญ่ก็เดินทางเข้ามาศึกษาในเมือง ทำให้วัดตามชนบทถูกทิ้งร้างอยู่บางส่วน

ด้านดร.พระมหาศิริวัฒน์ สิริวิฑูมโน พระนักเทศน์วัดมหาวนาราม กล่าวว่า ตามภาวะเศรษฐกิจที่กำลังเผชิญกันอยู่ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่สืบต่อกันมา ก็ยังเหนียวแน่น แม้การทำบุญทุกวันนี้ ผู้ทำบุญอาจคิดหนักในเรื่องการบริจาคทาน เพราะค่าครองชีพคือมีรายได้เท่าเดิม แต่ซื้อสินค้าได้น้อยลง ประชาชนก็เลยต้องคิดมาก ในการทำบุญแต่ละครั้ง ชาวบ้านก็ยังศรัทธาออกมาตักบาตร ยังเชื่อในเรื่องของผลบุญผลกรรมที่ทำอยู่ โดยเฉพาะตามชนบทชาวบ้านยังคงถือปิ่นโตไปร่วมถวายเพลแด่ภิกษุสงฆ์สามเณร ดังนั้นถึงแม้เศรษฐกิจจะเป็นอย่างไร ชาวพุทธก็ยังคงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ต่อไป ด้านนางจิตรา สงวนทอง

^{๔๗} ผู้จัดการ “เศรษฐกิจพ่นพิษคนทำบุญวันสำคัญน้อยลง” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.esanclick.com/newses.php?No=1458>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

วัย ๖๗ ปีกล่าวในเรื่องเดียวกันว่า จะตักบาตรสัปดาห์ละ ๔-๕ วัน โดยเฉพาะวันพระ การใส่บาตรส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว หรือช่วงที่พิเศษก็จะมีกับเพิ่มให้อีก ๑ อย่าง หรือเป็นขนมใช้ขบเคี้ยว ไม่ได้ลดปริมาณของใส่บาตร แต่จำกัดปริมาณการตักบาตรเช่นเคยตัก ๒๐ รูป ก็เหลือ ๑๐ รูปตามจำนวนของที่เตรียมไว้

ภาวะเศรษฐกิจที่เป็นปัญหานี้ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ และการศึกษาของสามเณร เพราะสามเณรอยู่ได้ด้วยศรัทธาของประชาชน เมื่อประชาชนต้องประสบความเดือดร้อนจากภาวะเศรษฐกิจ การทะนุบำรุงสามเณร ย่อมกระทำได้น้อยลงตามไปด้วย แต่จากการสัมภาษณ์ หากปัญหาไม่รุนแรง ก็ไม่น่าจะกระทบกระเทือนมากนัก เพราะเมื่อเข้ามาบวชมักได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากญาติโยม และมีการประพฤติตนตามวิถีพุทธเรื่องสันโดษ ความพอเพียงอยู่แล้ว

ดังนั้น สรุปแล้วทั้งจากการศึกษาและสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาด้านเศรษฐกิจกับสามเณร ไม่ได้เป็นปัญหามากนัก ตราบใดที่ยังมีการอุปฐากจากพุทธศาสนิกชนอยู่ เพราะผู้ที่เข้ามาบวชในศาสนาพุทธ ได้รับการจุนเจือและดูแลจากญาติโยมดีพอควรอยู่แล้ว ไม่ขาดแคลน หากรู้จักพอเพียง ยกเว้นเรื่องปัจจัยค่าใช้จ่ายที่อาจแตกต่างกันไปบ้าง นอกนั้นแทบไม่ขัดสน

๓.๒.๓ ด้านสังคม

ก. สภาพปัญหาของสังคมไทย

สามเณรเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสังคมไทยเองก็มองว่า สามเณรเป็นเยาวชน ที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา ถ้ามองถึงปัญหาของเยาวชนไทยจะต้องยอมรับเสียก่อนว่าเยาวชนไทยส่วนใหญ่เป็นคนดี เป็นพลเมืองดีของชาติ แต่ผู้ใหญ่คาดหวังจะให้เขาเป็นคนดียิ่งขึ้นไปอีกและมีเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งมีปัญหา ซึ่งคำว่าจำนวนหนึ่งนี้เมื่อเทียบกับเยาวชนทั้งประเทศ เยาวชนที่มีปัญหาก็นับจำนวนเป็นล้านทีเดียว และจากลักษณะของเยาวชนไทยที่มีจำนวนมากเช่นนี้ หากจะทำความเข้าใจและให้ความสนใจเยาวชน ก็ควรเข้าใจว่าเยาวชนแยกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ซึ่งแบ่งแยกตามลักษณะสังคมอยู่แล้ว คือ

๑. กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานศึกษา โรงเรียนเริ่มตั้งแต่นักเรียนชั้นมัธยมเรื่อยไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนดี ใฝ่ศึกษาหาความรู้ มีความรู้ สนใจสิ่งที่อยู่รอบตัวและสนใจเรื่องราวทั้งที่อยู่ใกล้ตัว ไกลตัว รวมไปถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลก เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมและความสนใจหลากหลาย

๒. กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในชุมชน ในหมู่บ้านหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง จะมีเยาวชนอยู่จำนวนไม่น้อยทีเดียว เยาวชนเหล่านี้จะมีลักษณะที่หลากหลายปะปนกัน เยาวชนจำนวนหนึ่งออกไปทำงานนอกบ้านแล้วกลับมาตอนเย็น บางกลุ่มทำงานช่วยพ่อแม่อยู่บ้าน บางกลุ่มอยู่บ้านเฉยๆ บางกลุ่มก็เข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างแอบแฝง ดังนั้นเยาวชนกลุ่มนี้จึงมีลักษณะหลากหลาย มีตั้งแต่เยาวชนผู้นำรวมกลุ่มทำกิจกรรมให้แก่สังคมอย่างเข้มแข็ง เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน รองจากผู้ใหญ่รวมไปถึง พวกเขาอยู่เฉยๆ กินเหล้าเมายา ลักเล็กขโมยน้อย รวมไปถึงติดยาเสพติด และเรื่องอื่นๆ ด้วย

๓. กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานประกอบการ เยาวชนกลุ่มนี้มีตั้งแต่เด็กที่เพิ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้วก็เข้าไปรับจ้างขายแรงงาน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนวัยกำลังหนุ่มสาว อายุระหว่าง ๑๘ ปี ไปจนถึง ๒๕ ปี ซึ่งถือว่าเป็นเยาวชนเต็มตัว คนวัยหนุ่มสาวนี้จะไปทำงานรวมตัวกันอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองอุตสาหกรรม เช่น กรุงเทพฯ ระยอง อุดรธานี นครราชสีมา เป็นต้น เยาวชนดังกล่าวพื้นฐานความรู้ส่วนใหญ่จบแค่ ป. ๖ ต้องจากบ้านที่คุ้นเคยกับชีวิตชนบทแบบชาวไร่ชาวนามาใช้ชีวิตแบบอุตสาหกรรม ต้องทำงานตรงตามเวลาเข้าทำงาน เวลาเลิกงานได้ค่าจ้างที่ไม่มากทำงานหนัก ต้องทำงานนอกเวลาเพิ่มเพื่อให้ได้เงินมากขึ้น อาหารการกินจำกัดที่อยู่คับแคบ เวลาพักผ่อนน้อย ว่างเพียงวันอาทิตย์วันเดียว จะรีบออกไปเที่ยวพักผ่อนตามศูนย์การค้าหรือสวนสาธารณะ มีปัญหาทางจิตใจ ปัญหาทางเพศ จับคู่อยู่กับแบบผิวเมียเร็ว มีลูก เกิดปัญหา เกิดการแตกแยก รวมถึงเรื่องปัญหายาเสพติด เป็นต้น

๔. กลุ่มเยาวชนในวัด กลุ่มนี้มีทั้งสามเณร รวมไปถึงเด็กวัดและคนอาศัยวัดอยู่ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บวชเณรเพื่อหนีความยากจนและเบื่อเรียนหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้ใฝ่ดี แต่ขาดแคลนทุกอย่าง มีความเหงาว่าเหวทางใจ โดยเฉพาะเด็กวัด การขาดหรือความไม่เท่าเทียมคนอื่นทำให้ขาดความมั่นใจ หรือมีฉะนั้นก็จะหันไปในทางที่ผิด

ปัญหาเยาวชนแยกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ปัญหาร่วม หมายถึง ปัญหาที่มีอยู่แล้ว สังคมสร้างปัญหา ผู้ใหญ่สร้างปัญหาเยาวชนอยู่ในสังคมก็ได้รับปัญหานั้น ซึ่งจะโทษเยาวชนคงไม่ได้ ปัญหาร่วมที่สำคัญจะยกตัวอย่างให้เห็น ดังนี้

๑.๑ ปัญหาเรื่องบุหรี เหล้า การพนัน การกินเหล้า สูบบุหรี่ เล่นการพนัน เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่สร้างขึ้นมามีขึ้นมา และผู้ใหญ่ก็ปฏิบัติกันอยู่แล้ว เยาวชนเห็นตัวอย่างก็กิน สูบ และเสพเหมือนผู้ใหญ่

๑.๒ ปัญหาแหล่งบันเทิง ผับ บาร์ ดิสโก้เทค สถานอาบ อบ นวด ช่อง สิ่งเหล่านี้มีทั่วไปในสังคมไทย แม้บางอย่างกฎหมายกำหนดไว้ในทางปฏิบัติก็มีการปล่อยให้เยาวชนเข้าเสพได้อย่างเสรี

๑.๓ ปัญหาเรื่องภาพยนตร์โป๊ หนังสือโป๊ หรือเรื่องโป๊เปลือยร่างกาย เรื่องทางเพศดังกล่าว เยาวชนเข้าถึงได้โดยไม่มีข้อจำกัด เช่นเดียวกับผู้ใหญ่

๑.๔ ปัญหายาเสพติด ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน และอื่นๆ สิ่งเสพติดดังกล่าวมีอยู่แล้วในสังคมและผู้ใหญ่ก็เสพอยู่แล้ว เยาวชนก็ทำได้เช่นกัน

๑.๕ ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ การโกงกิน คอร์ปชั่นของนักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ รวมไปถึงเรื่องการค้าฝืนกฎหมาย ระเบียบสังคม สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไป เยาวชนย่อมทำตามและสร้างปัญหาเช่นเดียวกับผู้ใหญ่

๒. ปัญหาเฉพาะของเยาวชน ปัญหาเฉพาะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ แก่เยาวชนอีกมาก ลักษณะของปัญหาเกิดจากลักษณะเฉพาะของความเป็นเยาวชนนั่นเอง ซึ่งกล่าวแต่เพียงประเด็นสำคัญพอเป็นแนวพิจารณา ดังนี้

๒.๑ ปัญหาเฉพาะของเยาวชนอันเกิดจากความอยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง ปัญหาอยากต่างๆ ที่กล่าวนี้เป็นต้นเหตุของปัญหาอื่นๆ เช่น อยากทดลองเหล้า บุหรี่ ยาเสพติด ทดลองเป็นคู่นอนกัน ทดลองขับรถแข่งกัน ยังมีการอยากทดลองขับแข่งรถ ยังมีการอยากการทดลองอย่างอื่นอีกมาก ล้วนให้เกิดปัญหาตามมาทั้งสิ้น

๒.๒ ปัญหาตามเพื่อนหรือปัญหาติดกลุ่ม ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงที่ทำตามเพื่อนเป็นใหญ่จึงเกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น เพื่อนเข้าบาร์ก็เข้าด้วย เพื่อนใส่กระโปรงสั้นก็ใส่ด้วย เพื่อนร้องเพลงฝรั่งก็ร้องด้วยเพื่อนกินไก่เค้นตักก็ กินพิซซ่า ก็ทำตามด้วย ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อนๆ ไม่เข้าวัดก็ไม่เข้าด้วย

๒.๓ ปัญหาความว่าเหว ความเหงา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวัยรุ่น เหงาเพราะขาดเพื่อนไม่ได้ มีอะไรไม่เท่าเพื่อน ทำให้ไม่พอใจในฐานะตัวเอง กลียดพ่อแม่พาลหนีออกจากบ้านไปเข้ากลุ่มเพื่อน เหงาหรือว่าเหวเพราะไม่มั่นใจในตัวเองก็ออกแสวงหาความมั่นใจทั้งในทางที่ถูกและทางที่ผิด ใครห้ามก็ไม่ฟังทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมาอีกมากมาย

๒.๔ ปัญหาการขาดการอบรมกล่อมเกลาขาดความใกล้ชิดสนิทสนม ทั้งจากครอบครัวทั้งจากสังคมแวดล้อม จากสังคม เช่น สนามกีฬาที่ออกกำลังกายไม่มี ที่พักผ่อนหย่อนใจไม่มี ที่จัดกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจไม่มี โดยเฉพาะเมืองใหญ่ๆ ไม่มีสิ่งเหล่านี้ ด้านครอบครัว เช่น พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก ไม่เคยใกล้ชิดลูก ไม่เคยแนะนำกล่อมเกลาหรือเป็น

ตัวอย่างที่ดี เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานของการขาดความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ประเพณี แนวปฏิบัติต่อตนเองและสังคม การขาดทั้งสอง เรื่องดังกล่าวทำให้เยาวชนสร้างปัญหาให้ตัวเองและสังคม เพราะเยาวชนเป็นวัยที่กำลังใฝ่หา แบบอย่างจากผู้ใหญ่และจากสังคม

สภาพปัญหาเยาวชนไทย ซึ่งมีสามเณรเป็นส่วนหนึ่ง ในยุคโลกาภิวัตน์ทั้งหลายทั้งปวงมาจากความสับสนวุ่นวายทางจิตใจ จิตใจเยาวชน ไม่มั่นคง ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่น องค์การของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีนโยบายในการแก้ปัญหาที่จริง แต่ขาดการปฏิบัติต่อเนื่อง และจริงจัง ดังนั้นองค์การทางศาสนา หลักธรรมคำสอน และพระสงฆ์เท่านั้น จะเป็นผู้สร้าง ผู้ชี้ทางและเป็นผู้นำทางทางจิตใจของเยาวชนไทย เป็นผู้อธิบายค่านิยมที่ถูกต้อง ผู้อธิบาย ความดี ความชั่ว ความจริงของโลกและความสุขอันแท้จริงของชีวิต เป็นผู้ชี้้นำความสว่าง ความสงบ ทั้งแก่เยาวชน และแก่คนไทยทุกคนให้พบแต่ความสุขความเจริญ แต่นั่นก็หมายถึงว่า พระสงฆ์เองก็ต้องพัฒนาตนเอง ให้อยู่ในสภาวะที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคม แก้ปัญหาสังคม ไม่เป็นปัญหาสังคมเสียเอง^{๘๘}

ข. สภาพปัญหาของสังคมที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

การศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบว่า สามเณรเป็นเยาวชนในวัด และมีปัญหาตามลักษณะของเยาวชนโดยส่วนรวม แม้จะได้รับการฝึกฝนอบรมขัดเกลาจากพระศาสนา แต่ในความเป็นจริง เมื่อสามเณรยังเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ สภาพที่เกิดขึ้นจึงหนีไม่พ้น การประพฤติตนที่ผิดพลาดไปตามวัย ด้วยเหตุผลที่ยังเป็นเด็กเป็นเยาวชนอยู่นั่นเอง เพราะมีสิ่งเร้า อยู่รอบข้าง เพียงแต่ปัญหาของสามเณรไปกระทบกับศรัทธาความเลื่อมใสของประชาชน ทำให้มีผลต่อพระศาสนาด้วย เมื่อสามเณรประพฤติตนให้เป็นปัญหาสังคม และจากการสัมภาษณ์ ทำให้เห็นปัญหาด้านสังคมของสามเณร ดังนี้

๑. สามเณรกับปัญหาด้านสังคม อยู่ที่ความประพฤติปฏิบัติส่วนตัว แม้จะถูกมองว่าเป็นรุ่นเยาว์ แต่ก็ยังถือเป็นเยาวชนของสังคม ซึ่งยังคงต้องได้รับการดูแลจากทุกภาคส่วน

^{๘๘} วัดท่าไทร, วิสัยทัศน์สังคมไทยในปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.songpak16.com>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

ด้วย ไม่เฉพาะแต่ทางวัด หรือคณะสงฆ์^{๙๙} การให้โอกาสกลับตัวกลับใจ เมื่อกระทำผิดพลาดขึ้น ก็ถือเป็นเรื่องที่สังคมยังคงให้อภัยได้

๒. ผู้คนในสังคมมองว่า ปัญหาของสามเณร เกิดเพราะวิสัยความเป็นเด็ก ที่ขาดวุฒิภาวะในมุมมองของความคิดอ่าน^{๑๐} ซึ่งถือว่าไม่ใช่เรื่องใหญ่โต ยังพอแก้ไขได้

๓. มีปัญหาเรื่องยาเสพติด การออกเที่ยว การติดเกมส์ และอยู่ในโลกอินเทอร์เน็ตมากเกินไป^{๑๑} เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องได้รับความสนใจ จากผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด

๔. ปัญหาเกิดจากการคบเพื่อนไม่ดี ยาเสพติด สื่อทางเทคโนโลยี เกมส์ อินเทอร์เน็ต ทวี วิดีโอ และแหล่งท่องเที่ยวบันเทิงต่างๆ^{๑๒} เหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากความทันสมัย และสิ่งมอมเมา

๕. สามเณรเป็นปัญหาเฉพาะบางรูป ไม่เข้าใจถึงสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงเป็นเช่นเดียวกับวัยรุ่นโดยทั่วไป ซึ่งต้องการการอบรมขัดเกลา ด้วยพระธรรมวินัย สำหรับสามเณรต่อไป^{๑๓} ยกตัวอย่างจากข่าวสามเณรวัดวรโพธิ์ อยุธยา ประท้วงเจ้าอาวาสขอเล่นน้ำสงกรานต์ สร้างสีสันให้นักท่องเที่ยวรวมแจ่มสนุกสนาน^{๑๔} ความว่า

ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามเณรวัดวรโพธิ์ (วัดระฆัง) ซึ่งอยู่ภายในรอบเมืองพระนครศรีอยุธยา นับ ๑๐ รูป ถือถัง ชันน้ำ และภาชนะ มาเล่นสาดน้ำสงกรานต์และเล่นประแป้งกับนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่ขับรถผ่านข้างวัดใกล้กับคูเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สร้างสีสันความครึกครื้นให้กับวันสงกรานต์ ผู้ดูแลสามเณรดังกล่าวเปิดเผยว่า สามเณรทั้งหมดเป็นสามเณรบรรพชาศฤงคาร ที่พ่อแม่ผู้ปกครองฝากเข้าในโครงการบวช ช่วงปิดภาคเรียน โดยเมื่อตั้งแต่วันที่ ๑๓ เม.ย. ๒๕๕๔ ที่ผ่านมา สามเณรทั้งหมดพยายามจะขออนุญาตเจ้าอาวาสออกมาเล่นสาดน้ำสงกรานต์ แต่เจ้าอาวาสไม่อนุญาตเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมแก่ผู้พบเห็น จนสุดท้ายกลุ่มสามเณรทั้งหมดได้ยื่นคำขาด หากเจ้าอาวาสไม่อนุญาตให้เล่นน้ำ

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายจ้านงค์ ปุผาลา, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระประจวบ โรจญาโณ, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูเกษมณวกิจ (สุชาติ นาคโร), ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ สามเณรนครินทร์ จันตรีชา, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔} สำนักข่าวINN, สามเณรวัดวรโพธิ์ประท้วงขอเล่นสงกรานต์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://news.sanook.com/สามเณรวัดวรโพธิ์ประท้วงขอเล่นสงกรานต์/>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

สงกรานต์ จะสืบทอดจากการเป็นสามเณรทั้งหมด จึงทำให้เจ้าอาวาสใจอ่อนยอมให้สามเณรออกไปเล่นน้ำสงกรานต์ในปีนี้ได้ แต่มีข้อแม้ว่าหลังจากเล่นน้ำสงกรานต์เสร็จแล้ว ให้รีบกลับเข้าวัดโดยเร็วที่สุด” และด้วยความเป็นเยาวชนที่ยังต้องการเรียนรู้ ทั้งจากการศึกษาและประสบการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านสังคม จึงเป็นไปตามธรรมชาติของวัย ที่ขาดวุฒิภาวะและความคิดอ่านที่รอบคอบถี่ถ้วน การแสดงออกที่มีผลกระทบต่อสังคม ได้ทำให้ผู้คนมองสามเณรอย่างดูแคลน ไม่ได้คาดหวังอะไรนัก

ดังนั้น สรุปได้ว่า ปัญหาด้านสังคมที่มีต่อสามเณร จะเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจสถานภาพและบทบาทของตนเอง ทำให้แสดงพฤติกรรมไปตามวัย แต่สังคมไทยก็ยังให้โอกาสในความผิดพลาด เพราะสามเณรนับเป็นเยาวชนของสังคมที่ต้องดูแลและช่วยกันแก้ไข ต้องอาศัยผู้ใหญ่อบรมขัดเกลา เมื่อถึงภาวะหนึ่งสังคมยังหวังความดีงามในความประพฤติ ที่สามเณรอุตสาหะมาบวชเพื่อฝึกฝนตนเอง จะเกิดเป็นผลในวันข้างหน้า

๓.๒.๔ ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

ก. สภาพปัญหาของการจัดการศึกษาของรัฐในสังคมไทย

การศึกษาพบว่า หลังจากภาครัฐจัดการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และนโยบายเรียนฟรี ได้เกิดผลกระทบที่สำคัญกับคณะสงฆ์ คือ การขาดแคลนสามเณรที่จะมาศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ปัญหาที่แท้จริงก็คือ “ไม่มีเด็กจะมาบวชเณร เพราะรัฐขยายการศึกษาตั้งโรงเรียนออกไปในถิ่นไกลๆ ได้มากขึ้น วัดไม่ต้องเป็นช่องทางช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษาของรัฐ (โดยไม่ตั้งใจ) มากเหมือนในช่วง ๒๐-๓๐ ปี ก่อน และการศึกษาของวัดในสภาพปัจจุบันก็ไม่จูงใจเด็กให้เข้ามาเรียน หรือจูงใจพ่อแม่ให้ส่งลูกเข้ามาเรียน เด็กก็ไปเข้าเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐ ยิ่งกว่านั้น เวลานี้เด็กออกโรงเรียนโตขึ้นกว่าเก่า ก็ไปเข้าตลาดแรงงานเด็กเสียมาก ในส่วนเมืองและในถิ่นใดที่ยังมีความเจริญมากขึ้น ก็ยิ่งหาเด็กมาบวชเณรได้ยากขึ้น เพราะฉะนั้น ก็จะไม่มีความหวังซึ่งพระศาสนา ที่เราเรียกว่าเป็นศาสนทายาทต่อไป อันนี้เป็นปัญหาที่น่าห่วงในระยะยาว”^{๙๕}

แม้ว่าทางเลือกในการศึกษาจะเปิดกว้างมากขึ้น ประชาชนมีโอกาสในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้หลากหลายกว่าเดิม แต่ในทางกลับกันพุทธศาสนากลับมีหนทางตีบตัน เมื่อผู้

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

มาบวชเป็นสามเณร เริ่มจะมีปัญหา เพราะหายากขึ้นทุกวัน และจากการสัมภาษณ์ได้พบความหลากหลายของปัญหาด้านการจัดการศึกษาของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสามเณร ดังนี้

๑. อาจเป็นปัญหาในอนาคตสำหรับพระพุทธศาสนา กระทั่งไปถึงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีผู้มาบวชเป็นสามเณรน้อยลง^{๙๖} ซึ่งกำลังเกิดขึ้นให้เห็นแล้วในปัจจุบัน

๒. ขณะที่สามเณรเองไม่ได้มองว่าเป็นปัญหา เพราะผู้ที่มาบวชมีทั้งสมัครใจและถูกบังคับจากผู้ปกครอง^{๙๗} ถือเป็นมุมมองที่ต่างออกไป

๓. ไม่ถือเป็นปัญหา เพราะถือเป็นความสมัครใจ และเป็นทางเลือกให้กับสังคม^{๙๘} แม้จะมีผลกระทบกับสามเณรก็ตามที่

๔. การศึกษาภาคบังคับ จะทำให้เด็กไม่อยากบวชเรียน เนื่องจากมีโอกาสและทางเลือกที่เปิดกว้างกว่าเดิม^{๙๙} การบวชเรียนเคยเป็นเรื่องของเด็กด้อยโอกาสไป

๕. จะเกิดปัญหาในช่วงระยะหนึ่ง แต่เชื่อว่าคณะสงฆ์จะแก้ไขได้ ด้วยความร่วมมือของพุทธศาสนิกชนที่เห็นความสำคัญของสามเณร^{๑๐๐} คงหมายถึงการปรับตัวเพื่อรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้น

ฉะนั้น ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของรัฐ จึงเป็นเรื่องที่คณะสงฆ์เองต้องปรับตัวขนานใหญ่ เพื่อเตรียมรับการขาดแคลนสามเณร ผู้ที่จะมาบวชเรียนตั้งแต่อายุน้อยๆ ในที่สุดอาจไม่มีสามเณรเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เป็นไปได้ เนื่องด้วยทางเลือกของการศึกษาที่เปิดกว้างนั่นเอง เพราะเน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ กระทั่งกับคณะสงฆ์อย่างรุนแรงที่สุดในบรรดาเหตุปัจจัยด้านอื่น บุคลากรที่จะมาบวชสามเณรนับวันจะหายากมากยิ่งขึ้น คงต้องมีการปรับตัวรับกับภาวะนี้ อาจจะไม่เน้นปริมาณ แต่หันมาสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพแทน เพราะสามเณรคืออนาคตของวงการสงฆ์ เพื่อการดำรงพระศาสนา

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ภูริเมธี), ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๙๗} สัมภาษณ์ สามเณรจักรพงษ์ สีใส, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระมหาตัง มหิสุสโร, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พ.อ.สำราญ ก้านพลูกลาง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๓.๒.๕ ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

ก. สภาพปัญหาของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

การศึกษาพบว่า ที่นับเป็นปัญหาจริงๆ คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ส่วนการศึกษาพระปริยัติสามัญ และมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นรัฐต้องจัดการอุดหนุนอยู่แล้วตามนโยบายการศึกษาของรัฐ ไม่ว่าจะเรื่องบุคลากร อุปกรณ์การศึกษา หรืออื่นๆ เหตุเพราะการเล่าเรียนบาลี ดูเหมือนจะทำพอเป็นพิธีไปเสียแล้วในปัจจุบัน และสภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่เกิดขึ้น สรุปได้ดังนี้

๑. หลักสูตรเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่เหมาะกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากยึดระบบเดิม ไม่ว่าจะกาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป สังคมจะเปลี่ยนไปแค่ไหน แต่การศึกษาคณะสงฆ์ก็ยังยึดขนบธรรมเนียมเก่าๆ คือ เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้บริหารการศึกษามองว่าการปรับหลักสูตรจะทำให้มาตรฐานลดลง และเชื่อว่าที่ผ่านมาไม่มีข้อบกพร่อง

๒. ปัญหาครูผู้สอน ขาดการบำรุงขวัญหรือกำลังใจจากคณะสงฆ์ เนื่องจากยึดจารีตเดิมตั้งแต่อดีต เมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วว่า การศึกษาเป็นเรื่องของแต่ละวัดแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการสอน คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอบการและการวัด ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

๓. ปัญหาผู้เรียน ก่อนปี ๒๕๐๕ การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังเป็นที่นิยมในกลุ่มประชาชนภาคอีสาน ภายหลังวัดได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญขึ้น ซึ่งง่ายกว่าและมีทางเลือกในการศึกษาต่อมากกว่าในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงทรุดลงตามลำดับ

๔. ปัญหางบประมาณ งบประมาณโดยทั่วไปได้รับจากกรมการศาสนา แต่เงินอุดหนุนดังกล่าวมีขั้นตอนการเบิกจ่ายอย่างล่าช้า และเป็นปัญหาต่อเนื่องจากตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๕-๒๕๔๒ และไม่เคยได้รับการแก้ไขในหลายๆ จังหวัด บางแห่งล่าช้าไปกว่า ๖ เดือน หรือบางแห่งไม่ได้รับเงินสนับสนุนเลย

๕. ปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะตามมีตามเกิด ซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการสอนของครูแต่ละคนที่ได้รับการถ่ายทอดมา การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและตำราเป็นหลัก การวัดผลใช้แบบอัตนัยเป็นหลัก

๖. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สำนักเรียนต่างๆ ขาดการติดตามและวางแผนการประเมินผล คณะสงฆ์ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ให้ความสนใจการศึกษาแผนกนี้

น้อยลง และผลักดันความรับผิดชอบให้เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่จะหาวิธีแก้ไขปัญหานี้ต่อไป การจัดการเรียนการสอนเป็นลักษณะตรงกับทฤษฎี^{๑๑๑}

ข. สภาพปัญหาของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับสามเณรนั้น เกิดขึ้นมานานมากแล้ว แม้จะมีการเรียกร้องให้ปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ทันสมัย แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร โดยเฉพาะแผนกบาลี ทำให้เกิดปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งเป็นที่น่าห่วงใยว่าสามเณรจะมีความสนใจในการเรียนและการสอบน้อยลงกว่าเดิม และจากการสัมภาษณ์ ทำให้ได้คำตอบที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มีส่วนทำให้สามเณรที่เข้ามาบวชเรียนแล้วเกิดปัญหา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. คณะสงฆ์จัดการศึกษาได้เหมาะสมระดับหนึ่ง เพราะขาดการบริหารจัดการที่ดี งบประมาณน้อย ขาดบุคลากรทั้งครูผู้สอน และสามเณรผู้เล่าเรียน^{๑๑๒} จึงเป็นสาเหตุให้มีปัญหา

๒. แผนกบาลีมีสภาพเหมือนกำลังไปไม่รอด แต่ที่สำคัญขาดการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาจากเจ้าอาวาสที่มองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา^{๑๑๓} ถือเป็นข้อห่วงใยที่น่ากังวลเป็นอย่างยิ่ง

๓. ในสำนักเรียนมีการบังคับเรียนมากเกินไป ภาคเช้าให้เรียนบาลี ตอนบ่ายเรียนปริยัติสามัญ ตกค่ำเรียนนันทกรรม ทำให้เกิดความเครียดได้ง่าย^{๑๑๔} ไม่เหมาะสมกับวัยของสามเณร

๔. เกิดความไม่แน่ใจในการศึกษา ว่าเมื่อศึกษาแล้วจะเอาไปทำอะไร โดยเฉพาะแผนกธรรม-บาลี มองไม่เห็นหนทางในอนาคต^{๑๑๕} ส่วนใหญ่จึงหันไปเน้นศึกษาแผนกสามัญแทน

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก, อ่างใน คณิงนิตย จันทบุตตร, “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย [บทความวิจัย]”, วารสารพุทธศาสนศึกษา ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.-ส.ศ. ๒๕๔๔) : ๒๗.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูเกษมณวกิจ (สุชาติ นาถโก), ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุตโร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ สามเณรรุ่งฟ้า ตริรัตน์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. ขาดการพัฒนาบุคคลากรในแทบทุกด้าน เป็นปัญหาให้กับสามเณร เพราะไม่ครอบคลุมในเรื่องประโยชน์ของการศึกษา^{๑๐๖} ทำให้มีสภาพล้งเลงสงสัย

ดังนั้น สรุปแล้วคณะสงฆ์มีปัญหาเรื่องการเรียนการสอนที่ต้องปรับปรุงให้ทันสมัย แต่ไม่ควรทิ้งของเดิม ต้องจัดการผสมผสานให้ลงตัว ถ้าไม่อย่างนั้นอาจได้เห็นการเรียนบาลีพอเป็นพิธีก็เป็นไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีความหมายให้เป็น เว้นแต่จะได้รับการปรับปรุงอย่างทัน่วงเวลา โดยเฉพาะมาตรฐานการศึกษา และการวัดผลเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

๓.๒.๖ ด้านพระธรรมวินัย

ก. สภาพปัญหาของพระธรรมวินัยในสังคมไทย

การศึกษาในภาวะปัจจุบันพบว่า ชาวเมืองของสามเณรที่ทำผิดพระธรรมวินัย มีให้เห็นมากขึ้น ทั้งหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อโทรทัศน์ จากการสังเกตพบว่าสามเณรจำนวนมาก มีการประพฤติตัวที่ไม่เหมาะสม เช่น การแต่งกายเลียนแบบวัยรุ่น การเจาะหู การนุ่งสบงเordova การใส่โซ่คล้องรัดประคต การนุ่งผ้าเกาะอก การนุ่งสบงแหวกขา การนุ่งห่มไม่เป็นปริณมณฑล พร้อมกับการประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณะเพศ จากการพูดคุยกับสามเณรบางกลุ่มพบว่าเมื่อเข้าศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พวกเขาไม่มีความรู้สึกไม่แตกต่างจากเด็กและเยาวชน จึงมีการเลียนแบบพฤติกรรมของวัยรุ่นทั่วไป ทำให้ภาพลักษณ์ของสามเณรเป็นไปในทางที่ไม่ดี พระผู้ใหญ่เกิดความวิตกกังวลกลัวว่าดีเดียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาว่า เป็นต้นเหตุทำให้สามเณรมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป^{๑๐๗} และปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของสามเณร เป็นปัญหาที่วิกฤตที่สุดในปัจจุบัน เพราะสามเณรเป็นตัวแทนของบรรพชิต ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้น ส่วนหนึ่งมาจากการประพฤติปฏิบัติของสามเณร หากท่านเหล่านั้นประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัยแล้ว ย่อมมีผลต่อศรัทธาของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของสามเณรนั้น สรุปสาเหตุได้ดังนี้

๑. สามเณรในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยมีพื้นฐานทางครอบครัวแตกต่างกัน
๒. มีระดับการศึกษาและสติปัญญาแตกต่างกัน
๓. เหตุจูงใจในการบรรพชาแตกต่างกัน

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๗} กลุ่มต้นกล้าคุณธรรม, โครงการสื่อคุณธรรมนำแนวคิดศรีเชียงราย, (เชียงราย : โรงเรียนหนองบัวพิทยา (พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา), ๒๕๕๒) (อัดสำเนา).

๔. การขอบรรพชาเป็นภรรยานการที่ทำได้ง่าย ไม่มีระเบียบในการปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาและฝึกก่อนให้การบรรพชาและอุปสมบท

๕. พระอุปัชฌาย์ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการให้บรรพชาไม่ได้อบรมสั่งสอนสามเณรใหม่ที่ตนบวชให้เท่าที่ควร มุ่งเน้นอดีตเรากลากอันเกิดจากผู้บวชเป็นหลัก จึงได้แต่ปริมาณไม่ได้คุณภาพตามต้องการ ควรมีมาตรการหรือมาตรฐานให้กับพระอุปัชฌาย์ทุกรูปได้นำไปเป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่

๖. เจ้าอาวาสที่มีหน้าดูแลอบรมสั่งสอน ไม่มีเวลาอันเนื่องจากอำนาจต่างๆ ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีเวลาต่อการอบรมสั่งสอน เพราะภารกิจต่างๆ เบียดบังเอาเวลาไปหมด

๗. สื่อมวลชนเสนอข่าวเกินความเป็นจริง โดยมุ่งขายข่าวมากกว่าจะร่วมรับผิดชอบต่อปัญหา บางทีข่าวไม่เป็นจริงอย่างที่เสนอไปแล้ว แต่ไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ทำให้สามเณรที่ดีตกเป็นจำเลยที่ถูกสังคมตัดสินผิดแล้ว โดยไม่มีโอกาสชี้แจงต่อสังคมเลย พระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่มีเวลาพอที่จะรอกการปฏิรูปหน่วยงานจากคณะใดคณะหนึ่งแล้ว พุทธบริษัททั้ง ๔ ต้องร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิวัติหน่วยงาน หลักการบริหาร หลักการดำเนินงาน การติดตามผล ทำงานเป็นเครือข่ายทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ จนถึงระดับโลก เพื่อให้ตอบสนองต่อความเป็นไปของสังคม^{๑๐๘}

ข. สภาพปัญหาของพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับสามเณร

พระธรรมวินัยกับสามเณร เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและโอกาสในการแก้ไขปรับปรุงตัว หากประพัตติผิดไป เพราะวิสัยของเด็กยังต้องการการเรียนรู้ ในคำสั่งสอน การฝึกฝนตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย เนื่องจากพฤติกรรมในทางไม่ดีที่เกิดขึ้น เป็นไปตามภาวะของสามเณร ที่ขาดความเข้าใจในสถานะของตนเอง และจากการสัมผัสเชิงลึก เกี่ยวกับปัญหาด้านพระธรรมวินัยของสามเณร มีดังนี้

๑. สามเณรมีความประพฤติย่อหย่อนบ้าง เกิดจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีส่วนหนึ่ง และจากวิสัยของความเป็นเด็กส่วนหนึ่ง^{๑๐๙}

^{๑๐๘} พระมหาสายันต์ มหาบุญโญ, ดร., พระพุทธศาสนากับปัญหาที่ท้าทายในปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.cybervanaram.net>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระประจวบ โรจญาโณ., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๒. มีการประพฤติผิดในสิกขาบท ตามความคึกคะนองแบบเด็กๆ เช่น เล่นกีฬา ร้องเพลง เป็นต้น^{๑๑๐} ซึ่งมักมีให้เห็นอยู่เสมอๆ

๓. ที่เป็นปัญหา เพราะไม่ได้สนใจใฝ่ศึกษาด้านพระธรรมวินัยมากเท่าที่ควร และขึ้นอยู่กับตัวสามเณรผู้ศึกษาเล่าเรียนเป็นสำคัญ^{๑๑๑}

๔. อยู่ที่มีการดูแลของผู้ปกครอง หากมีการอบรมสั่งสอน และแนะนำในทางที่ดี ตามพระธรรมวินัย ปัญหาการประพฤติไม่เหมาะสม คงจะน้อยลงกว่าที่เป็นอยู่^{๑๑๒}

๕. เป็นปัญหาที่ตัวของสามเณรเอง ที่ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้^{๑๑๓} แม้ไม่ใช่เรื่องยาก แต่ก็ลำบากในการควบคุมตนเอง

การประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยสำหรับสามเณรแล้ว ถือเป็นปัญหาเฉพาะตัวบุคคล ต้องอาศัยผู้ปกครองในการกำกับดูแล ให้ใกล้ชิด เพื่อแก้ไขความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นต่อไป เพื่อรักษาเอาไว้ซึ่งศรัทธาที่ติงามของอุบาสก-อุบาสิกา

ดังนั้น สรุปได้ว่า ตัวพระธรรมวินัยนั้นพระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทเอาไว้ดี และเหมาะสมอยู่แล้วกับสามเณร เป็นเรื่องของตัวบุคคลที่จะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้อยู่ในกรอบและกฎเกณฑ์ เพื่อไม่ให้มีปัญหา กับความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน ซึ่งต้องใช้เวลาและโอกาสในการแก้ไขปรับปรุงตัว

๓.๓ สรุป

สภาพปัจจุบันยังมีชาวพุทธในเขตชนบทจำนวนหนึ่งที่ยังคงส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรแม้ไม่มากดังเช่นในอดีต เนื่องจากประชาชนในชนบทมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยจะดีนัก จึงไม่สามารถที่จะส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาของรัฐได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหันมาอาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นช่องทางที่จะให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษา และเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมให้แก่บุตรหลานของตนไปในขณะเดียวกัน ด้วยประกอบกับทางคณะสงฆ์ไทยได้มองเห็นถึงความสำคัญทางด้านการศึกษาที่มีต่อเยาวชนจึงได้จัดระบบการศึกษา

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ สามเณรนิพล สิงห์สุวรรณ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พ.อ.สำราญ ก้านพลกลาง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ สามเณรรุ่งฟ้า ตีร์รัตน์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

เพื่อให้สามเณรที่บวชเรียน ได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งแผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยได้จัดให้มีสำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ

สภาพปัญหาหลายๆ ด้าน ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องหันมามอง และหาทางป้องกันและแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาที่ทำให้จำนวนสามเณรลดจำนวนลง เช่น การจัดการศึกษาของรัฐ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นต้น แม้ว่าโดยสรุปแล้วการหาบุคลากรที่จะมาบวชนั้นนับวันจะหายากขึ้นทุกทีก็ตาม เนื่องจากสามเณรยังคงมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในการสืบต่ออายุพระศาสนา ในฐานะศาสนทายาท เพราะฉะนั้นแล้ว ทุกภาคส่วนต้องหันมาร่วมมือกัน เพื่อที่จะรับมือกับปัญหาที่ยั่งยืนยิ่งแก่ยากขึ้นทุกวัน อาจกระทบไปถึงจำนวนพระภิกษุในอนาคตอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขไว้ในบทต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณร ผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน

ในบทนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน โดยกำหนดประเด็นการศึกษาไว้ ๖ ประเด็น คือ (๑) แนวทางแก้ไขด้านครอบครัว (๒) แนวทางแก้ไขด้านเศรษฐกิจ (๓) แนวทางแก้ไขด้านสังคม (๔) แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ (๕) แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ (๖) แนวทางแก้ไขด้านพระธรรมวินัย มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ แนวทางแก้ไขด้านครอบครัว

ด้านครอบครัวนั้นถือว่ามีผลสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสามเณรในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นปัจจัยพื้นฐานด้านความเป็นอยู่และการเข้ามาบวช สภาพสังคมในปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลง คนไทยเริ่มหันหน้าเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ส่วนหนึ่งจึงมุ่งเน้นไปในการมุ่งทำมาหากินเลี้ยงชีพ การจัดการศึกษาของรัฐที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางขึ้น ทำให้เด็กได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง และเมื่อมีการวางแผนครอบครัวที่ดี ครอบครัวก็ต้องการให้ลูกสืบทอดกิจการ หรือไปเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวมากกว่าส่งให้ไปบวชเรียน ดังนั้น การที่วัดเริ่มสูญเสียความเป็นผู้นำทางด้านการศึกษา ทำให้เด็กรุ่นใหม่มองไม่เห็นความสำคัญของการบวชเรียน

ดังนั้น สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านครอบครัวของสามเณร จึงมีส่วนในการบรรเทาอุปสรรคพอสมควร ทั้งฐานะความเป็นอยู่ อาชีพของครอบครัว ปัญหาครอบครัว ถือเป็นสาเหตุหลักๆ เช่นกัน รวมทั้งการขาดโอกาสทางการศึกษา แม้ปัจจุบันการจัดการศึกษาของรัฐจะเปิดกว้างขึ้นแล้วก็ตาม ปัญหาเด็กออกกลางคันที่ตามมา ส่วนหนึ่งก็ได้มาบวชเป็นสามเณร เพื่อศึกษาเล่าเรียนใหม่ในอีกหนทางหนึ่ง ภายใต้ร่มเงาพระศาสนา สามเณรส่วนหนึ่งที่มีปัญหาครอบครัว เมื่อเข้ามาบวชจึงมีปมด้อยในการเข้าสังคม ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะดูแลเอาใจใส่ในการแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างสามเณรที่พร้อมสำหรับความเป็นศาสนทายาทที่ดี และ

สามารถเป็นกำลังหลักของศาสนาต่อไป สำหรับแนวทางแก้ไขด้านครอบครัวของสามเณร สรุปได้ดังนี้

๑. ทางวัดควรให้ความอบอุ่นแก่ตัวสามเณร ให้เกิดสังคมแบบญาติพี่น้อง ในลักษณะที่เป็นเหมือนครอบครัวเดียวกัน รวมไปถึงสนับสนุนเรื่องการศึกษา ให้ทั้งทุนอุดหนุนและโอกาสในการเลือก^๑ นับเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับความเป็นเด็ก ที่ต้องจากครอบครัวเดิมมาอยู่ในครอบครัวใหม่ จึงต้องแสดงความห่วงใยและให้ความสำคัญในเรื่องนี้

๒. ควรมีการให้กำลังใจ ให้คำแนะนำในแบบอย่างที่ดีและให้เหมาะสมกับสมณสาธูป ทั้งในการครองตนและความประพฤติตามพระธรรมวินัย^๒ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ในการอยู่ร่วมกับพระเณรที่อยู่ในวัด ซึ่งมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวที่ต่างกัน

๓. เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองในวัด ที่ต้องให้วิสัยทัศน์ในการมองโลก เพื่อเปิดมุมมองในการดำเนินชีวิตสำหรับสามเณร^๓ นั้นหมายความว่าต้องดูแลอย่างใกล้ชิด อย่าปล่อยปะละเลย เนื่องจากวัยเด็กความคิดอ่านอาจไม่รอบคอบพอ

๔. ควรให้ข้อมูลกับครอบครัวสามเณร หรือประชาชนโดยทั่วไป ว่านอกจากเรียนพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงได้เช่นเดียวกับผู้ที่ไม่ได้บวช และอาจสามารถป้องกันเรื่องความประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่ดีได้ทางหนึ่งด้วย^๔ ซึ่งต้องใช้การเผยแพร่ข่าวสารเชิงรุก เหมือนการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเดิม

๕. ควรแก้ไขที่พื้นฐานครอบครัวโดยตรง เช่น ไปเยี่ยมเยียน ทำความรู้จักคุ้นเคย ดูแลสภาพครอบครัวของสามเณร เพื่อหาวิธีการช่วยเหลือต่อไป^๕ ถือเป็นภาระที่ทางวัดควรทำเพื่อสังคมอีกด้านหนึ่ง จะเป็นประโยชน์ในอนาคตอย่างมาก

สุนทร บุญสถิต^๖ ได้เสนอแนวทางแก้ไขไว้ว่า การให้ความอบอุ่นแก่สามเณร เป็นหน้าที่หลักของเจ้าสำนักและพระเถระผู้ใหญ่ภายในสำนัก ขึ้นอยู่กับการดูแลเอาใจใส่ของเจ้าสำนัก

^๑ สัมภาษณ์ พระสุตกิตติสุนทร (ทองหล่อ สุวานิสฺสโร), ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๒ สัมภาษณ์ พระมหาสุภัตต วชิราวุโธ, ดร., ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูสมุห์คำภีร์ ภูริสีโล, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภักดิ์ อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ภูริเมธี), ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๖ สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

แต่ละแห่ง และสะท้อนให้เห็นอีกว่า เจ้าสำนักเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากที่สุด ในการดูแลเอาใจใส่ภิกษุสามเณร ดังจะพบว่า วัดที่เจ้าสำนักให้การดูแลเอาใจใส่ดี จะมีภิกษุสามเณรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น แนวทางแก้ไขปัญหาพื้นฐานด้านครอบครัวของสามเณร ในการพัฒนาตนและครอบครัวนั้น สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข อยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีสันติ ซึ่งความสุขในครอบครัวนั้นจะส่งผลต่อสังคมโดยรวม หลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธที่จะนำมากล่าวถึงในที่นี้ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหของครอบครัวและสังคมได้ในที่สุด และศาสนาพุทธได้พูดถึงลำดับและรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลกับบุคคลแวดล้อมรวมถึงคนในครอบครัวว่าเปรียบได้กับทิศทั้ง ๖ และได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำต่อบุคคลอื่นไว้ดังนี้

ทิศ ๖

๑. บุรตถิมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า (ทิศตะวันออก) คือ มารดาบิดาการที่เปรียบมารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้านั้น เนื่องจากมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด และอุปการะเลี้ยงดูประคบประหงมแก่บุตรธิดามาตั้งแต่เล็กแต่น้อย จึงเป็นบุคคลแรกที่มีความสำคัญมาก่อนบุคคลอื่น

๒. ทักขิณทิศ คือ ทิศเบื้องขวา (ทิศใต้) คือ ครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แนะนำพร่ำสอนให้ศิษย์รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ตลอดจนวิชาการต่างๆ ต่อมารดาบิดา ประดุจแขนขาที่ทำการให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี

๓. ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง (ทิศตะวันตก) คือ บุตร ภรรยา เพราะบุตร ภรรยาเป็นผู้มาทีหลัง

๔. อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย (ทิศเหนือ) คือ มิตรสหาย เพราะมิตรสหายเป็นผู้ช่วยทำกิจให้สำเร็จ เมื่อมีกิจธุระเกิดขึ้น ดุจมือซ้ายที่ช่วยมือขวาทำงาน ดังนั้นจึงเปรียบได้ด้วยทิศเบื้องซ้าย

๕. เหมฐิมทิศ คือ ทิศเบื้องต่ำ (ทิศเบื้องล่าง) คือ บ่าวไพร่ คนทำงาน เพราะบ่าวไพร่เป็นผู้ที่สถานะต่ำกว่าหรือด้อยกว่า เป็นผู้ทำงานรับใช้

๖. อุปริมทิศ คือ ทิศเบื้องบน (ทิศเบื้องบน) คือ สมณพราหมณ์ เพราะสมณพราหมณ์เป็นที่เคารพสักการะของคฤหัสถ์ เป็นผู้สูงกว่าคฤหัสถ์โดยคุณสมบัติ ดังนั้นจึงเปรียบด้วยทิศเบื้องบน^๗

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

ศาสนาพุทธ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำต่อบุคคลแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง หรือในที่นี้คือการทำหน้าที่ต่อบุคคลในครอบครัว เป็นส่วนหนึ่งของมงคลชีวิต ๓๘ ประการ ซึ่งเป็นธรรมะที่นำมาซึ่งความสุขความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ดังนี้

ก. หน้าที่ของบุตรที่มีต่อมารดาบิดา ปุรัตถิมทิส ทิศเบื้องหน้า คือ มารดา บิดานั้น ผู้เป็นบุตร ควรปฏิบัติต่อมารดาบิดาด้วยความรัก ความกตัญญูรู้คุณ ดูแลบำรุงบิดามารดา โดยพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ ได้แก่

๑. การเลี้ยงดูมารดาบิดาให้มีความสุข ดูแลเอาใจใส่ เมื่อมารดาบิดาเจ็บไข้ไม่สบาย เป็นการตอบแทนที่ท่านได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เกิดจนเติบโตใหญ่ การเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นมงคลชีวิต เพราะเป็นการสืบต่อสังคมโดยอัตโนมัติ การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา ทำให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญมีความเจริญก้าวหน้า เป็นตัวอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลัง

๒. ช่วยเหลืองานหรือกิจการของมารดาบิดาตามกำลังความสามารถ สามารถทำแทนมารดาบิดาได้ เมื่อท่านไม่สามารถทำเองได้ตามปกติ

๓. สืบทอดดำรงวงศ์สกุล รักษาชื่อเสียงของวงศ์สกุลให้เป็นที่ยอมรับถือของคนทั่วไป ไม่สร้างชื่อเสียงเสีย

๔. ประพฤติตนสุภาพเรียบร้อย น่าไว้วางใจ ละเว้นอบายมุขทั้งหลาย เพื่อให้เป็นคนที่เหมาะสมควรรับทรัพย์มรดกของมารดาบิดา

๕. ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว บุตรที่ความกตัญญูกตเวทีในเมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้วควรทำบุญให้ท่านอุทิศส่วนกุศลไปให้มารดาบิดาตามกำลังความสามารถของตน^๔

ข. หน้าที่ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตร การเลี้ยงดูบุตรเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่ง เพราะบุตรเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ซึ่งก็คือส่วนหนึ่งของประเทศชาติ ถ้าเลี้ยงดูบุตรให้ดีได้รับการศึกษาก็เท่ากับสร้างครอบครัวให้ดี ประเทศชาติจะเจริญมั่นคง การไม่ดูแลบุตร ปล่อยให้เป็นจิ้งจอกสังคม มารสังคม เป็นนักเลง เป็นโจร เป็นคนไม่มีวินัย นักเลงการพนัน เท่ากับว่าทำลายสังคมและประเทศชาติด้วย มารดาบิดานั้น จึงมีหน้าที่ในการอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ห้ามปรามบุตรธิดาของตน มิให้ทำความชั่ว

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

๒. พิจารณาบุตรธิดาให้ตั้งอยู่ในความดีความชอบ ให้รู้จักประกอบกิจการงาน หมั่นชวนชวายเป็นสหายหาทรัพย์ในทางที่ชอบ ให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ให้รู้จักประมาณในการ เลี้ยงชีพ

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ชวนชวายเป็นบุตรธิดาของตนได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา ต่างๆ ตามสมควรแก่ฐานะ

๔. หากผู้ครองที่สมควรให้ ก็เลือกภรรยาสามีที่มีความประพฤติดี มีชาติตระกูล และฐานะเสมอกันให้เป็นคู่ครอง

๕. มอบทรัพย์ให้บุตรธิดาตามกาลอันควร^๙

ค. หน้าทีของสามีที่มีต่อภรรยา ภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง หรือปัจฉิมทิศ ทาระ แปลว่า เมีย ภรรยา แปลว่า ผู้ที่สามีต้องเลี้ยงดู คือ เมีย การเลี้ยงดูภรรยาเป็นมงคลชีวิต เพราะทำให้ชีวิตครอบครัวมั่นคงยั่งยืน เป็นการร่วมกันสร้างฐานะให้มั่นคง การสงเคราะห์ภรรยา เป็นการสร้างความมั่นคงและมั่นใจให้แก่ภรรยา ครอบครัวมีความสุข ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นุชนรุ่นหลังพุทธศาสนาได้กำหนดหลักการเลี้ยงดูหรือสงเคราะห์ภรรยาหรือการบำรุงภรรยาด้วยสถาน ๕ ดังนี้

๑. การยกย่องนับถือ เรียกภรรยาของตนด้วยวาจา ไพเราะน่าฟัง กล่าวยกย่อง รับรองว่าเป็นภรรยาของตนตามโอกาสที่สมควร

๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา ไม่แสดงกริยาอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่ง เป็นการดูถูกหรือหมิ่นประมาท

๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยาของตน ไม่เป็นชู้กับหญิงอื่น

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ ยกภรรยาให้เป็นใหญ่ในบ้าน มอบหมายให้ภรรยามีอำนาจจัดการกิจการในบ้านทุกชนิด ตลอดจนทรัพย์สินเงินทอง

๕. ให้เครื่องแต่งตัว แสวงหาเครื่องประดับสำหรับสตรีอัน เป็นของดีของแปลก มาให้ภรรยาของตนประดับตามฐานะ^{๑๐}

ง. หน้าทีของภรรยาที่มีต่อสามี ภรรยาได้รับการบำรุงดูแลจากสามีแล้ว ต้องมีการอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ เช่นเดียวกัน

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๔.

๑. จัดการงานดี เป็นผู้ขยันหมั่นทำกิจการในบ้านเรือนให้ สำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี เป็นผู้รู้จักสงเคราะห์ คนข้างเคียงด้วยการต้อนรับปราศรัยและให้ปันสิ่งของแก่บุคคลผู้เป็นมิตรเป็นญาติของสามี หรือช่วยกระทำกิจที่พึงอนุเคราะห์ได้

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี เป็นผู้ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี ไม่ประพฤติล่วงใจสามี ไม่คบชู้ผู้ชาย ตั้งใจปฏิบัติสามีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ รู้จักสงวนรักษาทรัพย์อันสามีหามาอมอบไว้ไม่ให้เป็นอันตราย รู้จักจ่ายแต่พอดี คือ จ่ายในสิ่งจำเป็น

๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง งานการสิ่งใดอันเป็นหน้าที่ของตนพึงกระทำให้เสร็จเรียบร้อยไปด้วยดี แม้กิจอันเป็นหน้าที่ของสามี หากตนจะพึงช่วยเหลือได้ก็ช่วยทำ โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย^{๑๑}

สรุปแนวทางแก้ไขด้านครอบครัว ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข อยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีสันติ ซึ่งความสุขในครอบครัวนั้นจะส่งผลต่อสังคมโดยรวม และควรให้ข้อมูลผลดี-ผลเสียในการบวชเรียนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ โดยบอกกล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชเรียน อาจต้องใช้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนสามเณรต้องดูแลให้ความอบอุ่น และส่งเสริมเรื่องการศึกษา เพื่อสร้างสามเณรที่เข้มแข็งและอดทนกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ในขณะเดียวกันก็ปลูกฝังให้เป็นผู้ใฝ่ศึกษา จะได้มีอนาคตทั้งในทางธรรม หรือในทางโลกหากลาสิกขาไป

๔.๒ แนวทางแก้ไขด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการเข้ามาบวชของสามเณรในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน เกี่ยวข้องกับภาวะความเป็นอยู่ทั้งโดยทางตรง และโดยทางอ้อม เศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของทุกคน หากเกิดสภาวะการณ์ที่ไม่ปกติ ก็จะทำให้เกิดผลกระทบทั้งบุคคล ครอบครัว และสังคม ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สามเณรก็ต้องได้รับผลกระทบนั้นด้วย เพราะต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัย ๔ จากพุทธศาสนิกชนอยู่ แม้ในแง่ความเป็นอยู่ของสามเณร จะถือความสมณะก็ตามที่

^{๑๑} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๘.

อย่างไรก็ตาม สภาพปัจจุบันด้านเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญต่อการบรรเทาเป็นสามเณร รวมไปถึงการดำรงสมณเพศ และความเป็นอยู่โดยทั่วไป แต่แม้สภาพปัจจุบันจะเป็นอย่างไร การดูแลพระภิกษุสามเณรของพุทธศาสนิกชนยังเป็นไปด้วยดี ตามความศรัทธาเลื่อมใสที่มีมาแต่ดั้งเดิม จึงแทบไม่มีปัญหาขาดแคลนขัดสน เพียงแต่เป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจเท่านั้น ซึ่งส่วนนี้จะมากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับหลักสันโดษตามหลักพุทธพจน์ ที่เหล่าภิกษุสามเณรควรจะพึงสำเหนียกเอาไว้ ดังนั้น ปัญหาด้านเศรษฐกิจกับสามเณร ไม่ถือเป็นปัญหามากนัก ตราบใดที่ยังมีการอุปฐากจากพุทธศาสนิกชนอยู่ เพราะผู้ที่เข้ามาบวชในศาสนาพุทธ ได้รับการจุนเจือและดูแลจากญาติโยมดีพอควรอยู่แล้ว ไม่ขาดแคลนหากรู้จักพอเพียง ยกเว้นเรื่องปัจจัยค่าใช้จ่ายที่อาจแตกต่างกันไปบ้าง นอกนั้นแทบไม่ขัดสน สำหรับแนวทางแก้ไขด้านเศรษฐกิจสรุปได้ดังนี้

๑. ควรแนะนำให้ใช้หลักมัตตัญญูตา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องจิตสำนึก ให้มีความรู้เรื่องการใช้สอยเท่าที่จำเป็น แก่สามเณร^{๒๒} หากประสบกับปัญหาเศรษฐกิจ สามเณรจะมีความสามารถในการรับมือกับภาวะขาดแคลนได้ ถึงแม้จะลำบากขัดสน

๒. ทางวัดต้องให้ความสะดวกสบายตามควร ให้มีปัจจัย ๔ อย่างพอเพียง ไม่ให้เดือดร้อนลำบากนัก^{๒๓} ให้เป็นไปตามอัตตภาพ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ

๓. ต้องสอนให้รู้จักใช้สอยอย่างพอเพียง รู้ขอบเขตของตนเอง ตามสมณสาธูป^{๒๔} ไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย ดำรงตนอย่างเพศบวรพิต เป็นผู้มีกนน้อยสันโดษ ซึ่งหน้าที่ควรเป็นของครูอาจารย์ในการอบรมสั่งสอน

๔. ควรปรับสภาพไปตามสภาวะเศรษฐกิจ ให้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของแต่ละบุคคล และไม่ลืมมองดูสังคมรอบข้าง^{๒๕} นั้นหมายความว่าสามเณรต้องปรับสภาพไปตามความเป็นจริง แม้จะขัดสน ก็ต้องอดทนฝึกฝนตนเอง

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระมหาตัง มหิสฺสโร, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเสฐียร ทังทองมะดัน, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระประจวบ โรจญาโณ, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. ตัวสามเณรเองต้องรู้จักการประหยัด รู้จักการอดออม และรู้จักวิธีใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน^{๑๖} เพื่อไม่ให้ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อไปตามกระแสโลกจนเกินความจำเป็น ซึ่งผิดหลักการดำรงชีวิตแบบบรรพชิตอยู่แล้ว

สำหรับพระพุทธศาสนาได้มีหลักการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ให้เกิดความสมดุล และมีความพอเพียงเกิดประโยชน์สูงสุดในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน นอกจากแนวทางที่ได้นำเสนอเป็นแนวทางแก้ไขแล้ว ก็สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ซึ่งในความเป็นอยู่ปัจจุบันนั้นเราจะพบเห็นอุปาสก-อุปาสิกายังให้การดูแลอุปถัมภ์ค้ำชูพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างไรก็ตาม เพียงแต่จำนวนมากน้อยต่างกันเท่านั้น ไม่ถึงกับขาดแคลนเลยทีเดียว ฉะนั้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม จึงควรดำเนินควบคู่กันไปทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาที่สอดรับกันนั่นเอง จุดประสงค์ของเศรษฐกิจนั้น ก็เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความมั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็เพื่อให้ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี หรือมีมาตรฐานในการครองชีพสูงขึ้น ในทางเศรษฐกิจถือว่า ยิ่งมีการอยู่ดีกินดีด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคมากเพียงใด ชีวิตย่อมมีความสุขและสะดวกสบายมากเพียงนั้น และเชื่อว่าเมื่อมีสินค้าและบริการที่ผลิตได้ให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ประชาชนก็จะมีมีความสุขและความ เป็นอยู่ดีขึ้น ความสุขดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าเป็นความสุขในด้านวัตถุ จะกล่าวถึงความมุ่งหมายของเศรษฐกิจก็เพื่อจะสร้างความสุขใจด้านวัตถุให้แก่มนุษย์นั่นเอง ก็ย่อมเป็นการถูกต้อง พุทธ ศาสนาก็มีความมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน แต่พุทธศาสนาแบ่งความสุข ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ โลกียสุข และโกุตตรสุข โลกียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นความสุขที่พัวพันกับทรัพย์สมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภทอามิส สุข คือสุขที่เจือด้วยอามิสสิ่งของ ความสุขทางเศรษฐกิจก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็น ความสุขของการแสวงหาและได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการ ส่วนโลกุตตรสุขเป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสอาสวะ และสำเร็จอรหัตผลแล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภทนิรามิสสุข หรือสุขไม่เจือด้วยอามิส ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นได้จากการบรรเทาความต้องการหรือทะยานอยากเสียได้ เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการให้เสียสละ จะกล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐกิจขั้นสูงในทางพุทธศาสนาได้^{๑๗}

^{๑๖} สัมภาษณ์ สามเณรสักการะ เขียวรัมย์, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๗} พระมหาทิพย์ โอภาสโก, *กระบวนทัศน์ในแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watsamrong.com/tamma3.htm>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

หลักของการพออยู่พอกินในพระพุทธศาสนา ทิฏฐธัมมิกัตถะ^{๑๔} ประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักสร้างความสำเร็จทันตาเห็น บางที่ท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (อ.อ.ก.ส.ส.) อันเป็นคำสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีความหมั่น คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต รู้จักใช้ปัญญาความสามารถจัดการดำเนินการไปให้ได้ผลดี ซึ่งเป็นทางให้ได้ทรัพย์ ข้อนี้ตรงกับหลักเศรษฐกิจข้อแรกคือ Production หลักผลิตกรรม

๒. ต้องการรักษา คือ ต้องรู้จักเก็บคุ้มครองทรัพย์ หน้าที่การงานและผลงานที่ตนได้มาหรือได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรนั้น ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียโดยเฉพาะ ถ้าเป็นทรัพย์ ก็ต้องยิ่งรู้จักเก็บออม ข้อนี้ตรงกับหลัก Saving หลักเก็บออม

๓. ต้องเลือกคบคนดีเป็นเพื่อน คือ เลือกคบแต่สุหมิตร ได้แก่ มิตรแท้ เพื่อนจริง ที่มีอุปการคุณ สมานสุขทุกข์ แนะนำประโยชน์ให้และมีความรักใคร่จริงใจ ถ้าดำเนินธุรกิจเป็นบริษัทหรือสหกรณ์ ก็จำเป็นต้องเลือกสมาชิกที่ดี ตรงกับหลัก Cooperation หลักสหกรณ์

๔. ต้องมีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ตรงกับหลัก Household Budget งบประมาณประจำบ้านหรือการวางแผนการใช้จ่ายประจำครอบครัวนั่นเอง

หลักมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณตนหรือรู้จักความพอดีในการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบไม่โลภมากจนเกินไป และเมื่อหามาได้แล้วก็ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายด้วยต้องไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป และต้องมีอัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตนเอง คือ ต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่าเรามีชาติตระกูลยศตำแหน่ง หน้าที่การงานความรู้ความสามารถแค่ไหนเพียงไร แล้วต้องประพฤติตนให้สมกับภวะนั้นๆ อย่าหลงตัวเอง อย่าลืมตัวเองเป็นเด็ดขาด เช่น เป็นนายจ้างจะต้องเอาใจใส่ดูแลในเรื่องค่าจ้างที่เป็นธรรมรวมทั้งสวัสดิการอื่นๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางวิธีที่นายจ้างจะพึงปฏิบัติต่อลูกจ้างไว้ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง เพศ วัย ความสามารถ
๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
๓. ให้สวัสดิการมีช่วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ เป็นต้น
๔. มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้

^{๑๔} อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๔-๕๕/๓๔๐-๓๔๘.

๕. ปล่อยในสมัย คือ เลิกงานตามเวลา และให้โอกาสพักผ่อนรื่นเริงตามสมควร^{๑๙}

หลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่สามารถไปนำมาประยุกต์เข้ากับแนวทางแก้ไขที่ได้สังเคราะห์จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ที่ได้เสนอวิธีการที่จะทำให้สามเณรดำรงเพศในความเป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาได้ยาวนาน หรือผู้ปกครองก็สามารถดูแลสามเณรได้อย่างทั่วถึง แม้แต่ครอบครัวดั้งเดิมของสามเณรเองก็มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งหลักพุทธธรรมที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่ง ในเชิงหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่นำมาประยุกต์ได้ คือ

๑. เน้นการพึ่งตนเอง ความหมายในทางพุทธธรรมคือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการพิจารณาอย่างแยบคาย เห็นความเป็นจริงของความเป็นจริงที่แน่นอน

๒. เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท เป็นข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในแง่ความหมายทางธรรม และยังนำมาประยุกต์กับเศรษฐกิจได้

๓. เน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ประโยชน์ข้อนี้ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันแทนที่จะเป็นการแข่งขัน ซึ่งมีทางเป็นไปได้ และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วย แต่สิ่งที่ต้องจัดออกไปอย่างสิ้นเชิงคือ ความโลภ

๔. เน้นการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะอดทน สัมมาอาชีพะ ข้อนี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตส่วนหนึ่ง

๕. เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ข้อนี้ถือเป็นหัวใจของพุทธธรรม ในการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางมุ่งเน้นสันติสุข ท่ามกลางในทางเศรษฐกิจ ที่ต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือดเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ถ้าหันมาร่วมมือกันสังคมก็จะได้รับประโยชน์มหาศาล

๖. พยายามละกิเลสและความโลภ ความโลภนำไปสู่พฤติกรรมที่เน้นการเสี่ยง ที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุสำคัญ ที่อาจจะนำความเสียหายในทางเศรษฐกิจมาสู่ตนเองและสังคม

๗. การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการกระทำความผิด : เน้นการมีจิตใจเป็นกุศลมีเจตนาหรือความตั้งใจดีต่อผู้อื่น จิตที่บริสุทธิ์ยอมนำมาซึ่งจิตที่สงบและ

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๕๕.

มีสติมั่นคง นำไปสู่ปัญญาและความพ้นทุกข์ ซึ่งต้องรู้จักการใช้เหตุผลประกอบความคิดในอันที่จะเป็นประโยชน์^{๒๐}

ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ดีกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันน่าจะเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม ในส่วนตัวสามเณรแม้จะได้รับการดูแลจากทางวัดและผู้อุปัฏฐากเป็นอย่างดีแล้ว ก็ควรสำเหนียกตัวเองใช้หลักพุทธธรรมข้างต้นมาประยุกต์และปรับใช้ให้เหมาะแก่สมณสาธูป เหตุเพราะภาวะความเป็นอยู่ของสามเณรเป็นไปตามสภาพเศรษฐกิจของสังคม จากการศึกษาพบว่า การขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่สามเณรต้องปรับตัว ให้เข้ากับยุคสมัย และสภาพการณ์ปัจจุบัน การปรับตัวของสามเณร จึงหมายถึง ความสามารถของสามเณร ในการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิต ตามความต้องการด้านต่างๆ ของตนเอง ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของการบวชเรียน เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสมณเพศได้อย่างปกติสุข และยังมี ความมั่นใจ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม^{๒๑} จึงสมควรนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานในการแก้ไขปัญหาด้วยในด้านเศรษฐกิจ สามเณรควรมีหลักมัตตัญญูตาสำหรับการปฏิบัติตาม เพื่อการดำรงอยู่อย่างสมณะ ที่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศ

๔.๓ แนวทางแก้ไขด้านสังคม

ด้านสังคมกับสามเณรถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุเพราะสามเณรยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ค่านิยม มุมมอง และทัศนคติที่มีต่อนั้น สะท้อนให้เห็นภาพจากสังคมเปรียบเหมือนกระจกเงาชั้นดี สภาพสังคมปัจจุบัน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และประการสำคัญคือการศึกษาที่ประเทศไทยได้พัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ทำให้สังคมชนบทของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบพึ่งพาตนเอง เป็นสังคมบริโภคนิยม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม และ

^{๒๐} พระมหาทิพย์ โอบาสโก, กระบวนทัศน์ในแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http:// www.watsamrong.com/tamma3.htm](http://www.watsamrong.com/tamma3.htm), [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

^{๒๑} พระสรพงษ์ สอนทวี, “สภาพแวดล้อมทางบ้าน วัด โรงเรียน และลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗..

จริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชน ทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเห็นห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา^{๒๒} สามเณรเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงจำเป็นต้องประสบกับปัญหาด้านนี้ตามความเป็นไปของสังคม สำหรับแนวทางแก้ไขด้านสังคมของสามเณร สรุปได้ดังนี้

๑. ต้องปรับทัศนคติของสามเณร เมื่อสังคมส่วนรวมมองสามเณรเหมือนกับเด็กทั่วไป มากกว่าจะเห็นเป็นบรรพชิตอย่างพระภิกษุ ดังนั้น สามเณรควรทำเข้าใจบทบาทและสถานภาพของตน^{๒๓} นั้นหมายถึงความเป็นเหล่ากอแห่งสมณะ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ ทั้งปัจจุบันและอนาคต

๒. เมื่อพุทธศาสนิกชนไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทและสถานภาพของสามเณร ฉะนั้นทางแก้ไข คือ สามเณรควรทำตัวให้นำเคารพเลื่อมใสในการประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยในส่วนของสามเณรเอง^{๒๔} เพื่อจะได้เสริมสร้างศรัทธาให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เน้นเรื่องการสำรวมตนเป็นหลัก

๓. ให้ใช้วิธีการเรียนรู้ การปลูกฝังทัศนคติ ด้วยลักษณะการใช้ไม่ออกไปหาไม้แห้ง เพื่อให้เหมาะสมกับวัยของสามเณร^{๒๕} ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากทางวัด สำนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติ และคณะสงฆ์ในการดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ความต่อเนื่องในทุกระดับสังคม

๔. ต้องให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพราะวัยยังเยาว์อยู่สามารถฝึกฝนได้ หากเป็นปัญหากับสังคม เนื่องด้วยสามเณรเป็นบุคคลสาธารณะ เช่น การทำตนให้เป็นประโยชน์ช่วยเหลือทางวัดในด้านต่างๆ ได้ รวมทั้งดูแลอุปัฏฐากพระภิกษุ เป็นต้น

๕. สังคมควรเปิดมุมมองให้กว้างมากขึ้น เพราะปัญหาอยู่ที่สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ต้องสร้างให้วัด โรงเรียน และชุมชนนั้นเอื้อต่อการทำความดีของสามเณร^{๒๖} คือต้องช่วยกันดูแลจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเยาวชนที่ดีให้กับสังคมร่วมกัน

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จะพบว่าสังคมมีส่วนสำคัญต่อสามเณร ทั้งในด้านพฤติกรรมและด้านสิ่งแวดล้อม แนวทางแก้ไขจึงประกอบไปด้วยสองส่วนดังกล่าว ส่วนแรกเป็นเรื่องที่สามเณรต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ เน้นที่การรักษาสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของการเป็นเหล่า

^{๒๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ สามเณรศักดิ์การะ เขียวรัมย์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายจันต์ ฟูมาลา, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

กอบแห่งสมณะในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนให้อยู่ในสมณสาธูปที่ดั่งงาม ส่วนที่สองเป็นเรื่องของ สังคมจะต้องช่วยกันดูแลสามเณรร่วมกับคณะสงฆ์ ในอันที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี การนำพุทธ ศาสนาไปแก้ปัญหาสังคมก็เป็นเรื่องที่ควรกระทำ

๔.๔ แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ แม้จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่กลับทำให้ผู้ที่จะมา บวชเป็นสามเณรเริ่มมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากโอกาสและทางเลือกเปิดกว้างมากกว่าเดิม ปัญหาจากการจัดการศึกษาของรัฐ มีผลกระทบกับการบวชเรียนของสามเณรมากขึ้นทุกขณะ เนื่องจากนโยบายการให้การศึกษาอย่างทั่วถึง รวมไปถึงแนวนโยบายการศึกษาที่แต่ละรัฐบาล นำมาใช้ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้สามเณรเริ่มมีจำนวนลดลง เมื่อหาผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรม วินัยได้ยากขึ้นทุกวัน

การจัดการศึกษาของรัฐเกี่ยวข้องกับการบวชเรียนของสามเณร เนื่องจากแต่เดิมผู้ บวชส่วนหนึ่งเป็นเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา และการศึกษาภาคบังคับก็เป็นปัญหากับคณะ สงฆ์ ถ้าหากเด็กเลือกหนทางอื่นมากกว่าที่จะคิดบรรพชา เพราะจะมีอายุมากขึ้นหลังจบ การศึกษา ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่รัฐส่งเสริมและอุดหนุนเรื่องการศึกษาได้อย่างทั่วถึงแล้ว เมื่อนั้น จำนวนสามเณรก็จะประสบปัญหาลดลงอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ กระทบกับคณะสงฆ์อย่างรุนแรงที่สุดในบรรดาเหตุปัจจัยด้านอื่น บุคลากรที่จะมาบวชสามเณร นับวันจะหายากมากยิ่งขึ้น คงต้องมีการปรับตัวรับมือกับภาวะนี้ อาจจะไม่เน้นปริมาณ แต่หันมา สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพแทน เพราะสามเณรคืออนาคตของวงการสงฆ์ เพื่อการดำรงพระ ศาสนาต่อไป สำหรับแนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ สรุปได้ดังนี้

๑. รัฐควรอุดหนุนการศึกษาให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและเสมอภาคทั้งด้านบุคลากร ผู้สอน อุปกรณ์การศึกษา และรวมถึงทุนการศึกษาด้วย^{๒๗} นั้นหมายถึงต้องให้ความสำคัญกับ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มีสามเณรจำนวนไม่น้อยกำลังเล่าเรียนอยู่

๒. ควรเปิดโอกาสให้สามเณรมีโอกาสเลือกเส้นทางการศึกษา โดยไม่ขัดต่อสภาวะ ของพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง^{๒๘} เนื่องจากจากการศึกษาภาคบังคับ ที่มีนโยบาย ขยายฐานการศึกษาให้สูงขึ้นกว่าเดิม ทำให้มีปัญหากับการบวชเรียน

^{๒๗} สัมภาษณ์ สามเณรณัฐพนธ์ สุขมล, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาตัง มหิสฺสโร, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๓. รัฐต้องให้การส่งเสริมและยอมรับในการศึกษาของสามแณร ทั้งที่ยังดำรงสมณเพศ และลาสิกขาไปแล้ว^{๒๙} เพื่อสร้างความทัดเทียมขึ้นในสังคม จะได้ไม่เป็นปัญหาในการศึกษาต่อหรือการนำไปประกอบอาชีพในทางโลก

๔. ควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการศึกษาของรัฐและคณะสงฆ์ ให้สามารถเป็นทางเลือกทั้งสองด้าน โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น เพื่อการรับรู้ของสังคม^{๓๐} เนื่องจากมีการแย่งเด็กเข้าเรียน ทำให้การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เสียเปรียบทุกด้าน เมื่อการเผยแพร่ข่าวสารทำได้อย่างจำกัด

๕. ในการแสวงหาผู้บวชเรียน ควรทำความเข้าใจกับผู้ปกครองของเด็กให้ดี ว่าได้ประโยชน์อะไรจากการมาศึกษาพระธรรมวินัย และรัฐควรเปิดโอกาสให้มีการบวชเรียนโดยไม่ติดขัดด้านกฎหมาย มีการให้การสนับสนุนที่ดีพอสมควร^{๓๑} นั้นหมายความว่าต้องไม่ปิดกั้นโอกาสจนทำให้เด็กไม่มีทางเลือก เพราะการได้เยาวชนที่ดีมีศีลธรรมและจริยธรรมจากการขัดเกลาทางพระศาสนา น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบันปัญหาความต้องการของการจัดการศึกษาดังที่ระบุนไว้ส่วนใหญ่มีผลกระทบมาจากการเมือง เนื่องจากการเมืองมีอิทธิพลสูงต่อการกำหนดนโยบายทุกด้านของประเทศ นโยบายด้านการจัดการศึกษาก็เช่นเดียวกัน แต่การกำหนดนโยบายการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงตามการเข้ามาบริหารประเทศเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็มีการเปลี่ยนนโยบายทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ผู้ปฏิบัติต้องปรับตัวตามนโยบายทุก ๔ ปีตามวาระของรัฐบาลจนไม่มีเวลาที่จะทำงานกันอย่างเต็มที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีปัญหาทั้งในเชิงของนโยบายและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ สรุปได้ว่า คนเป็นหัวใจของการพัฒนา เพราะคนเป็นทั้งผู้กำหนดทิศทางและดำเนินการพัฒนา อีกทั้งเป็นผู้ได้รับผลโดยตรงจากการพัฒนา ขณะเดียวกันก็อาจจะแยกคนออกจากครอบครัว ชุมชน สังคมระดับประเทศ สังคมระดับโลก และธรรมชาติได้ นอกจากนี้ก็อาจจะแยกคนออกจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในอนาคตจะต้องมุ่งพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคล ให้มีสุขภาพทั้งกายและใจดี มุ่งพัฒนาครอบครัวให้มีความรักและความอบอุ่น มุ่งสร้างกำลังความเข้มแข็งของชุมชน ให้ร่วมผนึกกำลังกันเป็น

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุฒ, ดร., ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ภูริเมธี), ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

กำลังคนที่เป็นปีกแผ่น พึ่งตนเองได้ต่อเนื่อง ร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ให้มีสันติภาพในสังคมไทย สันติกับเพื่อนร่วมโลกและสันติกับธรรมชาติ ทั้งนี้จะต้องจัดการศึกษาให้หลากหลายและต่อเนื่อง ให้แต่ละคนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องสนับสนุนให้สื่อมวลชนร่วมกันส่งเสริมการพัฒนาการศึกษา การศึกษาที่จะเสริมสร้างความมั่นคงและก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทยได้นั้น จะต้องเป็นการศึกษาที่มีความพอดี ในการผสมผสานคุณลักษณะต่างๆ กันหลายเรื่อง ควบคู่กันไปอย่างเหมาะสมจะกลมกลืน โดยมีแนวโน้มนโยบายในอนาคตที่จะเกิดขึ้น ๔ ข้อดังนี้

๑. ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพ ให้ปวงชนทุกคนเข้าถึงและมีโอกาสพัฒนาเต็มตามศักยภาพ มุ่งสร้างรากฐานคุณภาพของประชากรตลอดชีวิตตั้งแต่ปฐมวัย

๒. เพิ่มขีดความสามารถของสังคมไทยในการแข่งขันและร่วมมือกับเพื่อนบ้าน มุ่งสร้างความมั่นคงและก้าวหน้าของเศรษฐกิจไทยในประชาคมโลกบนพื้นฐานความเป็นไทย

๓. เสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน สถาบันศาสนา สถาบันสังคม มุ่งเกื้อหนุนการเรียนรู้ เครือข่ายช่วยการเรียนรู้ สร้างสรรค์ปัญญาและความเป็นปีกแผ่นของสังคม

๔. ปฏิรูประบบการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อมุ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

โดยสรุปนโยบายการศึกษาคือ กรอบแนวคิดในการกำหนดทิศทางการปฏิบัติ หรือการดำเนินการจัดการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสาธารณะที่มีส่วนในการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยผ่านกระบวนการพัฒนาคน นโยบายการจัดการศึกษาของไทยเริ่มมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แต่นโยบายที่ผ่านมาในแต่ละยุคสมัยเน้นการพัฒนาเชิงปริมาณ ทำให้การพัฒนาด้านคุณภาพตกต่ำลง ปัญหาในกระบวนการจัดทำนโยบายทางด้านการศึกษามาจากการเมือง เนื่องจากการเมืองโดยนักการเมืองจะเข้ามาเป็นผู้บริหารประเทศ ก็จะนำนโยบายของพรรคการเมืองเกี่ยวกับการศึกษาเข้ามาเป็นแนวทางในการจัดทำนโยบายด้วย ผู้ที่จัดทำนโยบายก็คือข้าราชการประจำซึ่งต้องทำนโยบายตามที่การเมืองสั่งก็ขาดความรู้ความเข้าใจในการทำนโยบาย มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยก็เปลี่ยนนโยบายบ่อย ทำให้นโยบายการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทำให้การศึกษาขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อการเมืองยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ก็จะมีแนวโน้มที่จะเป็นอย่างนี้ไปอีกนาน ตราบใดที่การเมืองยังไม่เห็นความสำคัญและเข้าใจการศึกษาอย่างแท้จริง หากจะแก้ไขในเรื่องนี้ ควร

จะมีการกำหนดเป็นนโยบายหรือวาระแห่งชาติเป็นระยะเวลาอันพอที่จะทำตามนโยบายได้สำเร็จ ไม่ว่าจะมามีรัฐบาลใดเข้ามาบริหารประเทศก็ตาม แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ผู้ที่จะมาเป็นผู้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาจะต้องนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ คือ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” มาถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ความสำเร็จของนโยบายการจัดการศึกษาคงจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน^{๓๒} และนอกจากนั้น จากการศึกษาทางออกของปัญหาสำหรับการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีผลกระทบต่อการศึกษาพระพุทธรูปของสามเณรสรุปได้ดังนี้

๑. ภาครัฐจะต้องให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาของสงฆ์อย่างชัดเจนและเร่งด่วน ในฐานะที่สงฆ์ร่วมรับภาระแบ่งเบาการจัดการศึกษาของรัฐ และพัฒนาคุณภาพพลเมืองของไทย ด้วยการขจัดปัญหาของวัดต่างๆ ประเด็น คือ ปัญหาการจัดการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ส่งผลให้สามเณรมีลดน้อยลง ซึ่งหมายถึงการสืบทอดศาสนทายาทลดลงไปด้วย จึงควรที่จะเร่งออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถาบันพระพุทธรูปศาสนา ให้เท่าเทียมกับสถาบันอื่นๆ โดยเร็ว ในฐานะที่พระภิกษุ สามเณร คือ พลเมืองไทยที่ต้องได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับประชาชนคนไทยทั่วไป ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และเท่าเทียมกัน^{๓๓}

๒. เกี่ยวกับการจัดให้มีการเรียนการสอนพระพุทธรูปศาสนาตามโรงเรียนนั้น คณะสงฆ์ไทยได้เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการให้ออกคำสั่งให้มีการสอนวิชาพระพุทธรูปศาสนาแก่นักเรียนทุกระดับ นับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนถูกปล่อยให้กำหนดรายละเอียดของหลักสูตรเอง แม้ว่าจะระดับความเข้าใจในวิชาพระพุทธรูปศาสนาในเขตการศึกษาจะไม่ค่อยตรงกันและเพี้ยนไปบ้างในบางกรณีก็ตาม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องให้มีหลักสูตรแกนกลางเป็นเครื่องชี้ทางให้นักการศึกษาแต่ละท้องถิ่นทำหลักสูตรพระพุทธรูปศาสนาได้อย่างถูกต้องตรงกัน^{๓๔}

^{๓๒} วุฑฒะ, ปัญหาการปฏิบัติตามนโยบายการจัดการศึกษาไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2067.0>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕]. อ้างอิงใน : <http://www.oknation.net>, [๖ มิถุนายน ๒๕๕๓].

^{๓๓} พระมหาวิโรจน์ สอนสมุทร, งานด้านการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sites.google.com/site/phramhawirocnswnsmuthr/ngan-dan-pkhrxng>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

^{๓๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dhammadham.org/thailand/contemporary.php>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

๓. การปฏิรูประบบการศึกษาก็ควรที่จะต้องปฏิรูปคนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปด้วย หมายถึง นอกจากเราจะปฏิรูปคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อระบบการศึกษา เช่น ครู อาจารย์ ผู้บริหาร การศึกษา ผู้เรียน รวมไปถึงบิดามารดา ผู้ปกครองแล้ว เห็นว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางอ้อมต่อระบบการศึกษาอีกด้วยอันได้แก่ สื่อมวลชน นักการเมือง ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชน นักเขียน นักร้อง นักแสดง ศิลปิน ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งการปฏิรูปกลุ่มบุคคลเหล่านี้ น่าจะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน เนื่องจากคนทุกกลุ่มในสังคมจะต้องสามารถมีส่วนร่วม ถ่ายทอดอิทธิพลอุดมการณ์ทางการศึกษาตามแนวทางที่ต้องการปฏิรูปให้กับเด็กๆ และเยาวชนของชาติอันจะเป็นการช่วยให้การพัฒนาการทางการศึกษาเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีพลังมากยิ่งขึ้น ดังนั้นเราจำเป็นต้องปฏิรูปกลุ่มคนเหล่านี้ด้วยหากเราต้องการให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นไปได้อย่างครอบคลุมและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพของประชากรในชาติ^{๓๕}

สรุปแนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ รัฐควรคำนึงถึงความเสมอภาค มีความยุติธรรมในทุกๆระดับ ส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปกรรมในโรงเรียน และการปฏิรูปคนให้เป็นผู้มีศักยภาพในด้านปัญญา ที่สำคัญควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของสามเณรด้วย ทั้งเรื่อง การอุดหนุนการศึกษาและทุนการศึกษา เพื่อสร้างเยาวชนในวัดให้มีคุณภาพการศึกษาทัดเทียมกับที่รัฐจัดการศึกษาให้

๔.๕ แนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ มีส่วนสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ภาระส่วนนี้ของคณะสงฆ์นำไปสู่การศึกษาพระธรรมวินัยของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เพื่อการดำรงไว้ของพระศาสนาที่ยั่งยืน การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับสามเณรนั้น เนื่องมาจากคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่เอื้อให้เกิดแรงจูงใจในการศึกษา ผู้เรียนเลยเปลี่ยนเป้าหมายจากเดิมส่วนใหญ่ให้ความสนใจแผนกปริยัติสามัญมากกว่าแผนกธรรมบาลี

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ยังมีบทบาทสำคัญในการฝึกฝนอบรมสามเณรที่บวชเข้ามาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย จากสภาพที่เป็นไปในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรค

^{๓๕} โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, การปฏิรูประบบการศึกษาไทยปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.cgsc.rta.mi.th>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

นานาประการ ความจำเป็นในเรื่องนี้ยังต้องได้รับการดูแลจากทุกองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะ การขาดแคลนผู้เล่าเรียนกำลังจะเป็นวิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในอนาคต ส่วนหนึ่ง ได้รับผลกระทบมาจากการจัดการศึกษาของรัฐนั่นเอง แม้คณะสงฆ์จะพยายามแก้ไขแล้วก็ตาม ส่วนหนึ่งมาจากการไม่พัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานด้านการศึกษา โดยเฉพาะการวัดผลที่ควร เป็นสากลมากกว่านี้ ส่งผลไปถึงการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ต้องการศึกษาเล่าเรียนมีความหวังใน อนาคต หากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเหมาะสม ถ้าไม่เช่นนั้นปัญหาการขาด แคลนบุคลากรเช่นสามเณรจะยิ่งรุนแรงกว่าเดิม สำหรับแนวทางแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของ คณะสงฆ์ สรุปได้ดังนี้

๑. ควรมีการส่งบุคลากรไปดูงานหรืออบรมคุณภาพ เพื่อมาจัดการเรียนการสอนที่ ทันสมัย ระดมทุนจากคณะสงฆ์และญาติโยม ช่วยสนับสนุนงบประมาณการจัดการศึกษา เนื่อง รัฐอุดหนุนน้อย จัดระบบแผนงานให้ชัดเจน ทันสมัยแต่เน้นให้มีคุณธรรม^{๓๖} ซึ่งคณะสงฆ์เองต้อง พัฒนาให้เท่าทันความเจริญของบ้านเมือง การเรียนรู้สิ่งใหม่ น่าจะเกิดประโยชน์ทางการศึกษา

๒. ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรเหมาะสมดีอยู่ แล้ว เพียงแต่ยังไม่เชื่อมต่อกับการศึกษาโดยรวม^{๓๗} หมายถึงการอนุรักษ์ของเดิมเอาไว้ แล้วใช้วิธีการ ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจสำหรับผู้เรียน ซึ่งต้องพัฒนาผู้สอนเป็นสำคัญ เพราะบุคลากรด้านนี้ยังขาดการส่งเสริมที่ดีและเหมาะสม

๓. ควรปรับทิศทางการจัดการศึกษา ให้ตอบสนองความต้องการของสังคม เพื่อ อนาคตที่ดีของสามเณร ในการนำไปประกอบอาชีพในทางโลกหากลาสิกขาออกไป^{๓๘} คงต้องปรับ หลักสูตรที่เน้นการนำความรู้ไปใช้งาน โดยดูแบบอย่างจากทางโลกที่สอนเรื่องวิชาชีพ

๔. หลักสูตรนักธรรม-บาลี ควรปรับปรุงการเรียนการสอนและบุคลากร ให้ทันสมัย แต่ไม่ทิ้งของเดิม ในลักษณะของใหม่ก็ดีของเก่าก็ไม่เสีย เพราะการสอบวัดความรู้ในปัจจุบันเป็น เรื่องจัดตามประเพณีของคณะสงฆ์ไปแล้ว^{๓๙} เหตุเพราะผู้เรียนเริ่มให้ความสนใจน้อย เนื่องจาก การเรียนนักธรรม-บาลีเป็นเรื่องยาก ต้องเน้นประโยชน์ในการนำไปใช้

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูเกษมมุนี (สุชาติ นาถกโร), ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ฐิติเมธี), ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. ควรปรับปรุงเรื่องวิธีการศึกษาเสียใหม่ มีการตรวจข้อสอบและการวัดผลที่เป็นสากล เพื่อสนับสนุนให้สามเณรมีแรงจูงใจ และมีเป้าหมายในการศึกษาที่ชัดเจนขึ้น^{๔๐} นั้น หมายความว่าต้องสร้างมาตรฐานที่ถูกต้องและเหมาะสมกับเพศบรรพชิต มีกฎเกณฑ์และระเบียบที่เคร่งครัด สุดท้ายต้องมีการส่งเสริมผู้สำเร็จการศึกษา ให้มีสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมต่อไป

และจากการศึกษาทางออกของปัญหาสำหรับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น สรุปได้ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ควรมีการปรับเข้ากับหลักสูตรสายสามัญอย่างเป็นสากล มีการเชื่อมต่ออย่างครบวงจร ศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาจิต หลักสูตรควรปรับให้สั้นและเป็นมาตรฐานยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนผู้สอนง่ายต่อการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นการดึงดูดผู้เรียนเข้าสู่ระบบมากขึ้น เป็นการแก้ปัญหาด้านผู้เรียน

๒. ด้านครูผู้สอน ควรมีนิตยภัตเป็นค่าตอบแทน เพราะการสอนภาษาบาลีเป็นวิชาที่ยาก ถ้าสำนักใดให้ความสำคัญแก่ครูผู้สอน ส่วนมากจะมีคุณภาพ ประกอบกับผู้เรียนมีปริมาณมาก จึงต้องมีการพัฒนาครูผู้สอนด้วย

๓. ด้านงบประมาณ รัฐต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาทั้งระบบจัดสวัสดิการที่เพียงพอ จัดครูสอนภาษาบาลีประจำเหมือนวิชาสามัญทั่วไป

๔. ด้านการจัดการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้บุคคลทุกชั้น ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสเข้าไปศึกษา บรรจุครูอาจารย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน^{๔๑}

และจากการศึกษามีข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานราชการ ดังนี้

๑. กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้ชัดเจนเป็นระบบอย่างสอดคล้องกันในทุกระดับชั้นในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปในรูปแบบและแนวเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณาจัดสรรงบประมาณ และบุคลากรเพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และได้ประสิทธิผล โดยเฉพาะงบประมาณด้านการพัฒนา-ฝึกอบรมและผลิตครู-ผู้สอนพระปริยัติธรรม งบประมาณ

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายเสฐียร ทังทองมะดัน, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๔๑} คณินนิตย์ จันทบุตร, “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย [บทความวิจัย]”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พ.ค.-ส.ค. ๒๕๔๔) : ๓๑-๓๒.

การสร้างอาคารเรียน งบประมาณอุปกรณ์การศึกษา-ตลอดจนงบประมาณค่าตอบแทนครูผู้สอน ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

๓. กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม ควรกำหนดระเบียบให้สามารถนำเงินศาสนสมบัติกลาง มาใช้ในการอุดหนุนบูรณวัดได้

๔. กรมการศาสนาควรกำหนดหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษา ในระบบโรงเรียนของรัฐและประสานงานให้สถานศึกษาและหน่วยงานของรัฐ รับรองคุณวุฒิทางการศึกษาของสงฆ์ ให้เทียบเท่ากับการศึกษาตามระบบการศึกษาของรัฐในระดับต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและการออกไปประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง

๕. กรมการศาสนาควรจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรมให้ครบทุกเขตการปกครองคณะสงฆ์ โดยมอบหมายให้เจ้าคณะภาคเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อจัดหาและฝึกอบรมครูสอนปริยัติธรรมส่งไปประจำทำการสอนให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม ทุกวัดในเขตภาคต่างๆ ให้เพียงพอ

๖. กรมการศาสนาควรอุดหนุนงบประมาณด้านอุปกรณ์การศึกษาเพื่อการเรียนการสอนแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ในระดับพื้นฐานเช่นเดียวกับระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมีอุปกรณ์การศึกษาที่ทันสมัย ตลอดจนนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในระบบการเรียนการสอน เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ และสื่อมวลชนต่างๆ เป็นต้น

๗. กรมการศาสนาและคณะสงฆ์ควรวางระบบการจัดศาสนศึกษาไว้ให้พระสงฆ์ทุกรูปต้องศึกษาการศาสนศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุและให้ทุกวัดจัดการศาสนศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึงโดยพระภิกษุสามเณรที่บวชใหม่ที่จำพรรษา ๑ พรรษาขึ้นไป ต้องเรียนได้อย่างน้อยนักธรรมชั้นตรี ผู้ที่บวชตั้งแต่ ๒ พรรษาขึ้นไป ต้องเรียนให้ได้ อย่างน้อยนักธรรมชั้นโทหรือชั้นเอก หรือเรียนแผนกบาลี

๘. สำนักศึกษาธิการจังหวัด/อำเภอ ควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนสนใจการส่งเสริมการศาสนศึกษา การสร้างบุคลากรทางศาสนามากกว่าสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพต่อการจัดการศึกษาและบุคลากรทางศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๙. วัดต้องจัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนา การศาสนาศึกษาให้สอดคล้องกับ แผนพัฒนาของอำเภอ/จังหวัด เพื่อขอสนับสนุนด้านงบประมาณ การจัดการศึกษาของโรงเรียน พระปริยัติธรรม.^{๔๒}

สรุปแนวทางแก้ไขด้านจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นเรื่องที่ต้องปรับทั้งองค์กร หน่วยงานที่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรผู้สอนที่ควรเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญ หลักสูตรที่ ควรปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยแต่ไม่ทิ้งของเดิมซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ และการวัดผลที่เป็น มาตรฐานสากล สุดท้ายต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียนโดยเฉพาะสามเณร ทั้งเรื่องของ อนาคต และเป้าหมายของชีวิต เพื่อดำรงรักษาพระธรรมวินัย และการสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนา

๔.๖ แนวทางแก้ไขด้านพระธรรมวินัย

ด้านพระธรรมวินัยสำหรับสามเณรแล้ว ถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการครองตนเพื่อ ดำรงสมณเพศ ในฐานะเหล่ากอแห่งสมณะ ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทที่ได้ทรง บัญญัติเอาไว้ให้ จึงเป็นเรื่องที่สามเณรควรใส่ใจเป็นลำดับต้นๆ ปัญหาด้านพระธรรมวินัยกับ สามเณร มักขึ้นอยู่กับวัยและความเป็นเด็ก แม้พระพุทธองค์จะได้ให้สิกขาบทที่เหมาะสมแล้วก็ ตาม แต่การประพฤติปฏิบัติก็มีผิดพลาดพลั้งเผลอให้ได้พบเห็น เพราะแม้แต่พระภิกษุผู้มีวุฒิ ภาวะที่สูงกว่ายังประพฤตินอกกรอบให้เห็นเหมือนกัน ดังนั้น ต้องให้โอกาสและเวลาในการ ฝึกฝนขัดเกลา

พระธรรมวินัยสำหรับสามเณรในสภาพปัจจุบันนี้ ยังเหมาะสมคืออยู่ เพียงแต่มีสิ่งรื้อ เยอะเยอะมากมาย ทำให้ประพฤติดีประพฤติดูบัง เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่ง ต้องได้รับคำแนะนำจากพระภิกษุสงฆ์ ให้รู้จักวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อไป โดยเฉพาะการ ดูแลจากเจ้าอาวาสอย่างใกล้ชิด และทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เพราะตัวพระ ธรรมวินัยนั้นพระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทเอาไว้ดีและเหมาะสมอยู่แล้วกับสามเณร เป็นเรื่องของ ตัวบุคคลที่จะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้อยู่ในกรอบและกฎเกณฑ์ เพื่อไม่ให้มีปัญหา กับ ความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน สำหรับแนวทางแก้ไขด้านพระธรรมวินัย สรุปได้ดังนี้

^{๔๒} บทความวิชาการ วชิร, สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.images.grade9.multiply.multiplycontent.com/.../บทความ วิชาการ_วช..., [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

๑. เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของตัวบุคคล หรือตัวสามเณรบางรูปเท่านั้น ซึ่งผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ตลอดจนจนถึงเจ้าอาวาสต้องคอยกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด และทุกภาคส่วนต้องทำงานสอดรับกัน^{๔๓} คือต้องแยกแยะในการแก้ปัญหา เพราะเป็นปัญหาเฉพาะตัว แต่มีผลกระทบกับส่วนรวมในที่สุดนั่นเอง

๒. ต้องมีการตักเตือน และลงโทษอย่างเด็ดขาด^{๔๔} หมายถึงการมีมาตรการตั้งแต่นั้นเขาไปหาขั้นหนัก ตามฐานของความผิด ซึ่งสามเณรต้องยอมรับบทลงโทษ เพื่อความผาสุกและดีงามของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๓. ควรให้มีทางเลือกในการประพฤติปฏิบัติ แต่ต้องไม่ผิดพระธรรมวินัยจนเกินงาม โดยหลายส่วนต้องร่วมมือกัน แนะนำสั่งสอนจากตัวอย่างที่ดีและไม่ดี เพื่อให้เกิดการต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ^{๔๕} จำเป็นต้องอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการทำงานของทุกส่วนในสังฆม

๔. ส่งเสริมให้สามเณรเล่าเรียนพระธรรมวินัยให้มากกว่าทางโลก เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ต่อไป^{๔๖} นั้นหมายความว่าสามเณรควรพยายามศึกษาและทำความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างเข้าใจและชัดเจน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๕. ออกกฎระเบียบให้ปฏิบัติ ลงโทษผู้ทำผิด และให้รางวัลผู้ทำดี จัดเวรการทำงาน กิจกรรม และกิจวัตรแก่สามเณร^{๔๗} เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีในการประพฤติตามพระธรรมวินัย ทั้งในวัดและนอกวัด

สำหรับแนวทางการแก้ไขด้านพระธรรมวินัย ในความหมายที่แท้จริงคือการปรับปรุงตนเองของสามเณร โดยการดูแลของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสม เพื่อให้การประพฤติปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้อง นำไปสู่การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และจากปาฐกถาธรรมโดย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เรื่อง “รักษาพระพุทธศาสนา คือรักษาพระธรรมวินัย” ท่านกล่าวเอาไว้ว่า “กฎหมายคณะสงฆ์ โดยเฉพาะ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ จะต้องเป็นฐานรองรับ ให้พระธรรมวินัย ปรากฏโดดเด่นขึ้นมาเป็นหลักของพระพุทธศาสนา และเป็นเครื่องกำกับให้พระภิกษุสามเณรที่บวชเข้ามาแล้ว ได้เจริญอกงามในศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลัก

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, ดร., ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ดร.เสรี ศรีงาม, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสุโข, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูเกษมณวกิจ (สุชาติ นาถกโร), ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ไตรสิกขา สามารถสั่งสอนธรรมนำประชาชนให้พัฒนาชีวิตและสังคม ประเทศชาติสู่ความเจริญ มั่นคงและประโยชน์สุขที่แท้จริงยั่งยืน พุทธอย่างสั้นว่า พ.ร.บ.คณะสงฆ์ต้องเป็นฐานรองรับพระ ธรรมวินัยกำกับพระเถระ ให้เจริญในไตรสิกขา และทำวัดให้เป็นแหล่งแผ่ธรรมขยายปัญญาสู่ ชุมชน”^{๔๔} และจะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัย ไม่ได้มีอะไรเสียหาย หรือไม่เหมาะสมกับการประพฤติ ปฏิบัติของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา กลับจะส่งเสริมผู้ประพฤติปฏิบัติให้องอาจและกล้าหาญ ในการเข้าสังคม เว้นไว้แต่ว่าผู้ปฏิบัติไม่อาจดำรงตนอยู่ในสมณเพศเท่านั้น และสำหรับสามเณร สิกขาบท ๑๐ และเสขยวัตร ๗๕ ถือว่าพระพุทธรูปองค์มองเห็นความสำคัญและบทบาทของ สามเณร ว่าจะสามารถมีส่วนในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ฉะนั้นข้อปลีกย่อยอื่น จึงมีส่วน เสริมความโดดเด่นในภาระของสามเณร

แม้ปัจจุบันความประพฤติย่อยหย่อน จะได้รับการกล่าวขวัญถึง ทางสื่อมวลชน แต่ นั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสังคมเท่านั้นเอง อันที่จริงแล้วถ้ามองกันตามวัยวุฒิและคุณวุฒิแล้ว สามเณรก็ยังคงต้องการการอบรมบ่มนิสัย ต้องให้เวลากับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตั้งแต่ ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง ต้องไม่ลืมว่า สมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์ นั้น แทบทุกพระองค์ต้องผ่านการเป็นสามเณรมาแล้วทั้งสิ้น ยกตัวอย่างปัญหาความชุกชอน อัน เป็นสาเหตุให้ถูกลงโทษอย่างเฉียบขาด ซึ่งสามเณรส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย บางสำนักได้ใช้วิธีการ แก้ไขอย่างเฉียบขาด ด้วยการขับไล่ให้พ้นจากสำนักบ้าง บังคับให้ลาสิกขาไปบ้าง เพื่อให้การ บริหารและการปกครองภายในสำนักเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สามารถแบ่งประเภทความ แตกต่างของทัศนคติและเหตุผลสนับสนุน ดังนี้ การเล่นชุกชอนเป็นธรรมชาติเด็ก ควรตักเตือนก่อน ไม่ควรใช้วิธีการลงโทษอย่างเฉียบขาดในทันที หากตักเตือนบ่อยครั้งแล้ว ยังไม่ปรับปรุงแก้ไขให้ ดี ขึ้น จึงใช้วิธีการลงโทษอย่างเฉียบขาด สำหรับการเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล ตะกร้อ เป็นต้น ไม่ เหมาะสม และไม่น่าเลื่อมใส การออกกำลังกายที่ดีควรอยู่ในที่ลับตา หรือบางทีให้เหตุผลว่า ความชุกชอนของสามเณร เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ทุกสำนัก การลงโทษอย่างเฉียบ ขาด จำเป็นต้องใช้ แต่ไม่ควรลงโทษด้วยการขับไล่ให้ไปอยู่ที่สำนักอื่น เพราะเป็นเพียงการผลัก ภาระให้พ้นตัวแล้วนำปัญหาไปสู่สำนักอื่นอย่างไม่สิ้นสุด ในกรณีที่ปรับปรุงแก้ไขไม่ได้ ควรให้ลา สิกขาไป หรือการลงโทษอย่างเฉียบขาด ไม่เหมาะสม และไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ โดยมีเหตุผล สนับสนุนดังนี้ หากขับไล่ออกจากสำนัก สามเณรซึ่งยังเป็นเด็กจะกลายเป็นผู้เร่ร่อน การแก้ไข ปัญหาที่มีอยู่หลายวิธี ควรเลือกวิธีที่ดีที่สุด การที่พระผู้ปกครองในสำนักบางแห่งเลือกใช้วิธี

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *รักษาพระพุทธศาสนาคือรักษาพระธรรมวินัย*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.songpak16.com/article/Buddha04.html>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

แก้ปัญหาอย่างเฉียบขาดนั้น เป็นการแก้ปัญหาแบบเห็นแก่ตัว หรือไม่เห็นด้วยกับการไล่ออกจากสำนัก หรือการบังคับให้ลาสิกขา สามเณรที่ชุกชน ชอบการออกกำลังกาย ทางสำนักควรจัดหาสถานที่ให้ โดยกำหนดรูปแบบการออกกำลังกายที่แน่นอนและชัดเจน เช่น การฝึกโยคะ เป็นต้น หรือที่เห็นว่า สามเณรเป็นวัยรุ่นซึ่งมีอารมณ์ที่เปราะบาง การถูกลงโทษขั้นเฉียบขาด เช่น การขับไล่จากสำนัก เป็นต้น อาจกลายเป็นจุดหักเหของชีวิต พระผู้ปกครองควรให้โอกาสแสดงออกตามธรรมชาติของเด็กบ้าง โดยไม่ต้องคอยจับผิดอยู่ตลอดเวลา เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสมจึงเข้าไปแก้ไข ถ้าหากการแก้ไขปัญหานี้ด้วยวิธีการลงโทษอย่างเฉียบขาด ยังจำเป็นต้องใช้อีกต่อไป สะท้อนให้เห็นว่าการบวชเรียนในสังคมไทย เหมาะสมสำหรับเยาวชนที่มีอุปนิสัยอ่อนโยนและมีพฤติกรรมเรียบร้อย ส่วนเยาวชนซึ่งบวชเรียนอยู่แล้ว หากมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ก็จะถูกผลักดันออกจากวัดกลับมาสู่สังคมมากกว่าจะได้รับ การแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายในวัดต่อไป^{๔๙}

สรุปว่าแนวทางแก้ไขด้านพระธรรมวินัย เมื่อศึกษาก็ควรให้ความสำคัญในการปฏิบัติ การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาจะชัดเจนแจ่มแจ้งได้ก็ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่เล่าเรียนมา สามเณรควรให้ความสำคัญถือเป็นบทบาทและหน้าที่ที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งเรื่องของการใส่ใจศึกษาและความประพฤติที่เหมาะสมในพระธรรมวินัย เมื่อทำผิดก็ต้องยอมรับบทลงโทษเพื่อความดีงามและความผาสุกของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๔.๗ สรุป

การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาทของสามเณร สิ่งสำคัญคือ การศึกษาพระธรรมวินัย ตราบไธที่ยังมีผู้บวชเรียนในศาสนาพุทธ นั้นเท่ากับว่าการดำรงอยู่ของศาสนาออกงามเป็นลำดับ แต่หากขาดแคลนบุคลากรเหล่านี้แล้ว ปัญหาคงพอกพูนเป็นเงาตามตัว ซึ่งผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการตั้งมั่นของพุทธศาสนาในสังคมไทย เมื่อขาดผู้ศึกษาเสียแล้ว คงตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ จึงได้เสนอแนวทางแก้ไขทั้ง ๖ ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับการเสนอสภาพปัจจุบัน และปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทยในบทที่ ๓ ดังนี้ ๑) ด้านครอบครัว ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข อยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีสันติ ซึ่งความสุขในครอบครัวนั้นจะส่งผลต่อ

^{๔๙} สุนทร บุญสถิต, “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

สังคมโดยรวม และควรให้ข้อมูลผลดี-ผลเสียในการบวชเรียนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ โดยบอกกล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชเรียน ใช้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนสามเณรต้องดูแลให้ความอบอุ่น และส่งเสริมเรื่องการศึกษา เพื่อสร้างสามเณรที่เข้มแข็งและอดทนกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็ปลูกฝังให้เป็นผู้ใฝ่ศึกษา จะได้มีอนาคตทั้งในทางธรรมหรือในทางโลกหากลาสิกขาไป ๒) ด้านเศรษฐกิจ ในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ตามความต้องการด้านต่างๆ ของตนเอง ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของการบวชเรียน เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสมณเพศได้อย่างปกติสุข และยังมีคามมั่นคง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม จึงสมควรนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานในการแก้ไขปัญหาด้วยในด้านเศรษฐกิจ สามเณรควรมีหลักมัตตัญญูตาสำหรับการปฏิบัติตาม เพื่อการดำรงอยู่อย่างสมณะ ที่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศ ๓) ด้านสังคม ส่วนแรกเป็นเรื่องที่สามเณรต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ เน้นที่การรักษาสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของการเป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนให้อยู่ในสมณสาธูปที่ดั่งงาม ส่วนที่สองเป็นเรื่องของสังคมจะต้องช่วยกันดูแลสามเณรร่วมกับคณะสงฆ์ ในอันที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี การนำพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาก็เป็นเรื่องที่ควรกระทำ ๔) ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ รัฐควรคำนึงถึงความเสมอภาค มีความยุติธรรมในทุกระดับ ส่งเสริมการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการปฏิรูปคนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพในด้านปัญญา ที่สำคัญควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของสามเณรด้วย ทั้งเรื่องการอุดหนุนการศึกษาและทุนการศึกษา เพื่อสร้างเยาวชนในวัดให้มีคุณภาพการศึกษาทัดเทียมกับที่รัฐจัดการศึกษาให้ ๕) ด้านจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นเรื่องที่ต้องปรับทั้งองค์กร หน่วยงานที่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะบุคคลากรผู้สอนที่ควรเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญ หลักสูตรที่ควรปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยแต่ไม่ทิ้งของเดิมซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ และการวัดผลที่เป็นมาตรฐานสากลสุดท้ายต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียนโดยเฉพาะสามเณร ทั้งเรื่องของอนาคต และเป้าหมายของชีวิต เพื่อดำรงรักษาพระธรรมวินัย และการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ๖) ด้านพระธรรมวินัย เมื่อศึกษาก็ควรสำเนียงในการปฏิบัติ การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาจะชัดเจนได้ก็ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ศึกษามา สามเณรควรให้ความสำคัญถือเป็นบทบาทและหน้าที่ที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งเรื่องของการใส่ใจศึกษาและความประพฤติที่เหมาะสมในพระธรรมวินัย เมื่อทำผิดก็ต้องยอมรับบทลงโทษเพื่อความดีงามและความผาสุกของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย และ(๓) แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเป็นมาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในด้านของความหมาย สามเณรคือเหล่านอกแห่งสมณะ เป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมีได้อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ความเป็นมาเริ่มต้นจากการทรงอนุญาตให้บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์สำหรับสามเณร บวชราหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรก นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงชี้แนะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชา ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้บรรพชา และทรงวางระเบียบวิธีการบรรพชา ตลอดจนทรงได้บัญญัติสิกขาบทสำหรับสามเณร อีกทั้งในด้านของการบริหารและการปกครองสามเณร ทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย เป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแล ในขณะที่บทพุทธบัญญัติต่างๆ ที่ทรงอนุญาตให้บังคับใช้กับสามเณรก็ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ในสมัยพุทธกาลมีสามเณรผู้ตรัสรู้ตาม คือตรัสรู้ได้ด้วยการสดับเล่าเรียนและปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ อยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งนับเป็นศาสนทายาทที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง มีฐานะไม่ด้อยไปกว่าพระภิกษุสงฆ์ และยังมีบทบาทในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ถือเป็นความหวัง และอนาคตของพระศาสนาที่เดียว จากสถานภาพ และบทบาทหน้าที่ของสามเณรในปัจจุบัน ได้รักษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ด้วยการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั่นเอง และ

สามารถพัฒนาถึงความเป็นอนุพุทธะได้เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ หากยังมีการปฏิบัติตามแนว
 แห่งการบรรลุนิพพาน ดังมีตัวอย่างของสามเณรอรหันต์ในอดีต เช่น สามเณรสังกัจจาย สามเณร
 บัณทิต สามเณรโสปากะ สามเณรเวตตะ เป็นต้น แม้ว่าสภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้
 เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองถึงขั้นสูงสุดก็ตามที่ แต่
 พระพุทธองค์ยังตรัสยืนยันเอาไว้ว่า ตราบใดที่ยังมีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพาน ตราบนั้นความ
 เป็นอนุพุทธะหรือความเป็นพระอรหันต์ก็ยังคงไม่สาปสูญไปแน่นอน ไม่ว่าจะสามเณร
 พระภิกษุสงฆ์ หรือแม้แต่คฤหัสถ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามหลักพระพุทธศาสนา

๕.๑.๒ สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะใน สังคมไทย

จากสภาพปัจจุบันยังมีชาวพุทธในเขตชนบทจำนวนหนึ่งที่ยังคงส่งเสริมให้บุตรหลาน
 บวชเรียนเป็นสามเณรแม้ไม่มากดังเช่นในอดีต เนื่องจากประชาชนในชนบทมีฐานะทางเศรษฐกิจ
 ไม่ค่อยจะดีนัก จึงไม่สามารถที่จะส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาของรัฐได้ ดังนั้น จึง
 จำเป็นต้องหันมาอาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นช่องทางที่จะให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษา
 และเป็นทางเลือกฐานะทางสังคมให้แก่บุตรหลานของตนไปในขณะเดียวกัน ด้วยประกอบกับทาง
 คณะสงฆ์ไทยได้มองเห็นถึงความสำคัญทางด้านการศึกษามีต่อเยาวชนจึงได้จัดระบบการศึกษา
 เพื่อให้สามเณรที่บวชเรียน ได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งแผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยได้
 จัดให้มีสำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ และจากสภาพปัญหาหลายๆ ด้าน ทำให้
 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องหันมามอง และหาทางป้องกันและแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาที่ทำให้จำนวน
 สามเณรลดจำนวนลง เช่น การจัดการศึกษาของรัฐ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นต้น
 แม้ว่าโดยสรุปแล้วการหาบุคลากรที่จะมาบวชนั้นนับวันจะหายากขึ้นทุกทีก็ตาม เนื่องจาก
 สามเณรยังคงมีความสำคัญต่อพระศาสนา ช่วยในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ฐานะศาสน
 ทายาท เพราะฉะนั้นแล้ว ทุกภาคส่วนต้องหันมาร่วมมือกัน เพื่อที่จะรับมือกับปัญหาที่ยังนานยิ่งแก้
 ยากขึ้นทุกวัน อาจกระทบไปถึงจำนวนพระภิกษุในอนาคตอีกด้วย

๕.๑.๓ แนวทางแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล่า กอแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน

การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาทของสามเณร สิ่งสำคัญคือ
 การศึกษาพระธรรมวินัย ตราบใดที่ยังมีผู้บวชเรียนในศาสนาพุทธ นั้นเท่ากับว่าการดำรงอยู่ของ
 ศาสนางอกงามเป็นลำดับ แต่หากขาดแคลนบุคลากรเหล่านี้แล้ว ปัญหาคงพอกพูนเป็นเงาตาม
 ตัว ซึ่งผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการตั้งมั่นของพุทธศาสนาในสังคมไทย เมื่อขาดผู้ศึกษาเสียแล้ว

คงตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ จึงได้เสนอแนวทางแก้ไขทั้ง ๖ ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับการเสนอสภาพปัจจุบัน และปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในสังคมไทย ดังนี้ ๑) ด้านครอบครัว ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข อยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีสันติ ซึ่งความสุขในครอบครัวนั้นจะส่งผลต่อสังคมโดยรวม และควรให้ข้อมูลผลดี-ผลเสียในการบวชเรียนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ โดยบอกกล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชเรียน อาจต้องใช้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนสามเณรต้องดูแลให้ความอบอุ่น และส่งเสริมเรื่องการศึกษา เพื่อสร้างสามเณรที่เข้มแข็งและอดทนกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ในขณะเดียวกันก็ปลูกฝังให้เป็นผู้ใฝ่ศึกษา จะได้มีอนาคตทั้งในทางธรรม หรือในทางโลกหากลาสิกขาไป ๒) ด้านเศรษฐกิจ ในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ตามความต้องการด้านต่างๆ ของตนเอง ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของการบวชเรียน เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสมณเพศได้อย่างปกติสุข และยังมีคามมั่นคง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม จึงสมควรนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานในการแก้ไขปัญหาด้วยในด้านเศรษฐกิจ สามเณรควรมีหลักมัตตัญญูตาสำหรับการปฏิบัติตาม เพื่อการดำรงอยู่อย่างสมณะ ที่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศ ๓) ด้านสังคม ส่วนแรกเป็นเรื่องที่สามเณรต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ เน้นที่การรักษาสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของการเป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนให้อยู่ในสมณสาธูปที่ดั่งงาม ส่วนที่สองเป็นเรื่องของสังคมจะต้องช่วยกันดูแลสามเณรร่วมกับคณะสงฆ์ ในอันที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี การนำพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาสังคมก็เป็นเรื่องที่ควรกระทำ ๔) ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ รัฐควรคำนึงถึงความเสมอภาค มีความยุติธรรมในทุก ระดับ ส่งเสริมการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการปฏิรูปคนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพในด้านปัญญา ที่สำคัญควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของสามเณรด้วย ทั้งเรื่องการอุดหนุน การศึกษาและทุนการศึกษา เพื่อสร้างเยาวชนในวัดให้มีคุณภาพการศึกษาทัดเทียมกับที่รัฐจัดการศึกษาให้ ๕) ด้านจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นเรื่องที่ต้องปรับทั้งองค์กร หน่วยงานที่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะบุคคลากรผู้สอนที่ควรเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญ หลักสูตรที่ควรปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยแต่ไม่ทิ้งของเดิมซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ และการวัดผลที่เป็นมาตรฐานสากล สุดท้ายต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียนโดยเฉพาะสามเณร ทั้งเรื่องของอนาคต และเป้าหมายของชีวิต เพื่อดำรงรักษาพระธรรมวินัย และการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ๖) ด้านพระธรรมวินัย เมื่อศึกษาก็ควรสำเนียงในการปฏิบัติ การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาจะชัดเจนได้ก็ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ศึกษามา สามเณรควรให้ความสำคัญถือเป็นบทบาทและหน้าที่ที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งเรื่องของการใส่ใจศึกษาและความประพฤติที่เหมาะสมในพระธรรม

วินัย เมื่อทำผิดก็ต้องยอมรับบทลงโทษเพื่อความดีงามและความผาสุกของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากสภาพปัจจุบันและปัญหา ดังกล่าว อยากให้องค์กรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ที่ยังมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตระหนักถึงสิ่งที่ต้องกระทำหลังจากพบว่า พระพุทธศาสนากำลังขาดบุคลากรด้านนี้มากขึ้นทุกวัน เพราะนั้นจะกระทบกับศีลธรรมและจริยธรรมของผู้คนในสังคมไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งควรจะมีแรงแก้ไขก่อนที่จะสายเกินไป ถ้าไม่อย่างนั้นภาวะวิกฤติล่มสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย อาจมาเร็วกว่าที่คิดก็เป็นได้ หากขาดแคลนผู้ที่จะมาบวชในศาสนาพุทธ โดยเฉพาะสามเณร เพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และจากผลการศึกษา สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะต่อองค์กร หน่วยงาน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะได้ดังนี้

๑. อยากให้จัดตั้งองค์กรดูแลสามเณรโดยเฉพาะ ทั้งจากหน่วยงานของรัฐ ของคณะสงฆ์ และของสามเณร เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการทำงาน ทั้งในเรื่องการศึกษา ความเป็นอยู่ และอื่นๆ

๒. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมสำหรับสามเณร เพื่อเปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถในหลายๆ ด้าน ซึ่งมีบทบาทต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เช่น การค้นหาสามเณรตัวอย่าง จากหนึ่งตำบล หนึ่งวัด เป็นต้น

๓. มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสามเณรแก่สังคม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการส่งบุตรหลานเข้ามาบวช เช่นเดียวกับการประชาสัมพันธ์ แต่ควรนำเสนอในสิ่งที่เป็นอย่างจริง เช่น บวชเรียนแล้วจะได้เยาวชนที่มีศีลธรรม ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม หรือยกตัวอย่างบุคคลผู้ที่เคยบวชเป็นสามเณรแล้วประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

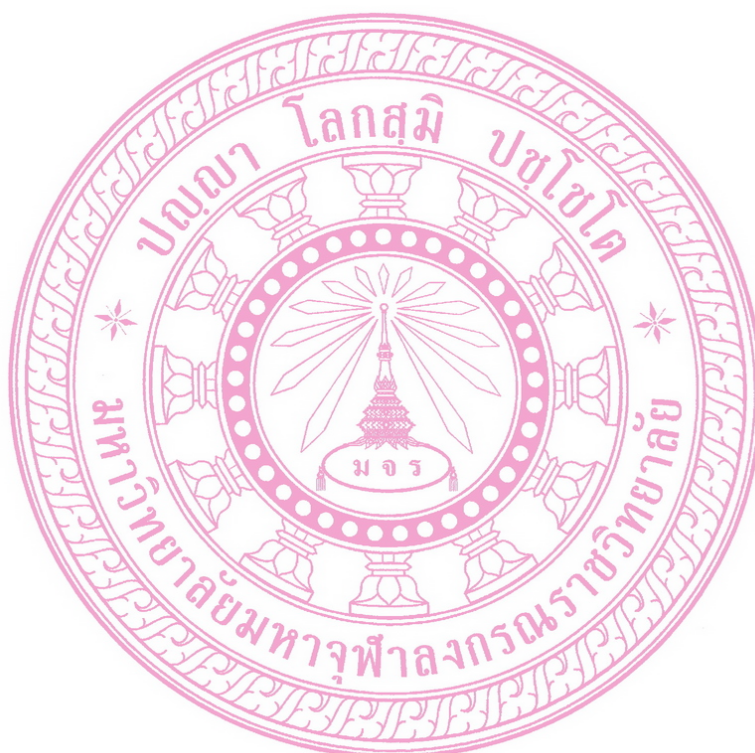
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมสถานภาพและบทบาทของสามเณร เพื่อแก้ไขปัญหาคาดแคลนสามเณรในอนาคต

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบสามเนรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ถึงสภาพและปัญหาในปัจจุบันว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบสามเนรผู้เป็นเหล่ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ถึงบทบาทและหน้าที่ในการสืบต่ออายุพระศาสนาว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

- พระพุทฺธโฆษาจารย์. **ธมฺมปทฺถฐกถาย ปฐฺโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย ทฺติโย ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย ตฺติโย ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย จตฺตฺฐโร ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย ปญฺจโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย ฉกฺขฺจโร ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย สตฺตโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- _____ . **ธมฺมปทฺถฐกถาย อฏฺฐโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มหาจุฬาเตปิฏกั**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๐๐.
- _____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- _____ . **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **การบวชในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____ . **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ สมาส และศัพท์ิต.** กรุงเทพมหานคร : มหา
จุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . **วินัยมุข เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . **วินัยมุข เล่ม ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

กรมหลวงชินวราลงกรณ, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. **สามเณรศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพ
มหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กลุ่มต้นกล้าคุณธรรม **โครงการสื่อคุณธรรมนำแนวคิดศรีเชียงใหม่.** เชียงราย : โรงเรียนหนองบัว
พิทยา (พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา), ๒๕๕๒.

กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา. **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี.**

กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒.

จำเนียร ทรงฤกษ์. **ชีวประวัติสามเณร.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพ่อหลวง-แม่พัว ทรงฤกษ์,
๒๕๕๐.

ชัยชนะ ปิ่นเงิน. **ลักษณะเด่นและวิวัฒนาการของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา.**

เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, **ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,** สงขลา : สถาบัน

ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา, ๒๕๒๖.

พระครูโกศลธรรมสาคร (กุน เมตติโก) และคณะ. **สามเณรที่สมบูรณ์.** นครปฐม : โรงพิมพ์ทิพย

วิสุทธิ, ๒๕๔๕.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, ผศ.. **เขตที่คคะในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร.

: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ดร.ระวี ภาวิไล. **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.** กรุงเทพมหานคร

นคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ราชบัณฑิตพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด.**

กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____ . **พระพุทธศาสนาในเอเชีย.** พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมเมธี (บุญมา คุณสมปนน), **คู่มือพระอุปัชฌาย์,** กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, ๒๕๒๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อาร์. ปรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. ปรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . **สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายหน้าเป็นพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

_____ . **ศาสนาประจำใจ.** กรุงเทพมหานคร : โฟลด์บุ๊กส์, ๒๕๕๒

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ วิฑูรญาโณ). **พระพุทธศาสนาปริทรรศน์.** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒).

พวงผกา คูโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น(๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ, **บวชทำไม,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ธัมมัญญูถาแปล เล่มที่ ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____ . **ธัมมัญญูถาแปล เล่มที่ ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๔.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๖.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๗.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ธัมมัญญฎกถาแปล เล่มที่ ๘.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ..... **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- ..... **มิลินทปัญหา ฉบับแปล,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร :
บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖
- รัตนปัญญาเถระ, พระ, ร.ต.ท.แสง มณีวิฑูร. **ชินกาลมาลีปกรณ์ (แปล).** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
๒๕๑๗.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รายงาน
ผลการดำเนินงาน กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท.** กรุงเทพมหานคร : ร่วม
ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๒,** กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗)
จำกัด, ๒๕๔๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น,
๒๕๓๐.
- สิริ เพ็ชรไชย. **ความหมายของคำในหน้าที่พระสังฆาธิการ.** กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา,
๒๕๒๑.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **สามเณร : เหล่ากอแห่งสมณะ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อริสรา ภัฏญารมย์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบวชเรียนของสามเณร : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดโกเมศรัตนารามอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี”. **สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

อเนก ขำทอง, ปัญญา สละทองตรง. **ธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.

(๒) บทความ

คณินนิตย์ จันทรบุดร. “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย [บทความวิจัย]”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พ.ค.-ส.ค. ๒๕๔๔) : ๓๑-๓๒.

พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ. “สามเณร : ศาสนาทายาทรุ่นเยาว์”. **วารสารสมาธิ**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔๐ (กรกฎาคม ๒๕๔๐) : หน้า ๕๒-๕๗.

วันเพ็ญ บุญประกอบ. ความรักความผูกพันของครอบครัวในยุค ๒๐๐๐. **ศูนย์สุขวิทยาจิต**. ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๐) : ๑๑-๑๖.

สมชาย บัวเล็ก. “การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”. **วารสารการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี**. (๓ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๐) : ๑๓.

สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก. อ้างใน คณินนิตย์ จันทรบุดร. “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย [บทความวิจัย]”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พ.ค.-ส.ค. ๒๕๔๔) : ๒๗.

(๓) วิทยานิพนธ์

ธนารดี คำยา. “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระครูปลัดอาทิตย์ อดุลเวที. “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสมถ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระไพริณฑ์ ทองกลม. “การศึกษาและการสร้างโปรแกรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการปรับตัวของสามเณรนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนนวมวิทย์ราชวิทยาลัย อําเภอดงน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

พระมหานราธิป แก้วประสิทธิ์. “ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจอุปสมบทเป็นภิกษุของสามเณร ในเขตภาคกลาง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.

พระมหาทัศนัย พิมพา. “ความคิดเห็นต่อสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน ประเภทการจัดการศึกษาทางไกล สำหรับพระภิกษุสามเณรในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

พระมหาธีระพงษ์ มีไธสง. “แรงจูงใจในการตัดสินใจบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบวชของสามเณรในจังหวัดนครศรีธรรมราช กับ จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร. “วิกฤตพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบวชเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓-๒๕๔๓)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

พระมหาอานวย อานนุโท. “การศึกษาเรื่องการบรรพชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระสมเด็จจ สุขสมบุรณ์. “ผลการให้คำปรึกษาทฤษฎีโปรแกรมภาษาประสาธน์สัมพันธ์ต่อความเครียดของสามเณรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

พระสรพงษ์ สอนทวี. “สภาพแวดล้อมที่บ้าน วัด โรงเรียน และลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”. **วิทยานิพนธ์**

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔.

พระสวัสดิ์ เจ็ดฉิม. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

ไพรัช ลาวัณยากุล. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการศึกษาเพื่อบรรลุดุธรรมของพระราहुลเถระ”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

วชิรพันธ์ ชัยนนธ์. “คุณค่าทางโภชนาการของอาหารบริโภคและภาวะโภชนาการของสามเณร :กรณีศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

สุนทร บุญสถิต. “สถานภาพ บทบาท และปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

สุภัทร บริบูรณ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรในพระพุทธรูป”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

ลำรวย วรเทศะคงคา. “ผลของการฝึกอบรมทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของนักเรียนที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ที่วัดม่วง เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๔.

อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน “บนเส้นทางของการปลดหนี้ : วิธีการจัดการหนี้สินของคน ในชุมชนแออัดที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง” **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

อริสรา รัญญารมย์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบวชเรียนของสามเณร : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดโสมศรีรัตนาราม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี”. **สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. การวิจัยระยะยาวในเด็กไทย: การดำเนินการในระยะเปลี่ยนผ่านสู่
การวิจัยระยะที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),
๒๕๔๗, (อัดสำเนา).

รุจา ภูไพบูลย์, และคณะ. ผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ต่อเด็ก เยาวชน และ
ครอบครัว และความต้องการความช่วยเหลือ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒, (อัดสำเนา).

วิโรจน์ ณ ระนอง, “บทบาทของรัฐในด้านการศึกษา: ใจหลักและบทวิเคราะห์เชิง
เศรษฐศาสตร์การเมือง”, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิ
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๐, (อัดสำเนา).

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว. การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิต
ครอบครัวสำหรับประเทศไทย : รายงานการศึกษาขั้นสุดท้ายโครงการระบบ
พัฒนาจัดเก็บกลุ่มดัชนีชีวิตครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพ
มหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕, (อัดสำเนา).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุม
ประจำปี ๒๕๔๖ การพัฒนาที่ยั่งยืน : การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ
ประเทศ : ๒ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖, (อัดสำเนา).

สมศักดิ์ บุญปู้. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการศึกษาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพ
มหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔, (อัดสำเนา).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

คลังปัญญาไทย. ครอบครัวไทย. <<http://www.panyathai.or.th>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์. ปัญหาเศรษฐกิจ ทำพระสงฆ์จำนวนลดลง. หนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับที่
๖๗๔๔. <<http://www.itti-patihan.com/html>>, [๒๐ ก.พ. ๒๕๕๕].

ฐานข้อมูลวัด เขตพื้นที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. ศาสนากับสังคมไทย. <<http://www.watchiangmai.pongkorn.net>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

พระไทยเน็ต. มส. ห่วงพระ-เณร เล่นเฟซบุ๊ก. <<http://www.phrathai.net/>>, [๒๐ กุมภาพันธ์
๒๕๕๕].

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน.

<<http://www.dhammathai.org/thailand/contemporary.php>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕]. แสดงปาฐกถา ในการประชุมพระพุทธานานาชาติ ในกลุ่มผู้นับถือ พระพุทธานานาชาติด้วย "ประเด็นและอนาคต" ณ เมืองโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา ๑๕ มกราคม ๒๕๕๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). รักษาพระพุทธศาสนา คือรักษาพระธรรมวินัย. <<http://www.songpak16.com/aticle/Buddha04.html>>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

พระมหาทิพย์ โอบาสโก, กระบวนทัศน์ใหม่แก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา, <<http://www.watsamrong.com/tamma3.htm>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

พระมหาวิโรจน์ สอนสมุทร, งานด้านการศึกษา, <<http://www.sites.google.com/site/phramhawirocnswnsmuthr/ngan-dan->>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

พระมหาสายันต์ มหาบุญโญ, ดร.. พระพุทธศาสนากับปัญหาที่ท้าทายในปัจจุบัน. <<http://www.cybervanaram.net>>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕]

บทความวิชาการ วชิร. สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย. <<http://www.images.grade9.multiply.multiplycontent.com/.../บทความวิชาการ วชิร>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

ผู้จัดการ. เศรษฐกิจพ่นพิษคนทำบุญวันสำคัญน้อยลง. <<http://www.esanclick.com/newses.php?No=1458>>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

โรงเรียนเสนาธิการทหารบก. การปฏิรูประบบการศึกษาไทยปัจจุบัน. <<http://cgsc.rta.mi.th>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

วัชระ. ปัญหาการปฏิบัติตามนโยบายการจัดการศึกษาไทย. <www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2067.0>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕]. อ้างอิงใน <<http://www.oknation.net>>, [๖ มิถุนายน ๒๕๕๓].

วัดท่าไทร. วิสัยทัศน์สังคมไทยในปัจจุบัน. <<http://www.songpak16.com>>, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ปลุณฺณมหาเถระ). คำแนะนำเกี่ยวกับอาจารย์หรือข้อควรประพฤติสำหรับพระภิกษุสามเณร. <<http://www.songpak16.com/aticle/ajara.html>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

สวนดุสิตโพล. “เสียงสะท้อนจากเด็กไทย ณ วันนี้”. อ้างใน คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**.

<<http://www.panyathai.or.th>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

.**การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว**. <<http://www.womenfamily.go.th>> ,

[๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

สำนักข่าวINN. **สามเณรวัดวรโพธิ์ประท้วงขอเล่นสงกรานต์**. <<http://www.news.sanook.com/>

สามเณรวัดวรโพธิ์ประท้วงขอเล่นสงกรานต์ />, [๓๑ มกราคม ๒๕๕๕].

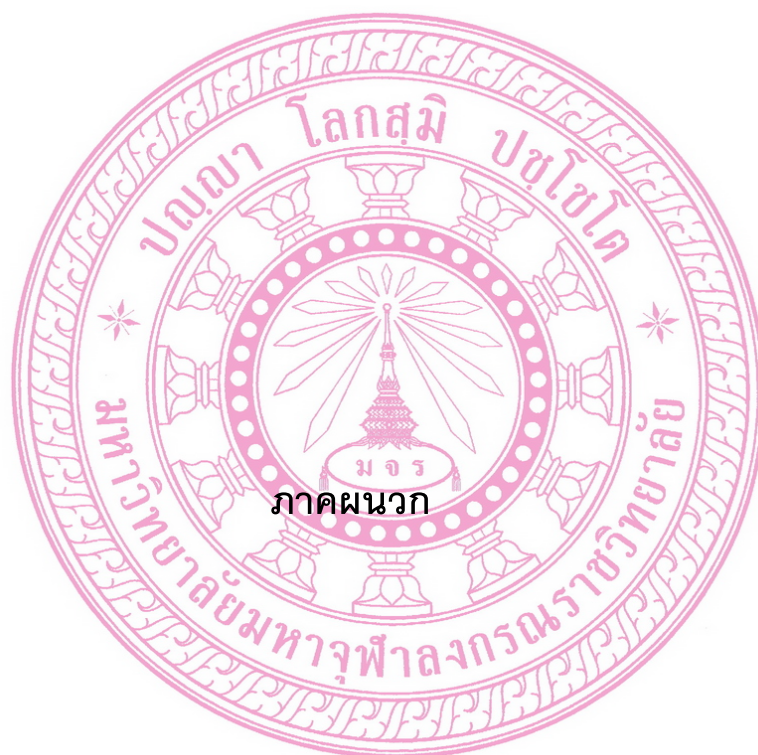
สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๔๕, อ้างใน คลังปัญญาไทย, **ครอบครัวไทย**, <<http://www.panyathai.or.th>>, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

s.news, **สลด! พระตุ๊ด-เณรแต่่ว กรีดสั่นกลางห้างดัง**. <<http://www.news.sanook.com/>

สลด! พระตุ๊ด-เณรแต่่ว กรีดสั่นกลางห้างดัง />, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

สลด! พระตุ๊ด-เณรแต่่ว กรีดสั่นกลางห้างดัง />, [๓๐ มกราคม ๒๕๕๕].

ภาคผนวก

รายชื่อบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ฝ่ายพระสงฆ์ (จำนวน ๑๐ รูป)

๑. พระมหาสุภัทร วชิราวุโธ,ดร., ป.ธ.๙., อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๒. พระครูสิริปริยัตยานุกิจ (บุญมี ปวโร), ผู้อำนวยการ โรงเรียนวิสุทธิพรตพิทยาคม อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๓. พระครูปริยัติกิจจากร (เต็มใจ ฐิติเมธี), อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๔. พระครูสุตกิตติสุนทร (ทองหล่อ ฐานิสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์, สัมภาษณ์ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. พระมหาติง มหิสฺสโร, เลขานุการเจ้าคณะตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ, สัมภาษณ์ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๖. เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมฺมิสฺสโร, เจ้าคณะตำบลเข้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์, สัมภาษณ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๗. พระครูเกษมนวกิจ (สุชาติ นาถโร), เจ้าคณะตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๘. พระมหาจิตติภัทร อจฺจธมฺโม,ดร., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๙. พระครูสมุห์คำภีร์ ฐิติสโร, ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๑๐. พระประจวบ โรจญาโณ, วัดหนองบัว ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๑.๒ ฝ่ายสามเณร (จำนวน ๑๐ รูป)

๑. สามเณรประวิทย์ ขอสืบ, วัดตาเงิน อำเภอศรีละกอ ตำบลจักราช จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๒. สามเณรศักดิ์การะ เข็ยรัมย์, วัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๓. สามเณรรุ่งฟ้า ตริรัตน์, วัดโบสถ์คงคาล้อม ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๔. สามเณรจักรพงษ์ สีใส, วัดช่องคู ตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. สามเณรณัฐพนธ์ สุขมล, วัดบึงทับช้าง ตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๖. สามเณรมงคลชัย ชันดี, วัดหนองไผ่ล้อม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๗. สามเณรนิพล สิงห์สุวรรณ, วัดหนองจะบก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๘. สามเณรรัฐวุฒิ ศรีพิทักษ์, วัดหนองจะบก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๙. สามเณรภูพิรัฐ วิวัฒน์พรวงศ์, วัดหนองจะบก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๑๐. สามเณรนครินทร์ จันตรีชา, วัดหนองจะบก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๑.๓ ประชาชนทั่วไป (จำนวน ๕ คน)

๑. นายจ้านง ปุผาลา, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๒. พ.อ.สำราญ ก้านพลกลาง, ป.ธ.๙., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๓. นายเสฐียร ทังทองมะดัน, ป.ธ.๙., อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

๔. ผศ.ดร.ปฎิภาณ มหรรณานิบัติ, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๕. ดร.เสวี ศรีงาม, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ที่ ศธ ๖๑๒๗.๓ / พิเศษ

๓๐๐๐๐

๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน .....

ด้วย พระมหาแสนยากร ฉายา สิริภทฺโท (เมธีไกรสรพงศ์) นิสิตปริญญาโท (ภาคปกติ) รุ่น
ที่ ๕/๒๕๕๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตนครราชสีมา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้าก้อแห่งสมณะใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีพระครูสังฆวาภิรักษ์, ดร. และ ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ เป็นกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ โดยในการทำวิจัยดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบ
การศึกษา และวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยนิสิตจะเป็นผู้มาติดต่อและประสานงานขอความอนุเคราะห์ด้วยตนเอง

เพื่อการนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
จึงขออนุญาตให้นิสิตดังกล่าว ได้เข้าสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการขอรับการสัมภาษณ์ และขออนุโมทนา ขอบพระคุณล่วงหน้า
มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสุพร รุกขิตตมฺโม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

ประธานกรรมการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

โทร. (๐๔๔) ๒๖๕๕๗๙, ๐๘๑-๙๖๖๒๓๒๕

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ที่ ศธ ๖๑๒๗.๓ / พิเศษ

๓๐๐๐๐

๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เจริญพร .....

ด้วย พระมหาแสนยากร ฉายา สิริภทโท (เมธีไกรสรพงศ์) นิสิตปริญญาโท (ภาคปกติ) รุ่นที่ ๕/๒๕๕๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอกแห่งสมณะใน พระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีพระครูสังฆวาภิรักษ์, ดร. และ ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ เป็นกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ โดยในการทำวิจัยดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบ การศึกษา และวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยนิสิตจะเป็นผู้มาติดต่อและประสานงานขอความอนุเคราะห์ด้วยตนเอง

เพื่อการนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา จึงขออนุญาตให้นิสิตดังกล่าว ได้เข้าสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการขอรับการสัมภาษณ์ และขออัญมทนา ขอบพระคุณล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสุพร รุกขิตถมฺโม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

ประธานกรรมการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

โทร. (๐๔๔) ๒๖๕๕๗๙ , ๐๘๑-๙๖๖๒๓๓๕

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

( ) พระสงฆ์ ( ) สามเณร ( ) ประชาชนทั่วไป

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้มี ๓ ประการ คือ (๑) ความเป็นอนุพุทธะของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทย และ (๓) แนวทางการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน
๒. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน
ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ ๒ การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ
๓. ข้อมูลที่เก็บสัมภาษณ์มา ผู้วิจัยขอสัญญาว่า จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด และจะใช้เป็นข้อมูลในการสรุปผลการวิจัยเท่านั้น เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ให้ข้อมูลที่เป็นจริงตามสภาพของคำถาม
ขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

(พระมหาแสนยากร สิริภทฺโท)

นิสิตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๕๓

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....พรรษา.....อายุ.....ปี

๑.๒ ตำแหน่ง/อาชีพ

๑ ( ) เจ้าอาวาส   ๒ ( ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส   ๓ ( ) พระลูกวัด

๔ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

๑.๓ วุฒิการศึกษาทางธรรม

๑ ( ) น.ธ.ตรี   ๒ ( ) น.ธ.โท   ๓ ( ) น.ธ.เอก

๔ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

๑.๔ วุฒิการศึกษาทางโลก

๑ ( ) ต่ำกว่าปริญญาตรี   ๒ ( ) ปริญญาตรี   ๓ ( ) สูงกว่าปริญญาตรี

๔ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

๑.๕ เคยบวชเป็นสามเณรหรือไม่ (เฉพาะพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป)

๑ ( ) เคย   ๒ ( ) ไม่เคย

๑.๖ บวชเป็นสามเณรมานานกี่ปี (เฉพาะสามเณร)

ระบุระยะเวลา.....ปี

ตอนที่ ๒ การศึกษาสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. ความเป็นอนุพุทธะของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอแห่งสมณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

.....

๒. สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย

๒.๑ สภาพปัจจุบันของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย

๒.๑.๑ ด้านครอบครัว

.....

๒.๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ

.....

๒.๑.๓ ด้านสังคม

.....

๒.๑.๔ ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

.....

๒.๑.๕ ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

.....

๒.๑.๖ ด้านพระธรรมวินัย

.....

๒.๒ ปัญหาของสามเณรผู้เป็นเหล่านอกแห่งสมณะในสังคมไทย

๒.๒.๑ ด้านครอบครัว

.....

๒.๒.๒ ด้านเศรษฐกิจ

.....

๒.๒.๓ ด้านสังคม

.....

๒.๒.๔ ด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

.....

๒.๒.๕ ด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

.....

๒.๒.๖ ด้านพระธรรมวินัย

.....

**๓. แนวทางการแก้ไขการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของสามเณรผู้เป็นเหล้ากอ
แห่งสมณะในสังคมไทยปัจจุบัน**

๓.๑ แนวทางการแก้ไขด้านครอบครัว

.....

๓.๒ แนวทางการแก้ไขด้านเศรษฐกิจ

.....

๓.๓ แนวทางการแก้ไขด้านสังคม

.....

๓.๔ แนวทางการแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของรัฐ

.....

๓.๕ แนวทางการแก้ไขด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

.....

๓.๖ แนวทางการแก้ไขด้านพระธรรมวินัย

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

(พระมหาแสนยากกร สิริภทฺโท)

นิติตพุทธศาสนมหาบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๕๓

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สถานที่สัมมนา วิชา.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

วันเวลา...../...../.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระมหาแสนยากกร สิริภทฺโท (เมธีไกรสรพงศ์)
- เกิด** : วันศุกร์ที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๙๔/๑ หมู่ที่ ๑๑ บ้านโนนศรีอ่อนเหนือ ตำบลบ้านขาม อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๑๓๐
- การศึกษา** : พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) พุทธศักราช ๒๕๕๔, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, นครธรรมเอก, เปรียญธรรม ๓ ประโยค สังกัดสำนักเรียนคณะจังหวัดนครราชสีมา
- อุปสมบท** : วันเสาร์ที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘
- สังกัดเดิม** : วัดหนองสังข์ ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐
- ประสบการณ์** : พุทธศักราช ๒๕๔๙-๒๕๕๒ เป็นหัวหน้าห้องนิสิตปริญญาตรี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- : พุทธศักราช ๒๕๔๙-๒๕๕๑ เป็นสมาชิกสภานิสิต
- : พุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๑ เป็นรองประธานชมรมพุทธศาสตร์ สร้างสรรค์
- : พุทธศักราช ๒๕๕๒ เป็นประธานสภานิสิต
- : พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นนิสิตปฏิบัติศาสนกิจในโรงเรียนสุนานารี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต ๑
- : พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
- : พุทธศักราช ๒๕๕๓-๒๕๕๔ เป็นรองประธานห้องนิสิต ปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
- ปีที่เข้าศึกษา** : พุทธศักราช ๒๕๕๓
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : พุทธศักราช ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดหนองบัวรอง ถนนบัวรอง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐